

Longitudinaal onderzoek bij niet-begeleide
buitenlandse minderjarigen: Psychosociaal welzijn en
de rol van de school- en wooncontext

Ilse Verhaert
Promotor: dr. Ilse Derluyn
Begeleidster: Marianne Vervliet

Universiteit Gent, Faculteit Psychologie en Pedagogische Wetenschappen
Academiejaar 2011-2012

Masterproef ingediend tot het behalen van de graad van master in de pedagogische wetenschappen,
afstudeerrichting orthopedagogiek

Ondergetekende Ilse Verhaert geeft toelating tot het raadplegen van deze masterproef door
derden.

WOORD VOORAF

Ik wil graag verschillende personen bedanken, zonder wiens medewerking de totstandkoming van deze masterproef niet mogelijk was geweest.

In het bijzonder gaat mijn dank uit naar de jongeren die deelnamen aan dit onderzoek. Keer op keer namen ze de tijd hun verhaal met me te delen. Ze droegen niet enkel bij tot het onderzoek, maar ook tot mijn ontwikkeling als orthopedagoog en breder gesteld als mens. Citaten als « Ouvrir une école, c'est fermer une prison », « La vie appartient aux encouragés » en « Je suis le père de moi-même, je suis la mère de moi-même » deden me steeds opnieuw stilstaan bij de vanzelfsprekendheden in mijn leven. Merci à vous!

Vervolgens wil ik mijn begeleidster Marianne Vervliet en promotor dr. Ilse Derluyn uitdrukkelijk bedanken voor de constructieve feedback gedurende het hele proces. Ik werd door hen uitgedaagd mijn onderzoek kritisch te blijven bekijken en door te zetten.

Verder gaat mijn dank uit naar Anneleen. Je zorgde voor ontspannende momenten tijdens de weken die we doorbrachten in de bibliotheek en moedigde me aan alles te geven.

Ook wil ik Griet en Lore bedanken voor het kritisch nalezen van de masterproef en Frederick voor de allround steun en het geloof.

Tot slot wil ik mijn ouders en vrienden bedanken om me te steunen tijdens deze intensieve periode die niet steeds even vanzelfsprekend was.

Inhoudsopgave

INLEIDING	1
LIJST AFKORTINGEN.....	2
HOOFDSTUK 1: LITERATUURSTUDIE.....	3
1. Juridisch luik	3
1.1 Definitie en enkele cijfergegevens	3
1.2 Verblijfsstatuten	4
1.2.1 Asielaanvragers	4
1.2.2 Niet-asielaanvragers	5
1.3 Opvang en voogdij	6
1.3.1 Voogdij.....	6
1.3.2 Gefaseerde opvang	6
1.3.3 Onderwijs	8
2. Psychosociaal welzijn.....	9
2.1 Definitie.....	9
2.2 Algemene beïnvloedende factoren psychosociaal welzijn	10
2.3 Rol schoolcontext	11
2.3.1 Protectieve factoren.....	12
2.3.2 Stresserende factoren.....	13
2.4 Rol wooncontext.....	14
2.4.1 Protectieve factoren.....	15
2.4.2 Stresserende factoren.....	16
2.5 Besluit.....	18
HOOFDSTUK II: PROBLEEMSTELLING.....	20
1. Probleemstelling.....	20
2. Onderzoeksvragen	21
3. Doelstelling	21
HOOFDSTUK III: METHODOLOGIE.....	22
1. Onderzoeksetting en participanten.....	22
2. Dataverzameling.....	23
2.1 Longitudinaal.....	23
2.2 Mixed method onderzoek	24
2.2.1 Kwalitatief luik.....	24
2.2.2 Kwantitatief luik.....	25
3. Procedure.....	26

4.	Data-analyse	27
5.	Kwaliteitscriteria	28
5.1	Betrouwbaarheid	28
5.2	Validiteit.....	29
HOOFDSTUK IV: RESULTATEN.....		30
1.	Kwantitatieve data.....	30
2.1	De Stressful Life Events.....	30
2.2	De Hopkins Symptom Checklist – 37A for Adolescents	32
2.3	De Reactions of Adolescents to Traumatic Stress.....	33
2.	Kwalitatieve data.....	35
1.1	Akello.....	35
1.1.1	Beleving schoolcontext	35
1.1.2	Beleving wooncontext.....	35
1.1.3	Besluit.....	37
1.2	Bendele.....	37
1.2.1	Beleving schoolcontext	37
1.2.2	Beleving wooncontext.....	38
1.2.3	Besluit.....	39
1.3	Biso.....	40
1.3.1	Beleving schoolcontext	40
1.3.2	Beleving wooncontext.....	41
1.3.3	Besluit.....	43
1.4	Kebirungi.....	43
1.4.1	Beleving schoolcontext	43
1.4.2	Beleving wooncontext.....	44
1.4.3	Besluit.....	45
1.5	Duante	46
1.5.1	Beleving schoolcontext	46
1.5.2	Beleving wooncontext.....	46
1.5.3	Besluit.....	48
1.6	Rabia.....	48
HOOFDSTUK V: DISCUSSIE		49
1.	Interpretaties van de onderzoeksresultaten.....	49
2.	Beperkingen van het onderzoek	55
3.	Implicaties van het onderzoek.....	56
3.1	Aanbevelingen voor verder wetenschappelijk onderzoek	56

3.2 Aanbevelingen voor het beleid en de praktijk.....	56
BESLUIT	58
LITERATUUR	59
BIJLAGEN	69

INLEIDING

Over de hele wereld ontvluchten een groot aantal mensen hun land (Bhabha, 2004). Kinderen maken een aanzienlijk deel uit van deze internationale vluchtelingenpopulatie (ibid.). Ze vormen een heterogene populatie waarbij verschillen kunnen optreden in een groot aantal dimensies (Sourander, 1998). Een belangrijke groep hierbinnen zijn de niet-begeleide buitenlandse minderjarigen (NBBM) (ibid.).

Uiteenlopende redenen doen jongeren uit hun land van herkomst trekken, ze worden bijvoorbeeld gezonden door hun familie of vluchten uit hun gemeenschap door angst, vervolging, georganiseerd geweld of oorlog (UNHCR, 1994). Het migratieproces gaat doorgaans gepaard met een periode van uitdagingen en onzekerheid. Het betekent het achterlaten van een vertrouwde wereld en het opbouwen van een nieuw leven in een onvertrouwde omgeving (Timmerman, Vandenhole, & Vanheule, 2009). Dit alles zorgt ervoor dat deze jongeren een kwetsbare doelgroep vormen en dat hun psychosociaal welzijn onder druk komt te staan (Derluyn *et al.*, 2005).

Deze masterproef heeft als doelstelling een beter zicht trachten te bieden op het psychosociaal welzijn van NBBM. Er wordt hierbij gefocust op de rol die de schoolcontext en verblijfplaats kunnen hebben op dit welzijn. Het onderzoek kadert binnen een grootschalig longitudinaal onderzoek naar verwachtingen, psychosociaal welzijn en agency bij NBBM in België, dat lopende is van 2009-2013 aan de vakgroep Orthopedagogiek van de universiteit Gent.

Daar bij aanvang mijn kennis rond dit actuele thema zich merendeel beperkte tot de theorie, koos ik er voor mijn masterstage te lopen in het opvangcentrum van het Rode Kruis te Deinze. Dagelijks ontmoette ik NBBM. Dit betekende voor mij een verruiming van mijn blik aangezien theoretische kennis in interactie kon gaan met praktijkervaring. Deze ervaring leverde, naar mijn mening, een meerwaarde op voor de dataverzameling en -analyse van de 6 respondenten uit dit onderzoek. Ik had het gevoel meer in de leefwereld van de jongeren te kunnen stappen, waardoor ik hun verhalen beter kon kaderen.

De masterproef is als volgt opgedeeld:

Ten eerste wordt de literatuurstudie weergegeven die als fundament dient voor het onderzoek. Zowel het juridische luik als het psychosociaal welzijn van de NBBM wordt besproken.

Dit leidt vervolgens tot de probleemstelling die onderbouwd wordt met enkele onderzoeksvragen. Ook de doelstellingen voor dit onderzoek worden er geformuleerd.

Ten derde wordt de methodologie besproken. Aan dit onderzoek namen 6 NBBM deel. Zowel kwalitatieve als kwantitatieve gegevens werden verzameld en geanalyseerd.

In het vierde onderdeel worden de resultaten weergegeven waarbij bekeken wordt of het psychosociaal welzijn van de NBBM evolueert over een periode van 1,5 jaar en welke rol de schoolcontext en verblijfplaats speelt op het psychosociaal welzijn van de respondenten.

In het vijfde luik wordt een discussie neergeschreven waarin ruimte wordt gemaakt om de beperkingen van dit onderzoek aan te geven alsook om aanbevelingen voor verder onderzoek te suggereren. Ten slotte volgt een besluit.

Er werden schuilnamen gebruikt om de anonimiteit van de participanten te waarborgen.

Bij de opmaak van de tekst worden de APA-normen als referentiepunt gehanteerd.

LIJST AFKORTINGEN

AMA	Alleenstaande Minderjarige Asielzoeker
BZW	Begeleid Zelfstandig Wonen
CGVS	Commissariaat Generaal voor Vluchtelingen en Staatlozen
DVZ	Dienst Vreemdelingenzaken
E.E.R.	Europese Economische Ruimte
Fedasil	Federaal Agentschap voor de opvang van asielzoekers
GGZ	Geestelijke gezondheidszorg
IVRK	Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind
KMI	Kruispunt Migratie - Integratie
LOI	Lokaal Opvanginitiatief
NBBM	Niet - Begeleide Buitenlandse Minderjarigen
OCMW	Openbaar Centrum voor Maatschappelijk Welzijn
OOO	Observatie en Oriëntatiecentrum
PTSS	Posttraumatische stressstoornis
RvV	Raad voor Vreemdelingenbetwistingen
UNHCR	United Nations High Commission for Refugees

HOOFDSTUK 1: LITERATUURSTUDIE

In wat volgt wordt eerst en vooral het juridische perspectief toegelicht, vervolgens wordt het psychosociaal welzijn van de NBBM nader bekeken.

1. Juridisch luik

1.1 Definitie en enkele cijfergegevens

De Belgische wetgeving omschrijft een niet-begeleide buitenlandse vreemdeling¹ als volgt:

*Onder een niet-begeleide minderjarige vreemdeling verstaat men elke persoon: die jonger dan 18 jaar is; die niet begeleid is door een persoon die het ouderlijk gezag of de voogdij over hem uitoefent [...]; die onderdaan is van een land dat geen lid is van de Europese Economische Ruimte (E.E.R.); en die verkeert in één van de volgende situaties: ofwel de erkenning van de hoedanigheid van vluchteling heeft gevraagd, ofwel niet voldoet aan de voorwaarden tot toegang en verblijf op het grondgebied [...]*²

Volgens de dienst Voogdij (2012) werden er in 2010 en 2011 respectievelijk 3801 en 4416 NBBM gesignaleerd in België. Wat betreft de nieuw aangekomen NBBM gaat het om 2510 jongeren in 2010 en 3209 jongeren in 2011 (ibid.). Deze groeiende beweging is tevens op te merken in het stijgend aantal asielaanvragen van NBBM in 2011, i.e. 1649 (CGVS, 2011). In concreto is dit 84,04% meer dan in 2010 (ibid.). Onderstaande tabel illustreert de verdeling tussen de landen van herkomst van de asielaanvragers in 2011 (ibid.). De verhouding tussen het aandeel jongens ten opzichte van meisjes bedraagt respectievelijk 80,84% ten opzichte van 19,16% (ibid.). De grootste leeftijdscategorie zijn de 15-18 jarigen (Derluyn *et al.*, 2005).

Tabel 1: Top 5 asielaanvragen NBBM 2011

	Land van herkomst	(n=1649) %
1	Afghanistan	46,2%
2	Guinee	17,2%
3	DR Congo	3,3%
4	Irak	3,0%
5	Somalië	2,3%

¹ In dit onderzoek wordt gebruik gemaakt van de benaming niet-begeleide buitenlandse minderjarige (NBBM) in plaats van niet-begeleide minderjarige vreemdeling (NBMV) aangezien dit eerste begrip alle deelgroepen omvat en zo evenwel een stigmatiserende betekenis vermeden wordt.

² Wet op de voogdij voor niet-begeleide minderjarige vreemdelingen van 1-05-2004; Federale Overheidsdienst Binnenlandse Zaken. 15 september 2005. Omzendbrief betreffende het verblijf van niet-begeleide minderjarige vreemdelingen. *Belgisch Staatsblad* 7 oktober 2005.

1.2 Verblijfsstatuten

Op basis van onder andere het ondertekenen van het Internationaal Verdrag voor de Rechten van het Kind (IVRK) alsook de Resolutie van de Raad van de EU van 26/6/1997 inzake niet begeleide minderjarige onderdanen van derde landen, is België ertoe gehouden voldoende bescherming te bieden aan alle NBBM op Belgisch grondgebied (Derluyn & Broekaert, 2007a; Kruispunt Migratie - Integratie, 2012). Dit houdt in dat elke NBBM een voogd krijgt toegewezen en de wet een speciale verblijfsmachtiging voor NBBM voorziet (KMI, 2012). Tot het 18^e levensjaar krijgt een NBBM voorlopige verblijfsdocumenten en mag hij³ in theorie niet uitgewezen worden, ongeacht het feit of hij al dan niet asiel heeft aangevraagd (Fedasil, 2011).

Men kan de NBBM onderverdelen in 2 groepen, met name de asielaanvragers en de niet-asielaanvragers (Derluyn, Wille, De Smet, & Broekaert, 2005; De Smet, 2005; KMI, 2012)⁴.

1.2.1 Asielaanvragers

De groep van asielaanvragers wordt ook AMA's⁵ genoemd (Derluyn *et al.*, 2005). Om uit te maken of de jongere in aanmerking komt voor bescherming in ons land, moet hij een asielaanvraag indienen en doorloopt hij een asielprocedure (ibid.). Deze procedure is dezelfde voor minderjarige als volwassen asielaanvragers, met uitzondering dat bij minderjarigen de voogd het gehoor bijwoont (ibid.). Tijdens de asielprocedure⁶ toetsen de asielinstanties het vluchtverhaal aan de definitie van vluchteling die vervat zit in de Conventie van Genève van 1951⁷:

Een vluchteling is iemand die uit gegronde vrees voor vervolging wegens ras, godsdienst, nationaliteit, het behoren tot een bepaalde sociale groep of zijn politieke overtuiging, zich buiten het land bevindt waarvan hij de nationaliteit bezit, en die de bescherming van dat land niet kan of, uit hoofde van bedoelde vrees, niet wil inroepen, of die, indien hij geen nationaliteit bezit en verblijft buiten het land waar hij vroeger zijn gewone verblijfplaats had, daarheen niet kan of, uit hoofde van bovenbedoelde vrees, niet wil terugkeren [...].

Als de asielzoeker aan deze definitie beantwoordt, wordt deze het statuut van **erkend vluchteling** toegekend en mag hij voor onbepaalde duur in België verblijven (KMI, 2012).

Op 10 oktober 2006 ging in België en in de hele Europese Unie het **subsidiar beschermingsstatuut** van kracht (KMI, 2012). Hierdoor geeft de Belgische overheid via de asielprocedure voortaan ook een verblijfsstatuut aan vreemdelingen die niet voldoen aan de beschermingsvoorwaarden zoals bepaald in de Conventie van Genève, maar die in geval van terugkeer naar hun herkomstland een 'reëel risico op ernstige schade' lopen (ibid.). In eerste instantie wordt aan deze asielaanvragers een tijdelijk

---

³ Indien in de tekst een mannelijk zelfstandig naamwoord of voornaamwoord gebruikt wordt, verwijst dit naar mannen en vrouwen, tenzij uit de context blijkt dat er een man mee bedoeld wordt.

⁴ Er wordt voor gekozen om het onderdeel van de asielaanvragers iets ruimer te bespreken daar alle participanten aan dit onderzoek behoren tot deze groep. Eén participant schakelde na 2 negatieve beslissingen op zijn asielaanvraag wel over op de procedure als niet-asielaanvrager. De overschakeling vond plaats op het einde van het onderzoek en bracht geen veranderingen met zich mee op de school- en verblijfcontext van de participant, waardoor deze omschakeling de resultaten niet rechtstreeks heeft beïnvloed.

⁵ Alleenstaande Minderjarige Asielaanvrager

⁶ Voor een volledig overzicht van de asielprocedure: <http://www.kruispuntmi.be/vreemdelingenrecht>

⁷ Belgisch Staatsblad. 28 juli 1951. Conventie van Genève betreffende de Status van Vluchtelingen. *Belgisch Staatsblad* 4 oktober 1953; *De Conventie van Genève werd in 1951 opgesteld en in 1967 aangevuld.*

verblijfsrecht toegekend. Indien de situatie in het land van herkomst na 5 jaar nog niet duurzaam gewijzigd is, wordt dit omgezet in een definitief verblijfsrecht (ibid.).

Indien de asielaanvraag van de AMA wordt afgewezen, kan deze in beroep gaan tegen de beslissing die genomen is door het CGVS⁸ bij RvV⁹.

1.2.2 Niet-asielaanvragers

Op 8 december 2011 werd het **bijzonder beschermingsstatuut** voor NBBM (KMI, 2012) wettelijk geregeld¹⁰. Minderjarigen die geen procedure (meer) volgen kunnen hier een beroep op doen (ibid.). DVZ¹¹ gaat samen met de voogd op zoek naar een ‘*duurzame oplossing*¹²’. In afwachting wordt een tijdelijk verblijfsdocument verleend dat slechts verlengd kan worden indien de jongere aan bepaalde criteria voldoet (ibid.). Indien na 3 jaar nog geen ‘duurzame oplossing’ gevonden is, kan een verblijfsrecht voor onbepaalde duur toegekend worden (ibid.). Dit statuut biedt minderjarigen de mogelijkheid op een legale manier in België te verblijven tot hun meerderjarigheid, gegrond op het IVRK dat stelt dat minderjarigen recht hebben op bescherming (IVRK, 1989).

Ook de beperkte groep jongeren die een procedure als **slachtoffer van mensenhandel** lopende hebben kunnen beroep doen op een bijzonder beschermingsstatuut (Derluyn & Broekaert, 2007a; KMI, 2012). Mits ze voldoen aan een aantal strikte voorwaarden kunnen ze verblijfsdocumenten krijgen samenhangend met die procedure (ibid.).

Tot slot kunnen niet-asielaanvragers ook een **regularisatieprocedure** volgen of kunnen ze **zonder geldige verblijfsdocumenten** op het Belgische grondgebied verblijven (KMI, 2012). Ook **medische regularisatie** is mogelijk. Hierbij vraagt men wegens een ernstige ziekte waarvoor de vereiste behandeling niet beschikbaar is in hun herkomstland, een verblijf om medische redenen aan (ibid.).

Het aantal NBBM (asiel- en niet-asielaanvragers) dat definitieve verblijfsdocumenten wordt toegekend is vrij klein, in 2010 was dit 13,07% (DVZ, 2010). Deze jongeren hebben recht op financiële steun van het OCMW (Fedasil, 2011).

Indien men echter bij meerderjarigheid volledig uitgeprocedeerd is, moet men het grondgebied verlaten (Fedasil, 2011). In de praktijk zijn er drie mogelijkheden: een vrijwillige terugkeer, een gedwongen uitwijzing of een verblijf zonder geldige verblijfsdocumenten in België of een ander land (Cloet, 2007; KMI, 2012).

---

⁸ Commissariaat Generaal voor Vluchtelingen en Staatlozen

⁹ Raad voor Vreemdelingenbetwistingen

¹⁰ zie art. 61/14 tot 61/25 van de Verblijfswet en art. 110 sexies tot 110undecies van het Verblijfsbesluit

¹¹ Dienst Vreemdelingenzaken

¹² Hiermee wordt als eerste prioriteit de hereniging met de familie aangeduid. Als tweede volgt dan de terugkeer naar het land van herkomst mits gepaste voorziening aanwezig is voor de NBBM. Een definitief verblijf in België opbouwen duidt men als laatste prioriteit aan (Derluyn & Broekaert, 2007a)

1.3 Opvang en voogdij

1.3.1 Voogdij

Bij het aantreffen van een NBBM op Belgisch grondgebied wordt in eerste instantie de **dienst Voogdij**, ressorterend onder de Federale Overheidsdienst Justitie, op de hoogte gebracht en vindt de eerste identificatie van de jongere plaats (BC EMN, 2009; CGVS, 2012; De Smet, 2005; Fedasil, 2011; FOD Justitie, 2012; KMI, 2012). Sinds de Wet op de voogdij over NBBM werd ingevoerd op 1 mei 2004¹³ krijgt elke jongere een voogd toegewezen (ibid.). Een voogd zoekt naar een ‘duurzame oplossing’ voor de jongere in kwestie (Derluyn & Broekaert, 2007a). Deze taak wordt aangevuld met ondersteuning op verschillende levensterreinen, zoals het vertegenwoordigen en begeleiden tijdens gerechtelijke en administratieve procedure, het vinden van een geschikte school, het opsporen van familieleden, etc. (KMI, 2012). Uit een nationaal rapport (Fournier, 2011) blijkt dat voogden in de eerste plaats als vertrouwenspersoon willen fungeren. Ten tweede staan ze ook in voor het coördineren van alle acties die zich afspelen rondom de NBBM. Ten slotte zien voogden zichzelf als een referentiepunt naar dewelke de minderjarige zich kan richten met zijn vragen en verder als een persoon die de jongere zal volgen tot aan zijn meerderjarigheid.

Het verstrekken van emotionele steun aan de NBBM wordt niet expliciet vernoemd onder de taken van een voogd. Fournier (2011) merkt wel op dat alle voogden deze steun bieden of het emotionele welzijn van zijn pupil bewaken. De mate waarin deze steun verstrekt wordt hangt af van de persoonlijke definitie die elke voogd voor zichzelf toepast (ibid.).

1.3.2 Gefaseerde opvang

Het opvangtraject van NBBM kent idealiter een gefaseerd verloop (BC EMN, 2009; Derluyn & Broekaert, 2007a; KMI, 2012): een observatie- en oriëntatiefase, een overgangsfase en de vervolgoopvang. De NBBM hebben het recht de aangeboden opvang van Fedasil te weigeren en de opvang te verlaten om te gaan wonen bij vrienden of familie (KMI, 2012).

Na aankomst worden de NBBM, ongeacht hun administratief statuut, eerst opgevangen in een **observatie- en oriëntatiecentrum** (OOC). Deze opvang wordt georganiseerd op federaal niveau met cofinanciering van de Gemeenschappen (BC EMN, 2009; De Smet, 2005; KMI, 2012). Fedasil heeft 2 dergelijke crisisopvangcentra, meerbepaald in Steenokkerzeel en Neder-Over-Heembeek met elk 50 plaatsen (ibid.). De minderjarigen worden opgevangen op een veilige plaats met omkadering op psychologisch, sociaal, administratief en juridisch vlak (ibid.). Een eerste balans wordt opgemaakt en op basis hiervan wordt samen met de voogd per NBBM een permanente oplossing gezocht (ibid.). Verder geeft dit verblijf de dienst Voogdij de kans om na te gaan of de jongere wel degelijk niet begeleid en minderjarig is (ibid.).

In theorie wordt de jongere na maximaal 14 dagen, met uitbreiding van 14 dagen in uitzonderlijke gevallen, georiënteerd naar een meer langdurige opvangstructuur aangepast aan de individuele toestand en behoeften van de jongere (BC EMN, 2009; De Smet, 2005; KMI, 2012). De praktijk echter leert dat het verblijf in de crisisopvangcentra 2 maanden kan duren, en dat de toewijzing medebepaald wordt door het aanbod.

---

¹³ Wet op de voogdij voor niet-begeleide minderjarige vreemdelingen van 1-05-2004

Vanaf de **overgangsfase** heeft het onderscheid tussen de NBBM asielaanvragers en niet-asielaanvragers een invloed op hun opvang.

De opvang van NBBM asielaanvragers valt onder de federale bevoegdheid, dewelke momenteel georganiseerd wordt door het Federaal Agentschap voor de Opvang van Asielzoekers (Fedasil). Fedasil coördineert een netwerk van verschillende open opvangstructuren verspreid over België (BC EMN, 2009; De Smet, 2005; KMI, 2012). De NBBM asielaanvragers worden na de crisisopvang doorverwezen naar een collectieve opvangstructuur, georganiseerd door Fedasil of het Rode Kruis (ibid.). Het aantal personen dat verblijft in het opvangcentra en het aandeel NBBM hierin varieert. De opvang van NBBM niet-asielaanvragers valt in principe onder de bevoegdheid van de gemeenschap daar deze verantwoordelijk is voor elke minderjarige die zich in een problematische opvoedingssituatie bevindt (Derluyn *et al.*, 2005; Derluyn & Broekaert, 2007a). Aangezien de gemeenschappen kampen met te weinig capaciteit om te beantwoorden aan de hulpvragen, kunnen NBBM niet-asielaanvragers doorverwezen worden naar een opvangstructuur voor asielzoekers (KMI, 2012).

De opvang tijdens de overgangsfase is tijdelijk. Na verloop van tijd worden de jongeren georiënteerd naar de meest geschikte **vervolgopvang** (BC EMN, 2009; Derluyn & Broekaert, 2007a; De Smet, 2005; KMI, 2012).

Op voorwaarde dat de NBBM asielaanvrager minstens 16 jaar is, 4 maand heeft verbleven in een collectieve opvang én blijkt geeft van genoeg maturiteit gelden 2 doorstromingsmogelijkheden naar individuele opvangstructuren (Fedasil, 2011; KMI, 2012). Ten eerste zijn er de lokale opvanginitiatieven (LOI) die een kleinschalige opvang gecoördineerd door een OCMW aanbieden (ibid.). Een tweede mogelijkheid is een individuele opvangplaats voor begeleid wonen, beheerd door een NGO (Vluchtelingenwerk Vlaanderen of CIRE) (ibid.)

De vervolgopvang voor NBBM niet-asielaanvragers wordt in theorie georganiseerd door de Jeugdwelzijnsdiensten van de Gemeenschappen (KMI, 2012). Uit de praktijk blijkt echter dat deze jongeren, aangezien de opvangmogelijkheden van de Gemeenschap uitgeput zijn, vaak in de opvangstructuren voor NBBM asielaanvragers terechtkomen.

De vernoemde gefaseerde opvang ligt in de lijn met waar ieder mens, in navolging van het Artikel 25 van de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens, recht op heeft, nl. een “levensstandaard, die hoog genoeg is voor de gezondheid en het welzijn van zichzelf en zijn gezin, waaronder inbegrepen voeding, kleding, huisvesting en geneeskundige verzorging en de noodzakelijke sociale diensten [...]”¹⁴.

De opvangcrisis was de voorbije winter opnieuw een actueel thema, waarbij het onvoldoende aanbod aan opvangplaatsen aan de kaak werd gesteld (SOS Opvang, 2012; Vluchtelingenwerk Vlaanderen, 2012). Voorzichtige stemmen gaan nu op dat deze crisis op zijn einde lijkt te komen door het extra aangenomen personeel bij CGVS alsook de lichte daling van asielaanvragers in 2012 (DvZ, 2010; SOS Opvang, 2012). Echter, nog steeds dienen een aantal jongeren op hotel of straat te overnachten in afwachting van een meer duurzame oplossing (Vluchtelingenwerk Vlaanderen, 2012).

---

¹⁴ United Nations Human Rights. (2012). *Universal Declaration of Human Rights*. Geraadpleegd op <http://www.ohchr.org/en/udhr/pages/Language.aspx?LangID=dut>

1.3.3 Onderwijs

Daar elke NBBM leerplicht¹⁵ heeft, ongeacht de verblijfsvergunning, maar niet elke jongere een landstaal spreekt, wordt er onthaalonderwijs¹⁶ voor de nieuwkomers georganiseerd. Dit onderwijs heeft als doel de taalvaardigheid van het Nederlands of het Frans in respectievelijk Vlaanderen en Wallonië alsmede de sociale integratie van de anderstalige nieuwkomer te bevorderen (Onderwijs Vlaanderen, 2006). De Onthaalklassen voor Anderstalige Nieuwkomers (i.e., OKAN-klassen) beogen hen voor te bereiden op het doorstromen naar het reguliere onderwijs en de verdere schoolloopbaan (KMI, 2012). Verder doelt het NBBM in staat te stellen op een efficiënte manier te functioneren in de klas, in overeenstemming met zijn leeftijd, als lerend individu en als lid van de klas/schoolgemeenschap (Onderwijs Vlaanderen, 2006).

Na één volledig schooljaar kunnen de jongeren doorstromen naar het reguliere onderwijs (Derluyn & Broekaert, 2008). Een OKAN-vervolgcoach volgt deze jongeren na de overstap nog een jaar lang op. Door deze extra ondersteuning tracht men de jongere meer te motiveren om door te zetten (SteunpuntGOK- Anderstalige Nieuwkomers, 2012).

---

¹⁵ Wet betreffende de leerplicht van 29/06/1983

¹⁶ Onderwijs Vlaanderen. 30 juni 2006. *Omzendbrief van 30 juni 2006 betreffende het Onthaalonderwijs voor anderstalige nieuwkomers*. Geraadpleegd op <http://www.ond.vlaanderen.be/edulex/database/document/document.asp?docid=13800>

2. Psychosociaal welzijn

In wat volgt wordt eerst en vooral het begrip ‘psychosociaal welzijn’ gedefinieerd. Als tweede onderdeel wordt beschreven wat in de literatuur naar voren wordt geschoven als zijnde mogelijk algemene beïnvloedende factoren op dit welzijn. Daar de rol van de school- en wooncontext op het psychosociaal welzijn een focus van dit onderzoek betreft wordt hier in een respectievelijk derde en vierde onderdeel dieper op ingegaan. Ten slotte komen we tot een besluit.

2.1 Definitie

Het begrip ‘**psychosociaal**’ illustreert de dynamische wisselwerking tussen de psychologische ontwikkeling van de mens in interactie met zijn sociale omgeving (Machel, 2000). De sociale factoren staan dus in een onderlinge relatie tot de geest of het gedrag van de persoon (Ahearn, 2000). ‘**Welzijn**’ kan beschouwd worden als de “mogelijkheid, de onafhankelijkheid en de vrijheid om te handelen en het bezit van de noodzakelijke goederen en diensten om psychologisch tevreden te kunnen zijn” (p.4) (ibid.). Daar we ons bewust zijn dat deze definitie westers geïnspireerd is, zochten we een model dat het psychosociaal welzijn van NBBM ruimer kon definiëren.

We baseerden ons op het model van Ryan, Dooley, & Benson (2008). Dit onderzoek (Ryan *et al.*, 2008) vergeleek verschillende modellen die het psychosociaal welzijn van gevluchte personen tijdens de postmigratie bestudeerden. Vier conclusies zijn in het kader van dit onderzoek van groot belang. Ryan *et al.* (2008) kwamen tot het besluit dat eerst en vooral de protectieve factoren een centrale plaats krijgen in het proces van migranten tijdens de postmigratie. Protectieve factoren worden door Derluyn *et al.* (2005) omschreven als factoren die beschermend optreden tegen het ontwikkelen van psychosociale problemen, en dienen geplaatst te worden in het kader waarin de individuele noden en doelstellingen in relatie staan met de eisen van de omgeving (ibid.). De bevrediging van enerzijds fysiologische en anderzijds psychologische basisbehoeften wordt als fundament van het menselijk welzijn beschouwd (ibid.). Deze kunnen hiërarchisch worden geordend in termen van hun belang voor overleving, zoals wordt aangetoond in Maslows (1970) invloedrijk model van menselijke behoeften. Indien deze behoeften echter gedeprimeerd worden, en dus stresserende factoren zwaarder doorwegen, komt het psychosociaal welzijn onder druk te staan (ibid.).

Een tweede conclusie is dat bij het onderzoeken van het psychosociaal welzijn rekening dient gehouden te worden met de ervaringen uit zowel de premigratie, de vlucht en de postmigratie (Ryan *et al.*, 2008). Ten derde is het belangrijk stil te staan bij het feit dat protectieve factoren zich in een constante staat van verandering bevinden tijdens het gehele proces van migratie (ibid.). Tot slot dient opgemerkt te worden dat de overheid van het gastland de toegang tot essentiële protectieve factoren kan beperken (bv. tewerkstelling, onderwijs en verblijfsstatuut) (ibid.).

Het psychosociaal welzijn wordt belast indien het gastland de bestaande hulpbronnen van de NBBM ontnemt of de toegang ertoe beperkt (Ryan *et al.*, 2008). Hierdoor wordt het risico vergroot dat individuen niet in de mogelijkheid zijn hun persoonlijke behoeftes en doelstellingen te vervullen (ibid.). Uit deze plausibele stresserende factoren volgt automatisch dat indien hulpbronnen door het gastland worden aangeboden, het psychosociaal welzijn van de NBBM bevorderd wordt (ibid.). Op die manier kunnen individuele behoeften gemakkelijker bereikt worden en doelstellingen meer nagestreefd worden (ibid.). Ook zal het individu zich dan meer in staat voelen te kunnen beantwoorden aan de eisen van de omgeving (ibid.).

Dit welzijn van de NBBM stelt dus een balans voor tussen enerzijds het ervaren van de toegang tot protectieve factoren en anderzijds het beleven van stressvolle confrontaties (Ryan *et al.*, 2008). Één van de voordelen van deze benadering is dat persoonlijke stress niet langer gepathologiseerd wordt, zoals in het medische model (*ibid.*). Stress wordt opgevat als een normale reactie op enorme veranderingen bij het ontbreken van toegang tot adequate hulpbronnen (*ibid.*).

Het mag duidelijk zijn dat het psychosociaal welzijn een zeer complex begrip is, waardoor onderzoek hiernaar inherent selectief is (Ryan *et al.*, 2008). Alle aspecten simultaan belichten is niet mogelijk. In dit onderzoek kiezen we er voor eerst enkele algemene factoren te vermelden waarmee NBBM geconfronteerd worden, waarna we over gaan tot de rol van de school- en wooncontext.

2.2 Algemene beïnvloedende factoren psychosociaal welzijn

Enerzijds representeert het begrip NBBM een erg heterogene groep op gebied van land van herkomst, beweegredenen, verwachtingen, achtergrond, levensstijl, etc. (Derluyn *et al.*, 2005; Derluyn & Broekaert, 2007a). De complexe samenstelling van de doelgroep in kwestie brengt eigen eisen met zich mee, zowel qua opvang alsmede op het vlak van psychosociale begeleiding (*ibid.*).

Anderzijds vertonen deze jongeren veel overeenkomsten: allen voelden ze zich genoodzaakt hun land te verlaten en werden zo geconfronteerd met meerdere ontwrichtingen en een gevoel van ontheemding (Derluyn & Broekaert, 2007a; Plysier, 2003; Schell & Muller, 2000; van Essen & Bala, 2007).

Onderzoek genereerde reeds veel informatie omtrent de mogelijke impact die verschillende, vooral stresserende, factoren kunnen hebben op het psychosociaal welzijn van NBBM zowel voor, tijdens als na de vlucht bij aankomst in het gastland (Ahearn, 2000; Derluyn & Broekaert, 2007a; Ehntholt & Yule, 2006; Fournier, 2011; Laban, Hajo, Gernaat, Komproe, van der Tweel, & De Jongh, 2005). In wat volgt staan we kort stil bij 5 algemene factoren die veelvoudig in de literatuur naar voren werden geschoven en waarmee NBBM mogelijk geconfronteerd kunnen worden.

Ten eerste houdt een NBBM zijn inherent **verlieservaringen** in, waaronder de **separatie van ouders** (Ajdukovic & Ajdukovic, 1993). Studies (Ajdukovic & Ajdukovic, 1998; Bean, 2000; Betancourt & Kahn, 2008; Derluyn & Broekaert, 2005, 2007b; Derluyn, Broekaert & Schuyten, 2008; Ehntholt & Yule, 2006; Freud, 1943; Sourander, 1998) tonen aan dat het moeten ontberen van (ouderlijke) sociale steun een grote bedreiging voor het fysiek en mentaal welzijn van de NBBM is. Zo wordt verlies geassocieerd met depressie, angst en somatische klachten (*ibid.*). Indien er sprake is van sociale isolatie in het gastland zouden de problemen inherent aan verlieservaringen vaak verergerd worden (Ehntholt & Yule, 2006).

Een volgende factor gerelateerd aan NBBM zijn de mogelijke **traumatische gebeurtenissen** waarmee ze geconfronteerd worden zowel voor, tijdens als na de vlucht (Derluyn & Broekaert, 2005; Derluyn, Broekaert, & Schuyten, 2008). Deze hebben een cumulatief effect op hun psychosociaal welzijn (*ibid.*).

De **langdurige asielprocedure**, wat een gevoel van onzekerheid impliceert, wordt verder geassocieerd met een verhoogd risico op psychopathologie waarvan depressie en angst in het bijzonder (Cheung, 1994; De Jongh, 2006; Ehntholt & Yule, 2006; Hosking, Murphy & McGuire, 1997; Laban *et al.*, 2005; Plysier, 2003; Silove, Sinnerbrink, Field, & Manicavasagar, 1997; Silove, Steel, McGorry, & Mohan, 1998; Silove, Steel, & Watters, 2000; Sourander, 2003; van Essen & Bala, 2007). Een

langdurige asielprocedure impliceert tevens verschillende andere postmigratiestressoren, zoals frequente huisvestingsveranderingen (Derluyn & Broekaert, 2007a; Ehntholt & Yule, 2006; Fournier, 2011; Laban *et al.*, 2005).

Ten vierde kan het hele proces van **acculturatie**, de beperkte kennis over het gastland, de onzekerheid en onvoorspelbaarheid evenals het afhankelijk zijn van allerhande instanties wat betreft hun toekomst voor een bron van stress zorgen (Goudriaan, 2001; Plysier, 2003).

Een laatste mogelijke algemene eigenschap is het feit dat het merendeel van de NBBM zich in de **adolescentiefase** bevindt (Derluyn & Broekaert, 2007a). Tijdens deze periode dienen belangrijke ontwikkelingsstaken, waaronder de identiteitsvorming, vervuld te worden (Derluyn *et al.*, 2005). Bovenvermelde overkoepelende factoren kunnen ervoor zorgen dat deze fase bemoeilijkt wordt en als verwarrend wordt ervaren (Van der Veer, 2002). Plysier (2003) stelt dat de sociale identiteit van een vluchteling een invloed heeft op zijn psychosociaal welzijn.

Uit voorgaande informatie blijkt dat er een reële behoefte is aan psychologische bijstand voor NBBM. Deze doelgroep loopt een verhoogd risico op internaliserend probleemgedrag (bv. depressie, angst) (Bean *et al.*, 2007; De Jongh, 2006; Derluyn & Broekaert 2005, 2007a, 2007b, 2008; Derluyn *et al.*, 2007; Ehntholt & Yule, 2006; Reijneveld *et al.*, 2005; Silove *et al.*, 1993; Silove *et al.*, 1997; Sourander, 2003; Thomas *et al.*, 2004). Onderzoek naar de prevalentie van emotionele en gedragsproblemen bij NBBM schat dat tussen de 40% tot 58% van de NBBM belangrijke symptomen vertonen van psychiatrische stoornissen, waaronder vooral PTSS¹⁷, depressie en andere angstgerelateerde moeilijkheden (Derluyn & Broekaert, 2007b; Hodes, 2000; Macksoud & Aber, 1996; in Derluyn, Broekaert, & Schuyten, 2008; Sourander, 1998).

In de realiteit echter bestaat er een grote kloof tussen NBBM die nood hebben aan dergelijke bijstand en de NBBM die hier daadwerkelijk gebruik van (kunnen) maken (Bean, Eurelings-Bontekoe, Mooijaart & Spinhoven, 2006). In landen, zoals België, waar grote aantallen asielzoekers verblijven in centra, moet de psychologische gezondheidszorg meestal verstrekt worden in deze formele setting afgescheiden van de normale gezondheidszorg (Derluyn & Broekaert, 2008). In de realiteit moet men deze zorg vaak ontberen (*ibid.*).

In wat volgt verdiepen we ons op de mogelijke rol van 2 specifieke sociale contexten, de school- en wooncontext, op het psychosociaal welzijn van NBBM. Algemene plausibele protectieve en stresserende factoren worden hierbij weergegeven. Deze lijst werd gebaseerd op relevante literatuur waarbij onderstaande factoren het meest frequent voorkwamen, en is bijgevolg niet limitatief.

2.3 Rol schoolcontext

De schoolcontext kan enerzijds om verschillende uiteenlopende redenen een beschermende, protectieve rol opnemen voor het psychosociaal welzijn van NBBM. Anderzijds kunnen ook enkele eigenschappen toegeschreven worden aan deze context waardoor NBBM deze omgeving mogelijk als stresserend ervaren.

---

¹⁷ ¹⁷ Posttraumatische stressstoornis

2.3.1 Protectieve factoren

Het schoolsysteem kan een grote rol spelen op het psychosociaal welzijn van de NBBM en bestaat uit tal van potentiële protectieve factoren die door de NBBM als zekere steun worden ervaren (Richman, 1998a; in Hek, 2005). Macaskill (2002; in Hek, 2005) stelt dat de school de belangrijke taak heeft om de sociale en emotionele ontwikkeling van kinderen te stimuleren en werkt in die zin preventief (Fazel & Stein, 2002). NBBM omschrijven de school als een zeer positief en belangrijk aspect in hun leven in het gastland (Derluyn, 2005; Hek, 2005) dat hen voldoening geeft (Plysier, 2003).

In wat volgt worden dergelijke protectieve factoren aangehaald die het meest frequent in de literatuur naar voren kwamen.

Bevordering van integratie

De schoolcontext, naast het ondersteunend netwerk van de woon- en andere contexten, wordt als een cruciale plaats aanzien ter mogelijke bevordering van de integratie van NBBM (Anderson, 2001; Hek, 2005; Fazel & Stein, 2002; Montgomery, Rousseau & Shermarke, 2001; Plysier, 2003). De kwaliteit van de eerste schoolervaringen is een bepalende indicator voor verdere integratie (Hek, 2005). Het engagement dat de jongeren tonen kan hun isolement en frustraties tegengaan (ibid.). Verder kan het functioneren in een schoolcontext hen terug het gevoel geven ‘normaal’ te zijn, wat hun zelfvertrouwen bevordert (Richman, 1998). Indien de aanwezigheid van NBBM positief geïntegreerd wordt in de school, zal dit niet enkel bijdragen tot de integratie van deze NBBM maar ook de school in zijn geheel verrijken en het pesten en raciale spanningen doen afnemen (Hek, 2005).

Jongeren brengen zelf tot slot ook aan dat ze het belangrijk vinden dat hun leerkrachten over enige achtergrondinformatie beschikken omtrent migratiekwesities (Hek, 2005).

Sociaal netwerk

Zoals hierboven reeds vermeld ontberen NBBM vaak ouderlijke steun. Hechte relaties kunnen een belangrijke protectieve factor zijn voor deze jongeren om te kunnen omgaan met moeilijke situaties en zo psychopathologie als reactie op een stressvolle gebeurtenis tegen te gaan (Brewin, Andrews, & Valentine, 2000; in Ehntholt & Yule, 2006; Derluyn, Mels, & Broekaert, 2008; Hek, 2005; Sourander, 1998).

Hoewel deze hechte relaties vaak gedefinieerd worden als relaties met goede vrienden en familie, toonden studies verder aan dat verwantschap tussen studenten en leerkrachten tevens een positief effect heeft op het psychosociaal welzijn (Martin & Hill, 2012). Een betrokken schoolcontext biedt ruimer gezien een toegang tot sociale steun en het kunnen behoren tot jongerengroepen, wat protectief werkt (Kliwer, Lepore, Oskin, & Johnson, 1998; Kliwer, Murrelle, Mejia, Torres de, & Angold, 2001; Resnick *et al.* 1997). Terwijl veel NBBM aangeven dat vriendschappen met landgenoten vitaal zijn waarderen anderen ook de aanwezigheid van jongeren met verschillende achtergrond (Hek, 2005). De school is een plaats waar kinderen veel tijd van hun jeugd doorbrengen (Plysier, 2003). Het is dus ook een mogelijke plaats waar ze het belangrijkste deel van hun sociaal netwerk ontwikkelen, sociale vaardigheden ontwikkelen en hun identiteit vormen (ibid.).

Creatie van toekomstperspectief

Onderwijs betekent voor een groot aantal jongeren een kans om armoede te overwinnen en toekomstperspectief te creëren (Betancourt & Kahn, 2008; Dunkerley, Scourfield, Maegusuku-Hewett, & Smalley, 2006; John *et al.*, 2002; in Hek, 2005). ‘Toekomst’ kan een zeer belangrijk concept zijn voor NBBM aangezien het begrip mogelijk ‘bevroren’ werd door de vlucht en de heersende onzekerheid (Rahimi, 2001; in Hek, 2005).

Veiligheid, stabiliteit en afleiding

Tot slot tonen Elbedour, Bensel, & Bastien (1993) en Fazel & Stein (2002) aan dat de school door jonge vluchtelingen kan worden gezien als een belangrijke stabiliserende instelling buitenshuis en dat dit voor velen zelfs gezien wordt als enige stabiliteit in het leven. De school implementeert structuur en routine in de levens van NBBM (Macaskill, 2002; in Hek) en biedt mogelijk een veilige psychosociale omgeving (Plysier, 2003). De jongeren krijgen er terug wat controle over hun omgeving (Fazel & Stein, 2002) wat hun eigenwaarde opkrikt (Plysier, 2003). Verder geven NBBM aan dat ze minder piekeren door zich te focussen op het schoolgebeuren (Blaak, Engelhard, Frenne, & Sproet, 2004; Mels *et al.*, 2008; Montgomery *et al.*, 2001).

Deze protectieve factoren kunnen echter ook gemakkelijk omslaan in stresserende factoren. De grens tussen sociale integratie en sociale uitsluiting op school is dan ook zeer dun (Plysier, 2003). Dit brengt ons bij de mogelijke belemmeringen van het onderwijssysteem (Montgomery *et al.*, 2001) die we hieronder zullen bespreken.

2.3.2 Stresserende factoren

Leerachterstand

Het feit dat NBBM vaak kampen met een leerachterstand in vergelijking met hun Belgische leeftijdsgenoten kan verklaard worden door verschillende redenen. Ten eerste is het zo dat NBBM gevlucht zijn, waardoor ze hun schoolopleiding hebben moeten onderbreken (Montgomery *et al.*, 2001). Ten tweede dienen veel NBBM eerst onthaalonderwijs te volgen alvorens te kunnen deelnemen aan de reguliere lessen, aangezien ze niet voldoende de taal van het gastland beheersen (Derluyn & Broekaert, 2008; Hek, 2005; Montgomery *et al.*, 2001).

De opgelopen leerachterstand heeft gevolgen voor hun schoolloopbaan. Zo impliceert dit voor veel minderjarigen dat ze onder hun niveau presteren in verhouding met hun capaciteiten of met hun niveau van educatie die ze volgden in hun thuisland (Derluyn & Broekaert, 2008). Een tweede gevolg is dat veel NBBM in klassen terecht komen met jongere Belgische klasgenoten (Derluyn & Broekaert, 2008; Hek, 2005). Het leeftijdsverschil enerzijds en de culturele verschillen met de klasgenoten anderzijds wordt door de NBBM aangebracht als een mogelijke stresserende factor (*ibid.*). NBBM vinden vaak dat klasgenoten zich slecht gedragen ten opzichte van de leerkracht en zo de mogelijkheid tot leren verstoren (Hek, 2005).

Indien NBBM geen toegang krijgen tot de schoolcontext of het gevoel hebben er te falen, kan dit een serieuze nefaste impact hebben op hun psychosociaal welzijn (Hek, 2005). Zowel de heropbouw van hun leven alsook hun zelfvertrouwen en vertrouwen in de toekomst komt onder druk te staan (*ibid.*). Volgens Bean *et al.* (2006) zijn schooltransities an sich niet gerelateerd aan psychologisch leed of gedragsproblemen. De studie van Fazel & Stein (2002) spreekt dit tegen, volgens hen worden frequente verblijfsveranderingen, wat schooltransities impliceren, geassocieerd met gebrekkige academische prestaties en gedragsproblemen (*ibid.*).

Sociale afwijzing

NBBM kunnen in relatie met hun omgeving geconfronteerd worden met sociale afwijzing. Met betrekking tot de schoolcontext blijkt dat sociale contacten niet alleen een protectieve rol maar in dit geval tevens een stresserende impact kan hebben. De casestudy van Mels, Derluyn, & Broekaert (2008) toont aan dat de school niet steeds een bron is voor nieuwe sociale contacten. Een van de mogelijke redenen hiertoe is dat de sociale status van NBBM een belemmering vormt om Belgische vrienden te maken (*ibid.*). NBBM beleven dat hun inspanningen om te integreren geblokkeerd worden

door structurele beperkingen en terughoudendheid van de samenleving van het gastland (Montreuil & Bourhis, 2001; in Mels *et al.*, 2008). Sommige jongeren ervaren vooroordelen en racisme (Hek, 2005; Montgomery *et al.*, 2001). Deze factoren samen zorgen ervoor dat NBBM in hun schoolcontext kunnen geconfronteerd worden met sociale afwijzing.

Deze afwijzing brengt enkele gevolgen met zich mee. Ten eerste ontbeert men op die manier de positieve effecten die sociale steun op het psychologisch welzijn kan hebben (Cohen & Wills, 1985; in Mels *et al.*, 2008). Verder doet het ook de zelfwaarde dalen en kunnen hierdoor zelf psychologische problemen toenemen (Mels *et al.*, 2008).

2.4 Rol wooncontext

Zoals in het juridische luik reeds vermeld focust dit onderzoek zich vooral op NBBM die asiel aanvragen daar alle participanten aan dit onderzoek AMA's zijn. Deze AMA's verblijven tijdens de eerste (observatie- en oriëntatiefase) en tweede fase (overgangsfase) in een collectieve opvangstructuur. Deze opvangcentra, georganiseerd door Fedasil en zijn partners, voorzien in de dagelijkse basisbehoeften van zijn bewoners: onderdak, voedsel en kledij (Fedasil, 2012). Tijdens hun verblijf in het centrum krijgen de AMA's verder ook sociale, juridische, medische en psychologische bijstand (*ibid.*).

De beleving en definitie waaraan deze wooncontext moet voldoen, kan variëren. Zo stelt Van der Horst (2004) dat de definitie van 'opvang' duidelijk verschilt tussen de beleidsmakers en deze van de asielzoeker zelf. De opvangstructuren, die Van der Horst (2004) omschrijft als een totaalinstitutie, moeten volgens het beleid gekenmerkt worden door efficiëntie en functionaliteit (Geuijen, 1998; Van der Horst, 2004). Er kan gesteld worden dat aan de basisbehoeften van de bewoners wordt voldaan. Asielzoekers daarentegen zullen deze opvang echter eerder evalueren naar de mate waarin de opvang hen een 'thuisgevoel' verschaft (*ibid.*). Net dat thuisgevoel gaan de opvangstructuren bewust tegen: 'de asielzoekers horen zich niet te hechten aan het opvangcentrum daar het maar een tijdelijke periode is', luidt het (*ibid.*). In de realiteit echter kan deze 'voorlopige opvang' maanden tot zelfs jaren duren (*ibid.*)

Ook varieert de beleving van de wooncontext binnen de populatie van de NBBM zelf. De kwaliteit van de opvang speelt onvermijdelijk een bepalende rol op het psychosociaal welzijn van NBBM (Betancourt & Kahn, 2008; De Jongh, 2006; Mels *et al.*, 2008; Plysier, 2003; Vandermeersch, 2007) maar deze zal geëvalueerd worden in de mate dat wordt voldaan aan individuele noden, doelen en vragen (Ryan *et al.*, 2008). Personen die vluchten zullen onvermijdbaar de nieuwe omgeving vergelijken met deze die ze hebben achtergelaten (*ibid.*). Indien men tijdens de premigratie deprivatie van de noden ervaart, is het aannemelijk dat de bevrediging aan basisbehoeften een grotere impact op het welzijn in het gastland zal hebben (*ibid.*). Echter, dergelijke evaluaties zullen waarschijnlijk veranderen eens deze migranten een kloof waarnemen tussen hun levenscondities en deze van de lokale bevolking (*ibid.*). Asielzoekers die daarentegen een hoge levensstandaard genoten tijdens hun premigratie zullen het vermoedelijk moeilijker vinden om zich aan te passen aan de levenscondities die heersen in de opvangcentra in veel Westerse landen (Ryan *et al.*, 2008). Deze omgeving kan immers zeer stressvol zijn, met problemen zoals overbevolking, hoge geluidsniveaus en een gebrek aan privacy (*ibid.*).

In wat volgt gaan we dieper in op de mogelijke betekenissen die NBBM kunnen geven aan hun wooncontext.

2.4.1 Protectieve factoren

Basisbehoeften en gevoel veiligheid

De tegemoetkoming aan de basisbehoeften door Fedasil, zoals hierboven vermeld, wordt als eerste protectieve factor geformuleerd (De Jongh, 2006). Wat tevens bevorderend is voor het psychosociaal welzijn van NBBM is de veilige en zorgende omgeving (Davies & Webb, 2000). De dagelijkse structuur die de collectieve opvangstructuren kenmerkt zorgt voor voorspelbaarheid (Blaak *et al.*, 2004). In deze stabiele omgeving kan men zich tevens oefenen in het leggen van sociale contacten (Derluyn *et al.*, 2005). Indien de jongere zich veilig voelt, kan hij tot rust komen en zich aanpassen aan de nieuwe situatie (Cloet, 2007).

Sociaal contact en ondersteunend netwerk

De wooncontext wordt vaak gezien als een bron voor sociale contacten en een ondersteunend netwerk (Betancourt & Kahn, 2008; Plysier, 2003). Stress wordt voornamelijk gebufferd dankzij de steun van de begeleiders in het opvangcentrum en leden van dezelfde etnische gemeenschap (Mels *et al.*, 2008). We maken een onderverdeling tussen enerzijds het contact met medebewoners en landgenoten specifiek en anderzijds de relatie met de begeleiders uit de wooncontext.

Ten eerste kunnen medebewoners als ondersteunend netwerk voor NBBM fungeren (Derluyn *et al.*, 2005; Van der Veer, 1998). De jongeren ontdekken dat ze niet de enigen zijn in dergelijke ‘ongewone’ situatie waardoor een gevoel van solidariteit en lotgenootschap kan ontstaan (De Jongh, 2006; Derluyn *et al.*, 2005). Het lidmaatschap van groepen draagt bij tot onze individuele identiteit (Pinxten & Verstraete, 2002). Het besef van identiteit ontstaat geleidelijk in wederzijdse interactie tussen jezelf en de context en heeft dus een sociale dimensie (De Smet, 2009; Pinxten & Verstraete, 2002). Het contact met land- en taalgenoten wordt tevens als ondersteunend ervaren (De Jongh, 2006; Simich, 2003a, 2003b). Medebewoners van dezelfde etnische herkomst worden vernoemd als bruggenbouwers naar een breder sociaal netwerk en vormen de belangrijkste bron van tijdsbesteding en ontspanning (Blaak *et al.*, 2004; Derluyn, 2005; Mels, 2004; Mels *et al.*, 2008; Montgomery *et al.*, 2001; Van der Veer, 1998; Simich, 2003b). Landgenoten kunnen tolken wanneer een jongere bijvoorbeeld wil praten met een begeleider, leren de landstaal aan, geven informatie over de Belgische cultuur en introduceren hen bij nieuwe leden van het netwerk (*ibid.*). Een bijkomende protectieve factor door de aanwezigheid van landgenoten is het feit dat op die manier de band met hun cultuur kan behouden blijven (Simich, 2003a). Blaak *et al.* (2004) nuanceert deze stelling door eraan toe te voegen dat er tevens jongeren zijn die volledig willen breken met hun land van herkomst en bijgevolg contact met landgenoten vermijden.

Ten tweede worden de begeleiders in deze centra als sociale steun voor de NBBM naar voren geschoven (Mels *et al.*, 2008) en zijn de jongeren hier over het algemeen tevreden over (Blaak *et al.*, 2004). Uit de studie van Montgomery *et al.* (2001) blijkt dat personeelsleden geassocieerd worden met zorgfiguren, daar ze de meest stabiele en toegankelijke steunbronnen zijn voor de NBBM. Begeleiders uit het onderzoek bij Chinese AMA's in Nederland (Blaak *et al.*, 2004) rapporteren dat hun relaties met de jongeren voornamelijk als vrij oppervlakkig of functioneel kan worden geclassificeerd. Contacten gebaseerd op wederzijds vertrouwen zijn veel schaarser (Blaak *et al.*, 2004; Mels, 2004). De reden hierachter kan gezocht worden bij het feit dat de jongeren mogelijk moeilijker praten over emotionele problemen omwille van enerzijds taalproblemen, of anderzijds om verdriet en herinneringen te vermijden (Jones, 2002; Mels *et al.*, 2008). Dit wordt verder aangevuld door het vermoeden dat velen NBBM geheimen met zich meedragen, de zogenoemde gemandateerden, wat de totstandkoming van een diepe, echte relatie tussen de jongere en de begeleiders of voogd vaak

verhindert (Derluyn & Broekaert, 2007a). Eveneens heeft de lage personeelsbezetting ertoe geleid dat men zich als begeleider voornamelijk toespitst op praktische hulp (Sourander, 1998).

NBBM geven aan dat ze verwachten dat ze door begeleiders behandeld worden met respect en dat het duidelijk is wat een begeleider al dan niet voor hen kan doen (Hek, 2005). In de eerste fase van de aankomst in het gastland ervaren NBBM de substantiële nood voor instrumentele steun en eerlijke informatie (Hek, 2005; Mels *et al.*, 2008). Ook in vervolgovang willen ze een toegewijde begeleider die hen regelmatig bezoekt (Hek, 2005). Verder zien ze een begeleider ook als een persoon die hen helpt met het toegang verkrijgen tot bepaalde diensten en tevens als bron voor zowel praktische als emotionele steun (*ibid.*).

Mels *et al.* (2008) stelt dat een opvangcentrum over een groot potentieel beschikt om het psychologisch welzijn van de NBBM te stimuleren, indien het gemeenschappelijke leven in het opvangcentrum en de omgang van inherent conflict en crisis correct wordt aangepakt. Daar het personeel voor de jongeren als grootste sociale steunbronnen fungeren, maakt dit van hen adequate sleutelfiguren om zicht te hebben op het welzijn van de NBBM (*ibid.*). Hoe dan ook, om beroep te kunnen doen op deze mogelijke sterktes is het noodzakelijk om het psychosociaal welzijn als een prioriteit te zien binnen een asielbeleid en extra training en middelen te bieden aan de begeleiders in een opvangcentrum (*ibid.*).

Doorstroming naar vervolgovang

Van Essen & Bala (2007) tonen aan dat veel NBBM zich als het ware bevrijd voelen eens ze van het centrum kunnen doorstromen naar een kleinschaliger opvangcentrum of een eigen huis. Blaak *et al.* (2004) stellen dat deze AMA's steeds verlangen naar de volgende woonvorm: van het grote opvangcentrum naar de kleinere wooneenheid en vervolgens zelfstandig wonen. Eenmaal deze stap werd gezet denken ze echter vaak met enige weemoed terug aan de gezelligheid van het opvangcentrum of de dagelijkse hulp die ze er kregen (*ibid.*). Uit onderzoek van Vandermeerschen (2007) blijkt dat asielzoekers die verblijven in een LOI tevreden tot zeer tevreden zijn over hun huidige woonvorm. Dit contrasteert met de rapportage van asielzoekers die in opvangcentra verblijven (*ibid.*).

2.4.2 Stresserende factoren

Gebrek voldoening basisbehoeften (hygiëne, slecht eten en geldtekort)

Het komt voor dat asielzoekers rapporteren dat niet aan al hun basisbehoeften wordt voldaan, zoals gebrek aan hygiëne, 'slecht eten' alsook geldtekort (Blaak *et al.*, 2004; De Jongh, 2006; Vandermeerschen, 2007). Van der Horst (2004) en Vandermeerschen (2007) wijzen op het belang van de mogelijkheid om als NBBM zelf te kunnen koken in het centrum. Dit zou een ondersteunend effect hebben op het psychosociaal welzijn van asielzoekers (*ibid.*).

Langdurig verblijf in een collectieve opvangstructuur

Een verblijf in grote collectieve opvangstructuren heeft een stresserende invloed op het welzijn van mensen (Bean *et al.*, 2006). Uit onderzoek blijkt verder dat een langdurig verblijf in een opvangcentrum correleert met een negatiever psychosociaal welzijn (De Jongh, 2006; Laban, 2003). Een retrospectieve studie uit Denemarken (Hallas, Hansen, Staehr, Munk-Andersen, & Jorgensen, 2007) beschrijft hierbij dat er een groter risico op een psychische stoornissen aan sich mee gerelateerd is, terwijl Laban *et al.* (2004) stellen dat dergelijk langdurig verblijf correleert met een verhoogde angst, maar niet op meer symptomen van PTSS.

Gebrek aan autonomie en aanwezigheid van veel regels

Het leven in een totale institutie impliceert regels en voorschriften (Vanmarcke, 2005; in Vandermeerschen, 2007). Dit brengt vervolgens een verlies van autonomie met zich mee (Van der Horst, 2004; Vandermeerschen, 2007). Reijneveld *et al.* (2005) onderzochten de effecten van een beperkende opvangstructuur op de geestelijke gezondheid van NBBM. In deze opvang werd zeer veel controle uitgeoefend op de NBBM, werd vaak rond terugkeer naar het land van herkomst gesproken, konden de NBBM niet zomaar het centrum buiten wandelen, etc. (*ibid.*). De mentale gezondheid van jongeren in deze begrensde opvangsetting werd vergeleken met jongeren die verbleven in een setting waar meer autonomie geboden werd (*ibid.*). De resultaten tonen aan dat de eerste groep meer emotionele problemen op de HSCL (Hopkins Symptom Checklist) meldde dan de meer autonome groep (*ibid.*).

Wat tevens gevoel van controleverlies en het daaropvolgend dalend zelfrespect in de hand houdt is het feit dat het personeel in een opvangcentrum veel taken op zich neemt (Sourander, 2003). Het ontbreken van invloed op de lopende asielprocedure werkt hier verder op in (van Essen & Bala, 2007). De afhankelijkheidspositie waarin NBBM zich bevinden kan na verloop van tijd de vorm krijgen van aangeleerde hulpeloosheid, een houding waarbij men zich volledig afhankelijk gaat opstellen en zelfinitiatief verliest (De Smet, 2009).

Onveiligheidsgevoelens

Een gevoel van onveiligheid kan door verschillende factoren teweeg gebracht worden: onzekere asielprocedure (o.a. Cheung, 1994; De Jongh, 2006; Hosking, Murphy, & McGuire, 1997; Laban, 2003; Plysier, 2003; Silove *et al.*, 1997; Sourander, 2003; van Essen & Bala, 2007), het onvertrouwd zijn met de omgeving en de cultuur van medebewoners (De Jongh, 2006; Laban, 2003) alsook de aanwezigheid van conflicten binnenin het opvangcentrum (Blaak *et al.*, 2004; Mels *et al.*, 2008). Hierboven werd reeds gesteld dat een wooncontext een bron van sociale contacten kan zijn. Uit de casestudie van Mels *et al.* (2008) blijkt dat slechts weinige NBBM echte vrienden hebben in het opvangcentrum, waarbij men de relatie eerder omschrijft als weinig diepgaand. Tevens illustreren de vele sociale conflicten in deze setting de moeilijkheden verbonden aan het leven in groep (Macksoud & Aber, 1996; in Mels *et al.*, 2008). Dit kan een extra risico vormen voor het psychologisch welzijn van de NBBM, aangezien stress wordt toegevoegd i.p.v. gebufferd (*ibid.*).

Gebrek aan privacy

Het is eigen aan een collectieve opvangstructuur dat men met veel mensen samen dient te leven, wat tot een gebrek aan privacy kan leiden (De Jongh, 2006; Vandermeerschen, 2007). Onderzoek (Silove *et al.*, 1997) toont aan dat een lange periode van privacytekort kan leiden tot medische klachten alsook dat bestaande klachten kunnen intensifiëren. Verder kan het leven in een opvangcentrum tevens impliceren dat de eigen culturele expressie bemoeilijkt wordt (Van der Horst, 2004).

Isolatie

Asielzoekers rapporteren vaak het gevoel afgesneden te zijn van de maatschappij (Plysier, 2003; Sourander, 2003; van Essen & Bala, 2007). Dit gevoel kan eerst en vooral letterlijk geïnterpreteerd worden, nl. door het feit dat het opvangcentrum geografisch afgelegen is (Blaak *et al.*, 2004). Verder kunnen communicatieproblemen tevens een kloof veroorzaken (Silove, McIntosh, & Becker, 1993). Het gevoel niet welkom te zijn kan tot slot ook bijdragen tot de beleving van sociale isolatie en gaat integratie tegen (Anderson, 2001). Een gevoel van isolatie en eenzaamheid wordt gerelateerd aan een risico op verhoogde angst en symptomen van depressie (Silove *et al.*, 1997).

Herhaaldelijke verhuizingen

Zowel Laban (2003), Blaak *et al.* (2004) als Ehntholt & Yule (2006) wijzen op de negatieve impact die frequente verblijfsveranderingen kunnen hebben op het psychosociaal welzijn van NBBM. De continuïteit van hun leven wordt op die manier belemmerd (Ehntholt & Yule, 2006) waardoor tevens het opbouwen van echte contacten bemoeilijkt wordt (Blaak *et al.*, 2004; Derluyn, 2005; Mels, 2004).

Verveling en gebrek zinvolle dagbesteding

Een gebrek aan autonomie kan verveling en een gebrek aan zinvolle dagbesteding teweeg brengen. Dit wordt door inwoners van een collectieve opvangstructuur vaak aangebracht als zijnde alomtegenwoordig (De Jongh, 2006; Geuijen, 1998; Plysier, 2003; Sourander, 2003; Van der Horst, 2004; Vandermeerschen, 2007; van Essen & Bala, 2007). Gelauf-Hanzon (2005; in Plysier, 2003) geeft aan dat er soms sprake is van het zogenaamde ‘hospitaliseringseffect’. Hiermee stelt hij dat mensen in een opvangcentrum vaak niets om handen hebben en aldus passief wachten op een beslissing van hogerhand (*ibid.*). Dit houdt een mogelijk risico in van verlies aan zelfrespect (*ibid.*). Uit onderzoek van Silove *et al.* (1997) blijkt tot slot dat verveling geassocieerd wordt met meer depressieve symptomen en angst.

2.5 Besluit

In het tweede onderdeel van de literatuurstudie gingen we dieper in op het psychosociaal welzijn bij NBBM. Hierbij werden mogelijke protectieve en stresserende factoren verbonden aan migratie besproken (Ajdukovic & Ajdukovic, 1993, 1998; de Jong, 2002; Derluyn & Broekaert, 2007b; Derluyn *et al.*, 2007; Mels *et al.*, 2008; Miller & Rasko, 2004; Montgomery *et al.*, 2001; Reijneveld, de Boer, Bean, & Korfker, 2005; Ryan *et al.*, 2008; Sourander, 1998; Steel & Silove, 1998a, 2000). Onderzoek en theorie wijzen aan dat hoe groter het aantal, de ernst en de chroniciteit van de risicofactoren ervaren bij de individuen is, hoe groter de kans op de expressie en ernst van de nadelige psychosociale uitkomsten (Coie *et al.*, 1993; Garbarino & Kostelny, 1996; Rutter, 1979; Rutter & Garmezy, 1983). Follow up studies (Bean, Eurelings-Bontekoe, Spinhoven, 2006; Silove & Steel, 1998a; Watters, 2001) stellen dat de ernstschaal bij initiële beoordeling de krachtigste voorspeller op mentale gezondheidsproblemen als resultaat van postmigratiestressoren. Deze bevindingen benadrukken het belang van controle naar symptomen bij aankomst van de NBBM om zo tijdige en geschikte psychosociale interventies te ondernemen.

De hoge prevalentie aan psychosociale problemen doet de evidentie rijzen dat deze doelgroep een reële behoefte heeft aan psychologische bijstand. In de realiteit echter bestaat er een grote kloof tussen NBBM die nood hebben aan geschikte geestelijke gezondheidszorgen en de NBBM die hier daadwerkelijk gebruik van (kunnen) maken (Bean, Eurelings-Bontekoe, Mooijaart & Spinhoven, 2006). In landen, zoals België, waar grote aantallen asielzoekers verblijven in centra, moet de psychologische gezondheidszorg meestal verstrekt worden in deze formele setting afgescheiden van de normale gezondheidszorg (Derluyn & Broekaert, 2008). In de realiteit moet men deze zorg vaak ontberen (*ibid.*).

Bij de cijfers die het hoge risicoprofiel illustreren van NBBM dienen wel 2 belangrijke kanttekeningen gemaakt te worden.

Ten eerste kan niet gesteld worden dat NBBM onvermijdelijk psychologische en gedragsproblemen ontwikkelen of op alle vlakken beperkt worden in hun groeimogelijkheden (Ajdukovic & Ajdukovic, 1993; Ehntholt & Yung, 2006). De confrontatie met een nieuwe cultuur kan tevens een meerwaarde of uitdaging voor de NBBM betekenen (Tuk & de la Rive Box, 2000). Ehntholt & Yung (2006) tonen

aan dat NBBM relatief goed functioneren op zowel sociaal als academisch vlak. Diverse andere factoren (bv. geslacht, persoonlijkheidskenmerken, achtergrond, religie, copingmechanismen, betekenisgeving vlucht) bepalen het psychosociaal welzijn van de NBBM dus mee (Almqvist & Broberg, 1999; Garmezy & Rutter, 1985; in Ehntholt & Yule, 2006; Derluyn *et al.*, 2005; Goudriaan, 2001; Lazarus & Launier, 1978; Ni Raghallaigh, 2011; Rohlof, 1999). Hieruit volgt een tweede kanttekening, nl. dat het psychosociaal welzijn niet op voorhand reeds bepaald is, maar een dynamisch begrip dat continu beïnvloed wordt door zijn gehele context (Ryan *et al.*, 2008).

Het mag duidelijk zijn dat de reacties en gevoelens van NBBM enorm begrijpbaar zijn vanuit hun achtergrond en leefomstandigheden. Het zijn heel normale reacties op de abnormale situaties die hen overkomen (Derluyn *et al.* 2005; De Smet, 2009). Hun gedrag blijkt niet alleen verstandig, maar ook gezond om te kunnen overleven in dergelijke moeilijke omstandigheden (de Vries, 2004). Kwalitatieve onderzoeken naar het emotionele welzijn van NBBM benadrukken hun veerkracht te midden van een zeer groot verlies (Bean, Eurelings-Bontekoe & Spinhoven, 2007). Veerkracht, of resilience, illustreert het vermogen om, ondanks aanzienlijke stressoren, te functioneren door gebruik te maken van protectieve factoren (Rutter, 1985; Vanistendael, 2003). Het is opmerkelijk vast te stellen hoe de meesten erin slagen om een nieuwe wending te geven aan hun leven en tegenslagen als nieuwe uitdagingen te zien (Derluyn *et al.* 2005; Ehntholt & Yule, 2006). Deze veerkracht staat echter vaak in schril contrast met de afhankelijke situatie waarin ze zich bevinden eens ze aankomen in het gastland (Derluyn *et al.*, 2005).

HOOFDSTUK II: PROBLEEMSTELLING

1. Probleemstelling

De stijgende betrokkenheid naar het psychosociaal welzijn van migranten, en NBBM specifiek, blijkt uit het grote aantal wetenschappelijke publicaties over beïnvloedende factoren op het psychosociaal welzijn voor, tijdens, en na de vlucht (o.a. de Jong, 2002; Derluyn & Broekaert, 2007b; Derluyn *et al.*, 2007; Mels *et al.*, 2008; Miller & Rasko, 2004; Montgomery *et al.*, 2001; Reijneveld *et al.*, 2005; Ryan *et al.*, 2008; Sourander, 1998; Steel & Silove, 1998a, 2000). Er bestaan echter nog enkele hiaten in de literatuur.

In de eerste plaats bestaat er een hiaat in onderzoek naar de (mogelijke) evolutie van dit psychosociaal welzijn over de tijd heen. Dit welzijn van NBBM moet immers gezien worden als een dynamisch proces en niet zozeer als een persoonlijke eigenschap (Betancourt & Kahn, 2008). Om de (mogelijke) evolutie van het welzijn in kaart te brengen is een longitudinaal onderzoek noodzakelijk (Goodman, 2004; Ni Raghallaigh & Gilligan, 2010).

Naast het dynamisch plaatsen van het psychosociaal welzijn in de tijd dient het tevens geplaatst te worden in het perspectief van de sociale ecologie (Betancourt & Kahn, 2008). Verschillende factoren (bv. peergroep, familie, zorgende fysieke en emotionele omgeving) werken in op dit welzijn (*ibid.*). Bronfenbrenners klassiek ecologisch model van de ontwikkeling van het kind (1979) analyseert de onderlinge relaties op macro-, meso-, exo- en microniveau. Individuele karakteristieken worden gekanaliseerd door omgevings- en psychosociale factoren (Betancourt & Kahn, 2008).

De school- en wooncontext zijn 2 contexten waar NBBM normaliter dagelijks mee in contact komen. Uit de literatuurstudie wordt duidelijk dat dergelijke structuren een grote rol kunnen spelen op het psychosociaal welzijn van NBBM. Hieruit groeide de motivatie om de stresserende en protectieve factoren inherent aan deze sociale contexten te onderzoeken.

Een volgende hiaat in de literatuur is het onderzoek vanuit de betekenisverlening van de NBBM zelf over hun situatie. Dit bracht ons tot de keuze om de vorige 2 aangehaalde concepten, nl. het dynamisch en het contextueel aspect, te bundelen en te onderzoeken vanuit het perspectief van de jongere zelf. Dergelijk bottom-up proces biedt NBBM de mogelijkheid om de emotionele strijd die ze leveren weer te geven (Ahearn, 2000). Kennis over de betekenisystemen die jongeren geven aan hun levenssituatie en de ondersteuning die ze hierbij al dan niet ervaren is van groot belang voor de betrokken zorgstructuren, daar hun psychosociaal welzijn in deze periode cruciaal is voor hun later functioneren (Plysier, 2003).

Hieruit vloeit volgende probleemstelling:

(Hoe) evolueert het psychosociaal welzijn van NBBM over een periode van 1,5 jaar en welke rol speelt de school- en wooncontext daarin, vanuit de beleving van de jongeren?

2. Onderzoeksvragen

Verdere meer gerichte onderzoeksvragen worden als volgt geformuleerd:

- (Hoe) evolueert het psychosociaal welzijn van deze NBBM over een periode van 1,5 jaar?
- Hoe ervaren deze NBBM hun leven op school en in hun wooncontext in België? (Hoe) evolueert deze beleving over een periode van 1,5 jaar?
- Welke rol kan de school- en wooncontext spelen op het psychosociaal welzijn van deze NBBM?

3. Doelstelling

De doelstelling van dit onderzoek is in de eerste plaats het psychosociaal welzijn van de participanten, NBBM in België, in kaart brengen over een periode van 1,5 jaar. Tevens wordt vanuit de beleving van de jongeren onderzocht welke rol de school- en verblijfscontext heeft op dit welzijn, en of hier een evolutie in te bemerken is.

Dit onderzoek beperkt zich tot 6 participanten wat impliceert dat slechts beschrijvend onderzoek mogelijk is. Toch menen we dat onze resultaten consistent genoeg zijn om voorzichtige conclusies en bescheiden implicaties te formuleren die enerzijds een nuttige bijdrage kunnen leveren aan huidig onderzoek en anderzijds als aanbeveling kunnen dienen voor toekomstig onderzoek. Studies naar het psychosociaal welzijn van NBBM zijn relevant om vervolgens de praktijkbeoefenaars in het werkveld alsook beleidsmakers te informeren en te sensibiliseren.

Indien we meer inzicht genereren over de mogelijke ervaren stresserende en protectieve factoren inherent aan de school en verblijfplaats kan dit een belangrijk fundament vormen voor het verbeteren van gepaste antwoorden en interventies in het werkveld gericht op deze doelgroep (Betancourt & Kahn, 2008).

HOOFDSTUK III: METHODOLOGIE

In wat volgt wordt in kaart gebracht hoe het onderzoek werd opgesteld om een antwoord te kunnen bieden op de probleemstelling en de bijhorende onderzoeksvragen. Ten eerste wordt de onderzoekssetting toegelicht met een korte voorstelling van de participanten aan dit onderzoek. Vervolgens wordt de dataverzameling, dewelke longitudinaal is en bestaat uit zowel een kwalitatief als kwantitatief luik, besproken. De procedure en de data-analyse worden in een respectievelijk derde en vierde luik geïllustreerd. Tot slot wordt belicht hoe aan de kwaliteitscriteria voldaan werd.

1. Onderzoekssetting en participanten

Zoals reeds vermeld kadert dit onderzoek binnen een longitudinaal onderzoek aan de vakgroep Orthopedagogiek van de universiteit Gent. Concreet houdt dit in dat de participanten van voorliggend onderzoek reeds vanaf hun aankomst in België deelnamen aan dit longitudinaal onderzoek en toestemden hiermee te continueren. Bij de start van voorliggend onderzoek participeerden de NBBM ongeveer reeds 8 maanden. De meetmomenten bestonden uit enerzijds semigestructureerde interviews en anderzijds uit zelfrapportage vragenlijsten.

Aanvankelijk waren er 6 participanten toegewezen aan dit onderzoek. Een van hen haakte reeds na 1 interview af omdat ze het emotioneel te zwaar had. Uiteindelijk namen er dus 5 NBBM deel aan het onderzoek dat liep over een periode van ongeveer 12 maanden. Bij één participant van deze selecte groep kon de afname van de vragenlijst niet doorgaan daar er nog geen tijdspanne van 1,5 jaar was verstreken met de eerste afname van de vragenlijsten. In onderstaande tabel wordt een selectie van de socio-demografische gegevens van de participanten weergegeven. De codes T0, T3 en T9 illustreren het tijdstip van de afname. T0 is de afname die gebeurde net na de aankomst in België, T3 is na 6 maanden en T9 is het na een verblijf van ongeveer 1,5 jaar in België.

Tabel 2: Sociale en demografische gegevens participanten

		Aantal jongeren (n=5)			
Leeftijd (in jaren)					
	Leeftijd range bij aankomst in België	15-17			
	Gemiddelde leeftijd bij aankomst in België	16,7			
	Leeftijd bij start voorliggend onderzoek				
	16	1			
	17	3			
	18	1			
Geslacht					
	Man	4			
	Vrouw	1			
Herkomst Afrika		5			
Woonvorm		T0	T3	T6	T9
	OOC	5	0	0	0
	Opvangcentrum	0	5	2	1
	LOI	0	0	2	2
	Begeleid zelfstandig wonen (fin. hulp OCMW)	0	0	1	2

Verblijfsstatus bij aankomst		T0	T3	T6	T9
	Lopende asielprocedure	5	3	1	0
	Negatieve beslissing – lopende procedure RvV	0	1	3	3
	Positieve beslissing niet-asielaanvraag – Attest van Immatriculatie voor 6 maanden	0	0	0	1
	Positieve beslissing – erkend vluchteling	0	1	1	1
School		T1	T3	T6	T9
	OKAN	1	1	0	0
	Regulier onderwijs TSO	2	2	2	1
	Regulier onderwijs BSO	1	2	3	2
	Geen school	1	0	0	2
Gemiddeld aantal jaren school in land van herkomst		7,8			

2. Dataverzameling

De meest geschikte wijze van dataverzameling om een antwoord te kunnen bieden op vooropgestelde onderzoeksvragen is een longitudinaal mixed method onderzoek. Hierbij wordt zowel kwalitatief als kwantitatief onderzoek verricht op sequentiële meetmomenten. De keuze voor een mixed method onderzoek ligt in het feit dat wanneer het psychosociaal welzijn onder druk staat dit vooral geuit wordt door geïnternaliseerde symptomen (bv. symptomen van angst, depressie en PTSS) (Derluyn *et al.*, 2008). Dit impliceert dat een detectie van dergelijke gezondheidsproblemen wordt bemoeilijkt daar ze niet steeds zichtbaar zijn op één enkel meetmoment (ibid.). Verder kan de beleving van de school- en wooncontext variëren over de tijd heen. Een oplossing om hier gedeeltelijk aan tegemoet te komen is het gebruik van verschillende methodieken op verschillende meetmomenten (bv. vragenlijsten, informele gesprekken, formele interviews, observatie) (ibid.).

2.1 Longitudinaal

Longitudinaal onderzoek bezit de sterkte om ontwikkelingen en evoluties in het psychosociaal welzijn te kunnen nagaan en tevens de beleving van de school- en wooncontext sequentieel op te volgen (Willett, 1998). Om een zicht te krijgen op een persoonlijk traject per jongere is het noodzakelijk meer dan 2 meetmomenten te organiseren (ibid.). In dit onderzoek worden de participanten tweemaandelijks geïnterviewd over een periode van ongeveer een jaar en wordt er in tussentijd telefonisch contact gehouden. Op die manier is er sprake van een constante opvolging op verschillende vlakken. Door regelmatig telefonisch contact kan enerzijds het contact onderhouden worden en aan de vertrouwensband gewerkt worden (Baarda, de Goede, & Teunissen, 2005), anderzijds kan er op die manier steeds gepeild worden naar hun gemoedstoestand en eventuele veranderingen.

Een bijkomend voordeel van longitudinaal onderzoek is dat de onderzoeker minder afhankelijk is van één specifiek meetmoment (van der Zee, 2004). Willett (1998) stelt dat resultaten betrouwbaarder worden naarmate meerdere meetmomenten worden ingepland.

Een nadeel verbonden aan longitudinaal onderzoek is dat het een langdurige aangelegenheid is waardoor participanten kunnen afhaken gedurende het onderzoek (van der Zee, 2004).

2.2 Mixed method onderzoek

Een mixed method ontwerp integreert kwantitatief en kwalitatief onderzoek en doelt een rijker begrip van de onderzoeksvragen op te leveren in plaats van één enkele benadering (Ahearn, 2000; Derluyn *et al.*, 2007). De combinatie van beide luiken biedt het voordeel dat er dieper ingegaan kan worden op het psychosociaal welzijn van NBBM en de beleving van de school- en wooncontext (Baarda *et al.*, 2005; Todd, 1979). Kwalitatieve methoden worden doorgaans gebruikt om een fenomeen te onderzoeken, de context te begrijpen en een diepere analyse te vergemakkelijken (Ahearn, 2000). Kwantitatieve methoden worden gebruikt om de geldigheid van het model te bevestigen door het testen van de hypothesen (Teddlie & Tashakkori, 2003). Men zou kunnen stellen dat beide methoden complementair zijn, waarbij kwantitatief onderzoek uit is op de breedte van het begrip, terwijl kwalitatief onderzoek een dieper inzicht poogt te bewerkstelligen (Bernard, 1988; Todd, 1979). Hieronder volgt een verduidelijking van beide luiken.

2.2.1 Kwalitatief luik

De keuze voor gedeeltelijk kwalitatief onderzoek wordt verantwoord door het feit dat dit belevingsonderzoek ontwikkelingen in het psychosociaal welzijn van NBBM wenst te bevragen en dit in de ruimere context van de beleving van de school- en wooncontext. Hierbij is het van belang inzicht te verschaffen in de wereld zoals de jongeren die zelf definiëren, beleven en constitueren (Ahearn, 2000; Baarda *et al.*, 2005; Maso & Smaling, 1998). Dit luik kunnen we onderbrengen bij het fenomenologisch onderzoek en biedt het voordeel niet alleen te kunnen nagaan wat mensen doen, maar ook waarom ze het doen (Baarda *et al.*, 2005).

De keuze om de school- en wooncontext te betrekken is gegroeid uit een holistische visie: het te onderzoeken onderwerp en de context ervan wordt als één geheel beschouwd (Baarda *et al.*, 2005). Elke participant bevindt zich in een ruimere structuur (bv. verblijfplaats) dewelke tevens in rekening moet worden gebracht. Deze holistische benadering heeft tot gevolg dat verschillende soorten brongegevens geconsulteerd worden (participant in verschillende situaties, contact voogd, etc.) (*ibid.*). Dit wordt een multimethode-aanpak genoemd en is een vorm van triangulatie (Maso & Smaling, 1998).

Het kwalitatief luik bestaat concreet uit tweemaandelijks semigestructureerde follow-up interviews (zie bijlage 1). Er worden, zoveel als mogelijk, open vragen gesteld die peilen naar de beleving en objectieve en subjectieve veranderingen bij de jongeren op het vlak van hun psychosociaal welzijn, leefsituatie, verblijfplaats en schoolgebeuren. Open vragen geven de participant de mogelijkheid te antwoorden in eigen termen (Schuyten, 2004). Op die manier wordt de beïnvloeding van de onderzoeker tevens minimaal gehouden (*ibid.*).

Een semigestructureerd interview biedt enerzijds houvast en brengt structuur aan het interview. Anderzijds creëert het de ruimte om te kunnen inspelen op zaken die op dat moment door de jongere zelf naar voren wordt geschoven als zijnde belangrijk in zijn leven (bv. meerderjarig geworden, verhuis). Hierdoor wordt recht gedaan aan de beleving van de respondent (Billiet & Waege, 2003). Ook krijgt de onderzoeker zo de vrijheid op enkele socio-demografische veranderingen dieper in te gaan (Maso & Smaling, 1998).

Om concreet vorm te kunnen geven aan het feit dat de beleving van de jongere zelf (Karaszova, 1994; Watters, 2001) centraal moet staan gedurende het onderzoek werden enkele extra vragen geïmplementeerd (zie bijlage 1, vragen aangeduid met ***). Deze vragen zijn gedeeltelijk gebaseerd

op het onderzoek van Hubbard bij zijn werk met vluchtelingen uit Sierra Leone en gaan persoonlijke overtuigingen over het welzijn na (Miller & Rasko, 2004).

Tot slot is het nog belangrijk te benadrukken dat kwalitatief onderzoek in relatie staat met empathie en actief luisteren. Het zijn centrale begrippen die de jongere laat voelen dat hij aanvaard is (Flynn, 2011). Wanneer men op een niet-veroordelende manier luistert en in eerste instantie niet te veel vraagt of interpreteert, zal de jongere er vlugger toe komen stukjes van zichzelf prijs te geven en zal hij zich ook meer erkend voelen (Hendriks, 1995). Een open houding zodat de ander zich gedragen voelt is een basisvoorwaarde (De Smet, 2009). Het maakt de relatie met de ander sterker en doet het wederzijdse vertrouwen groeien (ibid.).

2.2.2 Kwantitatief luik

Het kwantitatief onderzoek bestaat uit een afname van verschillende vragenlijsten. In de eerste plaats wordt demografische informatie (verblijfplaats, verblijfsdocumenten, procedure, etc.) verzameld aan de hand van enkele gesloten vragen (Derluyn & Broekaert, 2007b). Deze vragen worden door de onderzoeker gesteld en ingevuld (ibid.). Vervolgens wordt aan de participanten gevraagd 2 vragenlijsten over emotionele en gedragsproblemen (HSCL-37A¹⁸, RATS¹⁹) en 1 vragenlijst over traumatische ervaringen (SLE²⁰) zelf in te vullen. Deze vragenlijsten dienen voor het opsporen van een mogelijke psychosociale problematiek bij vluchtelingenadolescenten tussen de 12 tot 18 jaar (Bean *et al.*, 2004a). Ze dienen dus niet om een volledige diagnose te stellen. Van alle respondenten (n=4) wordt kwantitatieve data verzameld gebruik makende van de Franse versie van de vragenlijsten.

Deze vragenlijsten worden afgenomen wanneer de participant reeds 18 maanden in België verblijft. Vervolgens wordt deze kwantitatieve data vergeleken met de data verkregen uit de eerder afgenomen identieke vragenlijsten net na aankomst in België en na 6 maanden. Door de afname ervan op 3 verschillende meetmomenten kan de (mogelijke) evolutie van het psychosociaal welzijn in kaart worden gebracht.

Algemeen kan gesteld worden dat de psychometrische eigenschappen van de HSCL-37A, SLE en de RATS gevalideerd en betrouwbaar bevonden werden (Bean *et al.*, 2006, 2007; Derluyn *et al.*, 2007). De vragenlijsten zijn beschikbaar in 19 verschillende talen (Derluyn *et al.*, 2007).

In wat volgt wordt elk instrument kort toegelicht.

De eerste zelfrapportage vragenlijst is de Stressful Life Events (SLE) (zie bijlage 3.1) schaal, en dient om stresserende levensgebeurtenissen die de respondenten hebben ervaren, te onderzoeken (Bean *et al.*, 2007; Derluyn & Broekaert, 2007b). De vragenlijst bestaat uit 12 dichotome (ja/nee) vragen aangevuld met een open vraag (ibid.). Het gemiddelde van alle scores bij NBBM, meer bepaald 6,5, werd gerepliceerd in 5 onafhankelijke studies (Bean *et al.* 2004b).

De tweede zelfrapportage vragenlijst is de Hopkins Symptom Checklist-37 voor Adolescenten (HSCL-37A; Bean *et al.* 2007) (zie bijlage 3.2). Deze meet het geïnternaliseerd leed zoals angst- en depressieve symptomen alsook externaliserend gedrag zoals 'acting-out' (ibid.). Alle items worden door de jongere gescoord op een Likertschaal, gaande van 1 (nooit) tot 4 (altijd). We baseren ons op

---

¹⁸ Hopkins Symptoms Checklist-37A

¹⁹ Reactions of Adolescents to Traumatic Stress questionnaire

²⁰ Stressful Life Events scale

de cut-off scores uit het onderzoek van Derluyn, Broekaert, & Schuyten (2008). Hierbij wordt een onderscheid gemaakt tussen laag-gemiddeld, borderline en klinisch. Bij de angstschaal wordt de cut-off voor een borderline score vastgelegd op 2 en een klinische score op 2,20. Voor de depressieschaal zijn deze cut-off scores respectievelijk 2,07 en 2,33. De subschaal voor externaliserende gedrag heeft nog geen cut-off scores vanwege een lage validiteit.

Tot slot wordt aan de respondenten gevraagd de Reactions of Adolescents to Traumatic Stress (RATS; Bean *et al.* 2006) (zie bijlage 3.3) vragenlijst in te vullen. De RATS bestaat uit 22 items en werd ontwikkeld om posttraumatische stressreacties te meten (*ibid.*), dewelke gedefinieerd worden in de DSM-IV (American Psychiatry Association, 1994). De items worden onderverdeeld in 3 subschalen: intrusie, vermijding en hyperarousal (Derluyn & Broekaert, 2007b). Opnieuw, zoals bij de HSCL-37A, wordt gebruik gemaakt van een Likertschaal gaande van 1 (nooit) tot 4 (altijd) (*ibid.*). De clusterscore van intrusie heeft een minimale score van 6 punten en een maximale score van 24, de vermijdingcluster schommelt tussen minimaal 9 en maximaal 36 punten en bij de hyperarousal cluster scoort men minimaal 7 en maximaal 32 (*ibid.*).

De totaalscore geeft een indicatie van het niveau van de symptomen van PTSS, waarbij de cut-off voor een borderline score vastligt op 46 en voor een klinische score op 53.

Hoewel vragenlijsten een beperkte hoeveelheid informatie opleveren heeft het gebruik ervan bij multiculturele samenlevingsgroepen een praktische meerwaarde omwille van de eenvoudige vraagstelling en het niet zo indringend karakter wat betreft het oproepen van hevige emoties (Bean, Eurelings-Bontekoe, Derluyn, & Spinhoven, 2004).

3. Procedure

Eerst en vooral worden 6 participanten die reeds vorig academiejaar deelnamen aan het onderzoek, door de thesisbegeleidster Marianne Vervliet toegewezen aan het voorliggend onderzoek. Om de overname duidelijk te maken aan de participant stelt de onderzoeker van het huidig onderzoek zich, in het gezelschap van de vorige onderzoeker, voor in live contact en legt nogmaals de bedoeling en het verdere verloop van het onderzoek uit. Bij één participant is het echter niet mogelijk om de overname in aanwezigheid van de vorige onderzoekster te doen. De overname wordt telefonisch aan de participant uitgelegd, waarna deze jongere tevens instemt met de continuering van het onderzoek.

De informed consent, getekend door zowel de jongere als de voogd bij de aanvang van het longitudinaal onderzoek, wordt mondeling hernieuwd. De jongere wordt de toestemming gevraagd om toegang te hebben tot de reeds vergaarde data van de vorige onderzoeker. Dit wordt unaniem toegestaan. De voogd en individueel begeleider van elke jongere wordt tevens op de hoogte gesteld van de overname. Ook bij verhuis van de participant tijdens het onderzoek wordt de nieuwe individueel begeleider telefonisch gecontacteerd en ingelicht over het onderzoek. Er wordt hen vervolgens ook een informatieve brief (zie bijlage 4) per mail doorgestuurd.

Vóór elk interview wordt speciale aandacht gericht aan het benadrukken van de anonimiteit en het kaderen van de bedoeling van het onderzoek. Tevens wordt aan de jongere uitgelegd dat ze mogen weigeren om vragen te beantwoorden, dat geen enkel antwoord juist of fout is en dat ze een pauze mogen inlassen indien ze dit wensen. Verder wordt ook steeds hun toestemming voor de audio-opname gevraagd. De jongeren maakten hier nooit een bezwaar tegen. Er wordt hierbij vermeld dat de inhoud enkel voor dit onderzoek wordt gebruikt en nadien vernietigd wordt. Aan het eind van een gesprek wordt telkens gevraagd of de jongere zelf nog iets wil aanvullen.

De communicatie die gevoerd wordt met de participanten is op één na alle in het Frans. Bij één participant is dit Nederlands tijdens de telefonische contactmomenten en via een tolk tijdens de meetmomenten.

Er zijn in het totaal 6 meetmomenten per participant, waarvan de eerste 5 bestaan uit semigestructureerde interviews (zie bijlage 1) en de laatste uit een aantal vragenlijsten (HSCL-37A, SLE, RATS) (zie bijlage 3). Bij praktisch elk meetmoment wordt de ondersteuning van een tijdslijn (zie bijlage 2) ingeroepen. Dit is een zeer bruikbaar instrument om abstracte begrippen op vlak van tijd en geografie te visualiseren (zie bijlage 2).

De tijdsduur van de interviews varieert tussen 45 minuten en 2 uur. Meteen na het interview worden de omstandigheden waarin het interview plaatsvond en de algemene indruk van het gesprek en de participant schriftelijk beschreven. Ook wordt steeds getracht binnen de 7 dagen het interview letterlijk te transcriberen om zo weinig mogelijk informatie te verliezen. Net voor de afname van elk interview wordt telkens het voorgaande interview doorgenomen om als onderzoeker de vragen correcter te kunnen afstellen op de participant.

4. Data-analyse

Aangezien dit onderzoek slechts een kleine en niet representatieve steekproef voor de gehele populatie NBBM omvat, wordt de verwerking van de kwantitatieve gegevens (n=4) genoodzaakt beperkt tot beschrijvende statistische analyse. Hierbij wordt gebruik gemaakt van het verwerkingsinstrument SPSS 20.

Voor de verwerking van de kwantitatieve gegevens (n=6) wordt het softwareprogramma NVivo 9 gebruikt (Mortelmans & Van Looy, 2009). Dit krachtig instrument voor tekstanalyse zorgt ervoor dat de data op een snelle en efficiënte wijze verwerkt kan worden (ibid.). Verder biedt het de mogelijkheid om patronen te ontdekken binnen de enorme verworven hoeveelheid aan gegevens (ibid.). De meerwaarde van dit softwareprogramma situeert zich op het vlak van projectmanagement, data-analyse en rapportering (Peeters, 2008).

We baseren ons op de voorgeschreven stappenprocedure van Baarda *et al.* (2005) voor de analyse van de kwalitatieve data. In de eerste plaats worden de onderzoeksgegevens (semigestructureerde interviews, veldnota's, nota's tussentijdse contacten) zo nauwkeurig en letterlijk mogelijk getranscribeerd. Vervolgens wordt, op basis van wat de onderzoeker zich herinnert van de verschillende interviews, een voorlopige boomstructuur geconstrueerd.

Tot slot gaat de eigenlijke analyse van start: de niet relevante tekst, dewelke dus niet gerelateerd is aan de onderzoeksvragen, wordt geschrapt in een kopie van het origineel document (Baarda *et al.*, 2005). Op die manier wordt de zeer grote hoeveelheid aan onderzoeksgegevens gereduceerd. De gegevens worden aandachtig gelezen en codes worden toegekend aan tekstfragmenten. Tijdens het coderen worden nog nieuwe categorieën toegevoegd aan de originele boomstructuur. Eenmaal alle interviews zijn doorgenomen wordt een definitieve boomstructuur²¹ (zie bijlage 5) vastgelegd. Aangezien betrouwbare resultaten steunen op een correcte analyse is het van primordiaal belang alle interviews nogmaals door te nemen en te controleren of alle tekstfragmenten zeker zijn toegewezen aan de meest relevante categorie.

---

²¹ Deze boomstructuur is zeer uitgebreid opgesteld om de gegevens zo gedetailleerd mogelijk te kunnen coderen. Bij de interpretaties werden deze resultaten op een hoger niveau bekeken.

De kwantitatieve data wordt aangesproken om de ontwikkelingen over 1,5 jaar in het psychosociaal welzijn van de participanten weer te geven. Aan de hand van de kwalitatieve data wordt getracht een weerspiegeling van de beleving van de participanten op hun eigen psychosociaal welzijn te geven. Tot slot wordt uit de kwalitatieve gegevens ook duidelijk hoe de participanten de rol van hun school- en wooncontext invullen.

5. Kwaliteitscriteria

Bij elk wetenschappelijk onderzoek is het belangrijk de kwaliteitscriteria indachtig te houden. Er worden eisen gesteld aan de opzet, de uitvoering en de resultaten aangaande de betrouwbaarheid en validiteit (Janssens, 1985). Naast het bepalen van de betrouwbaarheid van een onderzoeksinstrument is ook de validiteit cruciaal.

5.1 Betrouwbaarheid

Betrouwbaarheid vormt een indicatie van de mate waarin onderzoeksresultaten onafhankelijk zijn van toeval en het onderzoek in dezelfde context, dezelfde informatie oplevert (Baarda *et al.*, 2005; Nievaard, 1990; in Maso & Smaling, 1990; Maso & Smaling, 1998).

De psychometrische eigenschappen van de vragenlijsten HSCL-37A, SLE en RATS bij de toepassing ervan bij jongeren uit diverse culturen worden als betrouwbaar beschouwd (Bean *et al.*, 2006, 2007; Derluyn *et al.*, 2007). Voor kwalitatief onderzoek ligt dit iets moeilijker daar toeval een belangrijk deel uitmaakt van het onderzoeksproces (Baarda *et al.*, 2005).

Interne betrouwbaarheid

Er wordt in dit onderzoek getracht de betrouwbaarheid binnen het onderzoeksopzet te verzekeren door volgende maatregelen: (1) Er wordt een volledigheid van informatie nagestreefd door elk meetmoment te registreren door middel van een audio-opname, aangevuld door veldnota's van bevindingen en observaties (methodetriangulatie). De transcriptie van observaties en de audio-opname gebeurt tevens zeer snel om op die manier de selectiviteit van het geheugen te beperken (Baarda *et al.*, 2005). (2) De verwerking van de data gebeurt via NVivo en SPSS (Maso & Smaling, 1998). (3) Er worden regelmatige samenkomsten ingelast met onderzoekers die deelnemen aan hetzelfde longitudinaal onderzoek onder de begeleiding van de thesisbegeleidster. De procedure voor het correct afnemen van zowel de semigestructureerde interviews alsook de vragenlijsten wordt regelmatig heropgefrist. (4) De verzamelde data wordt in twee stappen geanalyseerd: een eerste maal op basis van een voorlopige boomstructuur waar categorieën aan toegevoegd kunnen worden; een tweede maal waarbij gecontroleerd wordt of alle codes correct zijn toegewezen aan de juiste tekstfragmenten (*ibid.*). (5) Tot slot wordt de interne betrouwbaarheid verhoogd door het gebruik van primaire gegevens, i.e. letterlijke citaten, om de resultaten te illustreren (Maso & Smaling, 1998).

Externe betrouwbaarheid

De externe betrouwbaarheid verwijst naar de mate waarin onafhankelijke onderzoekers het onderzoek in gelijke omstandigheden kunnen reproduceren (Maso & Smaling, 1998). Replicatie van kwalitatief onderzoek is meestal niet mogelijk door de toevalscomponent die in het onderzoek schuilt (Baarda *et al.*, 2005). Kwalitatieve onderzoekers claimen geen objectiviteit (Ahearn, 2000). Het is eerder een subjectieve getuigenis van de stem van de respondenten (*ibid.*). Controleerbaarheid en inzichtelijkheid zijn echter wel implementeerbaar. (1) Door het nauwkeurig neerschrijven van alle observaties, (2) het

beschrijven van de participanten en (3) het beargumenteren van de analyses wordt het helder waarop de onderzoeksconclusies gebaseerd zijn (Baarda *et al.*, 2005).

5.2 Validiteit

Validiteit heeft betrekking op de mate waarin data correct is geïnterpreteerd (Maso & Smaling, 1990).

Om de cross-culturele validiteit van de HSCL-37A, RATS en SLE te verzekeren worden de vragenlijsten zodanig vertaald en omgezet zodat ze in alle talen conceptueel hetzelfde bevragen (Bean *et al.*, 2007). Deze vragenlijsten blijven echter een vereenvoudiging en een vertaling van een peiling naar psychosociaal welzijn, aangezien het gemeten wordt aan de hand van een aantal vragen. Deze beperking wordt echter gecompenseerd door de tweemaandelijks semigestructureerde interviews.

Interne validiteit

De interne validiteit illustreert de mate waarin de resultaten een authentieke weergave zijn van de sociale werkelijkheid (Janssens, 1985) en hangt samen met de keuze van een geschikt en adequaat onderzoeksopzet (Baarda *et al.*, 2005). Concreet toegepast op dit onderzoek gaat het hierbij om de vraag in hoeverre de onderzoeksbevindingen een goede weergave vormen van de werkelijke beleving bij de participanten (Baarda *et al.*, 2005). Om interne validiteit te bekomen worden volgende stappen ondernomen: (1) Elk meetmoment gaat door op een locatie die de participant verkiest en op het moment, binnen een bepaalde tijdsperiode, dat de participant zelf het beste uitkomt. Op die manier wordt nagestreefd dat de jongere zich veilig voelt en dat hij genoeg tijd kan vrijmaken voor het onderzoek. (2) De interviews worden betracht overeen te komen met 'gewone' gesprekken, zodat de participant na een tijd vergeet dat hij geïnterviewd wordt. Hiermee wordt ecologische validiteit nagestreefd. Dat betekent niet dat de onderzoeker 'zo maar wat' vraagt. De vraagstelling volgt een voorop opgestelde leidraad (zie bijlage 1), met daarbij de focus gericht op de beleving van het psychosociaal welzijn, de school- en wooncontext. Enerzijds moet de onderzoeker dus de gebeurtenissen in de onderzoekssituatie onbevangen en nauwkeurig bestuderen. Anderzijds moet hij steeds in de gaten houden wat (vraagstelling) hij wil weten en waarom (doelstelling). (3) Daar het onderzoek longitudinaal is en er sequentieel een meetmoment plaatsvindt kan de beleving van de participant herbevestigd worden. (4) Zoals reeds vermeld licht de onderzoeker de participanten herhaaldelijk in over de bedoeling van het onderzoek en wordt de anonimiteit keer op keer verzekerd. (5) De antwoorden van de participanten worden vaak samengevat en teruggekoppeld naar de jongere. Dit kan gezien worden als een beperkte vorm van 'member-checking' (Baarda *et al.*, 2005). (6) Er wordt beroep gedaan op verschillende dataverzamelmethode, i.e. methodetriangulatie (Maso & Smaling, 1998).

Externe validiteit

De externe validiteit verwijst naar de generaliseerbaarheid van het onderzoek naar andere personen, fenomenen, situaties en tijdstippen (Maso & Smaling, 1998). Om de reikwijdte van de onderzoeksconclusies te vergroten wordt nagestreefd de feitelijke situatie en het meetmoment zo veel mogelijk op elkaar te laten lijken (Baarda *et al.*, 2005). Door het geringe aantal participanten, die ook niet ad random worden gekozen maar op basis van bereidheid, is het echter onmogelijk de resultaten van dit onderzoek inhoudelijk te generaliseren. De doelstelling van dit onderzoek ligt eerder in het diepgaand in kaart brengen van de belevingswereld van de participanten en de evoluties in hun psychosociaal welzijn.

HOOFDSTUK IV: RESULTATEN

Het onderzoek werd opgedeeld in een kwantitatief en een kwalitatief luik, waardoor de resultaten bijgevolg op eenzelfde manier zullen worden weergegeven. Zo tonen de kwantitatieve data de evolutie van het psychosociaal welzijn na 1,5 jaar aan de hand van zelfrapportage vragenlijsten, terwijl de kwalitatieve data de evolutie van de beleving omtrent de school- en wooncontext weergeven, per participant, door middel van semigestructureerde interviews.

1. Kwantitatieve data

Tijdens dit onderzoek werden aan de participanten (n=4) de volgende zelfrapportage vragenlijsten voorgelegd: SLE, HSCL- 37A en de RATS. Hoewel deze vragenlijsten geschikte instrumenten zijn om bij NBBM een mogelijke psychosociale problematiek snel te inventariseren, dienen ze niet om volledige diagnoses te stellen (Bean *et al*, 2004). Door de sequentiële afname is het evenwel mogelijk om een eventuele evolutie na te gaan.

2.1 De Stressful Life Events

In de eerstvolgende tabel 3 wordt het gesommeerde aantal aan stresserende levensgebeurtenissen over de participanten heen, per onderdeel van de vragenlijst weergegeven. In tabel 4 worden de stresserende levensgebeurtenissen per participant vervat.

Tabel 3: Sommatie stresserende levensgebeurtenissen per onderdeel van de vragenlijst

	T0 (n=4)	T3 (n=4)	T9 (n=4)
Ingrijpende gezinsverandering afgelopen jaar	0	1	1
Tegen wil gescheiden van gezin/familie	2	2	4
Overlijden dierbare	3	4	3
Levensbedreigend ziek geweest	2	3	2
Betrokken bij ernstig ongeluk (met leven in gevaar)	0	1	0
Ooit ramp meegemaakt (bv. overstroming)	0	1	1
Ooit oorlog of gewapend conflict meegemaakt in geboorteland	3	3	4
Lichamelijke mishandeling (slachtoffer)	3	3	3
Lichamelijke mishandeling (getuige)	4	4	3
Iemand je geslachtsdelen aangeraakt tegen je wil of gedwongen om met iemand seks te hebben	0	2	1
Andere gebeurtenis waarbij eigen leven in gevaar	2	4	4
Andere gebeurtenis waarbij leven ander in gevaar	3	4	4
Andere?	1	1	0

Tabel 4: Individuele scores SLE

	T0	T3	T9	(n=4) $\bar{x}$ (SD)²²
Akello	4	9	5	6
Bendele	8	10	10	9,33
Kebirungi	4	6	7	5,67
Duante	7	8	8	7,67
(n=4) $\bar{x}$ (SD)	5,75 (2,06)	8,25 (1,71)	7,5 (2,09)	7,17

Bovenstaande tabellen tonen aan dat het aantal geregistreerde stressvolle gebeurtenissen varieert over de 3 meetmomenten heen. Behalve één rapporteren alle participanten na verloop van tijd meer of evenveel stressvolle gebeurtenissen.

Op het **meetmoment T0** varieert het aantal gerapporteerde levensgebeurtenissen tussen de 4 en 8 met een gemiddelde van 5,75 (SD= 2,06). Wat de jongeren als belangrijkste gebeurtenis omschrijven verschilt onderling. Zo benadrukt Akello de gebeurtenis waarbij hij zijn eigen leven in gevaar achtte. Bendele beschouwt de dood van een dierbare en tevens het feit dat hij gescheiden werd van zijn familie tegen zijn wil als het meest stresserend. Ook Kebirungi rapporteert de dood van een dierbare als de meest stresserende levensgebeurtenis. Dit vult ze aan met het schokkende effect van de lichamelijke mishandeling waarvan ze zowel slachtoffer als getuige was geweest. Tenslotte beschouwt ook Duante lichamelijke mishandeling als meest stresserende levensgebeurtenis.

Het aantal gebeurtenissen gerapporteerd op het **meetmoment T3** heeft een range van 6-10 met een gemiddelde van 8,25 (SD= 1,71). Dit gemiddelde is het hoogst in vergelijking met de 2 andere afnames. Bendele en Duante wijzigen wat ze als meest stresserende gebeurtenis beschouwen. Bendele duidt de gebeurtenis waarbij hij zijn leven in gevaar achtte als meest ingrijpend aan en Duante het gescheiden worden van zijn familie tegen zijn wil.

Bij het laatste **meetmoment T9** varieert het aantal gerapporteerde stresserende levensgebeurtenissen tussen de 5 en 10, met een gemiddelde van 7,5 (SD= 2,09). Akello kan geen 'belangrijkste gebeurtenis' aanduiden. Hij wil hier verder niets over kwijt en vult aan dat de gebeurtenissen voor zich spreken. Bendele geeft deze keer aan dat hij de gebeurtenis waarbij hij slachtoffer werd van lichamelijke mishandeling als meest ingrijpende beschouwt. Tot slot vermelden zowel Kebirungi als Duante dat de scheiding van hun familie tegen hun wil de meest stresserende levensgebeurtenis is.

Wat verder nog kan afgeleid worden uit de resultaten is dat bij de laatste 2 meetmomenten elke jongere aangeeft een gebeurtenis te hebben meegemaakt waarbij zowel hun eigen leven als het leven van een andere persoon in gevaar werd geacht. Het beleven van een gewapend conflict in het land van herkomst wordt door 3 participanten steeds aangevinkt en 2 jongeren doen steeds melding van het verlies van een dierbare. Bij de laatste afname getuigt elke participant gescheiden te zijn van zijn familie tegen zijn wil. Tot slot valt op dat 3 jongeren steeds melding doen van zowel slachtoffer als getuige te zijn geweest van lichamelijke mishandeling.

²² $\bar{x}$ = gemiddelde; SD= standaarddeviatie.

2.2 De Hopkins Symptom Checklist – 37A for Adolescents

In onderstaande tabellen worden eerst per subschaal de individuele scores weergegeven en vervolgens de gebundelde scores van de 4 participanten op de HSCL-37A²³. De borderline en de klinische scores worden gevisualiseerd door middel van onderlijning.

Tabel 5: Individuele scores HSCL-37A: **Angstschaal**

ANGST	T0	T3	T9
Akello	1,1	1,4	<u>2,5</u>
Bendele	1,6	1,22	1,1
Kebirungi	1,7	<u>2</u>	1,6
Duante	<u>2,25</u>	1,9	1,8

Tabel 6: Individuele scores HSCL-37A: **Depressieschaal**

DEPRESSIE	T0	T3	T9
Akello	1,79	2	<u>2,23</u>
Bendele	1,43	1,14	1,14
Kebirungi	1,29	1,64	1,79
Duante	2	1,79	1,5

Tabel 7: Individuele scores HSCL-37A: **Schaal internaliserend gedrag**

INTERNALISEREND	T0	T3	T9
Akello	1,5	1,75	2,35
Bendele	1,5	1,17	1,13
Kebirungi	1,46	1,79	1,71
Duante	2,09	1,83	1,63

Tabel 8: Individuele scores HSCL-37A: **Schaal externaliserend gedrag**²⁴

EXTERNALISEREND	T0	T3	T9
Akello	1,08	1,08	1,08
Bendele	1	1,25	1,17
Kebirungi	1	1	1
Duante	1,25	1,17	1,08

Tabel 9: Gemiddelde scores HSCL-37A op T0, T3 en T9

	T0 (n=4)		T3 (n=4)		T9 (n=4)	
	$\bar{x}$ (SD)	Range	$\bar{x}$ (SD)	Range	$\bar{x}$ (SD)	Range
Angst	1,66 (0,47)	1,1-2,25	1,63 (0,38)	1,22-2	1,75 (0,58)	1,1-2,5
Depressie	1,63 (0,33)	1,29-2	1,64 (0,36)	1,14-2	1,67 (0,46)	1,14-2,23
Internaliserend	1,64 (0,3)	1,46-2,09	1,64 (0,31)	1,17-1,83	1,7 (0,5)	1,13-2,35
Externaliserend	1,08 (0,12)	1-1,25	1,13 (0,11)	1-1,25	1,08 (0,07)	1-1,17

²³ We baseren ons voor de cut-off scores op het onderzoek van Derluyn, Broekaert, & Schuyten (2008). Angstschaal: cut-off borderline score = 2, klinische score = 2,20. Depressieschaal: cut-off borderline score = 2,07 en klinische score = 2,33.

²⁴ De subschaal externaliserend gedrag heeft nog geen cut-off scores wegens een lage validiteit.

Uit de bovenstaande tabel met de gebundelde scores wordt duidelijk dat de gemiddelde scores voor **angst** bij T0 ($\bar{x}= 1,66$) en T3 ($\bar{x}= 1,63$) vrij gelijklopend zijn en vervolgens een stijging vertonen bij het meetmoment T9 ($\bar{x}= 1,75$). Als we de individuele scores nader bekijken merken we dat Akello, die over T0 en T3 heen gemiddeld de laagste score vertoont ($\bar{x}= 1,25$), op T9 ($\bar{x}= 2,5$), plots klinisch scoort. Bendele, die net vóór T3 erkend wordt als vluchteling, scoort bij T3 ($\bar{x}= 1,22$) en T9 ($\bar{x}= 1,1$) opmerkelijk laag op de angstschaal. T3 situeert zich bij Kebirungi een dag voor haar verhuis naar een LOI. Op T3 ($\bar{x}= 2$) behaalt ze een borderline score op de angstschaal, terwijl haar scores bij T0 ($\bar{x}= 1,7$) en T9 ($\bar{x}= 1,6$) lager liggen. Duante scoort op T0 ($\bar{x}= 2,25$) klinisch maar de daaropvolgende scores nemen sequentieel af (T3 $\bar{x}= 1,9$; T9 $\bar{x}= 1,8$).

De scores op de **depressieschaal** vertonen deels dezelfde fluctuaties als de scores op de angstschaal. Hierbij is tevens een algemene stijging te bemerken bij het laatste meetmoment, zij het wel iets kleiner (T0 $\bar{x}= 1,63$; T3 $\bar{x}= 1,64$; T9 $\bar{x}= 1,67$). Individueel bekeken scoort Akello over de 3 meetmomenten heen gemiddeld ($\bar{x}= 2,01$) het hoogst op deze schaal en is er tevens een systematische stijging te bemerken. Op T9 ($\bar{x}= 2,23$) heeft hij een borderline score. Bij Kebirungi is er ook een stijging op te merken maar haar scores liggen gemiddeld een stuk lager ($\bar{x}= 1,57$). Bendele scoort op T0 ($\bar{x}= 1,43$) hoger in vergelijking met de daaropvolgende afnames (T3 $\bar{x}= 1,14$; T9 $\bar{x}= 1,14$), zoals ook het geval is bij zijn scores op de angstschaal. Duante, die bij T0 ($\bar{x}= 2$) net niet borderline scoort, behaalt daaropvolgend sequentieel lagere scores (T3 $\bar{x}= 1,79$; T9 $\bar{x}= 1,5$).

We kunnen stellen dat de algemene scores op de schaal van het **externaliserend gedrag** laag liggen waarbij enkel Bendele op T3 ($\bar{x}= 1,25$) en T9 ($\bar{x}= 1,17$) hoger scoort dan op het eerste meetmoment ($\bar{x}= 1$). Akello ($\bar{x}= 1,08$) en Kebirungi ($\bar{x}= 1$) behouden hun score over de 3 meetmomenten heen. Bij Duante dalen zijn scores opnieuw systematisch (T0 $\bar{x}= 1,25$; T3 $\bar{x}= 1,17$; T9 $\bar{x}= 1,08$).

Opmerkelijk is dat Bendele, die het hoogste aantal meegemaakte stresserende levensgebeurtenissen ($\bar{x}= 9,33$) rapporteert, gemiddeld het laagste scoort op zowel de angst- als depressieschaal.

2.3 De Reactions of Adolescents to Traumatic Stress

Zoals reeds aangehaald dient deze zelfrapportage vragenlijst om snel de traumatische stressreacties bij NBBM te kunnen inventariseren, parallel aan de DSM-IV (Bean *et al.*, 2004c)²⁵. Onderstaande tabellen illustreren eerst de individuele totaalscores op de RATS en vervolgens de gemiddelde scores van de participanten per subschaal.

Tabel 10: Individuele totaalscores op de RATS

	T0	T3	T9
Akello	40	40	<u>52</u>
Bendele	39	41	39
Kebirungi	35	45	<u>53</u>
Duante	41	38	30

²⁵ De totaalscore geeft een indicatie van het niveau van de symptomen van PTSS. Cut-off borderline score = 46 en klinische score = 53 (Derluyn & Broekaert, 2007b)

Tabel 11: Gemiddelde scores op de RATS (subschalen – totaal)

	T0 (n=4)		T3 (n=4)		T9 (n=4)	
	$\bar{x}$ (SD)	Range	$\bar{x}$ (SD)	Range	$\bar{x}$ (SD)	Range
Intrusie	11,75 (1,71)	10-14	11,5 (1,29)	10-13	12,75 (5,06)	7-19
Vermijding	16,5 (3)	15-21	18,25 (2,5)	15-21	19 (5,10)	12-24
Hyperarousal	10,5 (2,38)	8-13	11,25 (0,5)	11-12	11,75 (2,22)	9-14
Totale score	38,75 (2,63)	35-41	41 (2,94)	38-45	43,5 (11,03)	30-53

De gemiddelde totaalscores vertonen een sequentiële stijging. Op individueel vlak bekeken zien we dat deze stijging voornamelijk te wijten is aan 2 respondenten, waarbij de scores van Kebirungi systematisch stijgen per meetmoment en die van Akello enkel bij T9 een enorme stijging vertoont.

Alle participanten scoren onder de cut-off scores bij T0 en T3. Bij T9 echter heeft Akello een borderline score en scoort Kebirungi klinisch. Hieruit valt af te leiden dat beide jongeren na 1,5 jaar verblijf in België een hoog aantal symptomen van PTSS hebben. Opvallend hierbij is dat Kebirungi bij T0 nog de laagste totaalscore heeft in vergelijking met de andere respondenten. Op alle 3 de subschalen behaalt ze hogere scores over de tijd heen. Ze is tevens de enige respondent die systematisch meer stresserende levensgebeurtenissen rapporteerde op de SLE.

Duante daarentegen scoort bij elk meetmoment systematisch lager op de subschalen van de RATS. Opmerkelijk is dat hij aanvankelijk het hoogste scoorde op de RATS en op het laatste meetmoment het laagste in vergelijking met de 3 andere jongeren.

Bendele scoort over de 3 meetmomenten heen vrij gelijklopend op de RATS. Zijn scores liggen steeds onder de cutoff voor de borderline score.

2. Kwalitatieve data

In dit onderdeel trachten we volgende onderzoeksvragen te beantwoorden:

Hoe ervaren deze NBBM hun leven op school en in hun wooncontext? (Hoe) evolueert deze beleving over een periode van 1,5 jaar? Ook trachten we een antwoord te bieden op de vraag welke rol de school- en wooncontext kan spelen op het psychosociaal welzijn van deze NBBM.

De beleving van de school en vervolgens van de wooncontext wordt per participant apart behandeld, waarbij we steeds per onderdeel een onderscheid maken tussen de protectieve en stresserende factoren die de jongere zelf benoemt. De beleving van de wooncontext wordt opgedeeld in de verschillende verblijfplaatsen.

De citaten van de jongeren illustreren hun beleving. Hierbij dient opgemerkt te worden dat het om letterlijke citaten gaat, waarbij hun zinsconstructie behouden werd. Bij enkele participanten kon de beleving meer uitgediept worden dan bij andere omdat deze hier meer open over spraken.

1.1 Akello

1.1.1 Beleving schoolcontext

Protectieve factoren

Akello omschrijft een opleiding voornamelijk als een opstap voor een betere **toekomst** en als voorbereiding op de arbeidsmarkt. Hij schakelde tijdens het onderzoek over op deeltijds onderwijs. Deze opleiding verkiest hij omdat hij op die manier geld zou kunnen verdienen.

Stresserende factoren

Aanvankelijk, tijdens zijn verblijf in het opvangcentrum, kan Akello zijn **studierichting niet zelf kiezen**. Door de geografisch afgelegen ligging van het opvangcentrum is er geen uitgebreide schoolkeuze en dient hij de studierichting te volgen die op dat moment ‘beschikbaar’ is. Dit beschouwt Akello als een stresserend.

Ondanks het feit dat Akello een opleiding als belangrijk voor de toekomst beschouwt, stopt hij zijn studies bij het bereiken van zijn meerderjarigheid. Akello geeft aan dat hij **teveel andere zorgen**, veroorzaakt door zijn lopende asielprocedure, aan zijn hoofd heeft waardoor hij zich niet kan concentreren en studies momenteel geen prioriteit vormen. Eens zijn meeste zorgen zijn opgelost, stelt hij, wil hij zijn studies verderzetten.

« Je suis fatigué... parce-que... il y a beaucoup de choses à faire d’abord arranger, des pensées, si tu as des problèmes dans la tête... même si tu es à l’école tu vas rien comprendre, tu vas penser à tes problèmes quoi... on n’est pas trop, trop à l’aise quoi. »

1.1.2 Beleving wooncontext

Akello stroomt van een OOC door naar een opvangcentrum, vervolgens naar een LOI en tot slot gaat hij begeleid zelfstandig wonen (BZW). Zijn beleving van de wooncontext varieert over de verschillende verblijfplaatsen heen, maar één thema haalt hij over de hele periode van het onderzoek aan: de onzekerheid die hij ervaart omtrent zijn asielprocedure. Aan zijn lichaam merkt Akello dat hij

langzaam aan het verouderen is, maar zijn slopende procedure belemmert hem om zijn leven te kunnen opbouwen en te wonen waar hij wil. Dit kost hem veel energie, stelt hij.

« J'ai fait une année déjà eh moi, en procédure, je suis fatigué. [...] C'est déjà beaucoup hein, moi la dernière fois je n'avais pas de barbe, rien, il ne sortait pas. »

In wat volgt beschrijven we Akello's beleving per wooncontext.

Opvangcentrum

Protectieve factoren

Een positieve eigenschap die Akello toeschrijft aan een opvangcentrum is de praktische hulp die hij krijgt van de **assistenten**. Verder voelt hij zich **veilig**, wordt er voldaan aan zijn **basisbehoeften** en tot slot geeft hij aan nog steeds contact te onderhouden met enkele **vrienden** die hij er heeft leren kennen.

Stresserende factoren

Het leven in een opvangcentrum beschouwt Akello echter over het **algemeen** als moeilijk. Hij geeft aan dat hij, door daar te verblijven, op verschillende manieren beperkt wordt in zijn mogelijkheden.

Ten eerste is de **geografisch zeer afgelegen** locatie van het centrum, een frequent vernoemde stresserende factor. Dit zorgt ervoor dat hij zich opgesloten voelt en verveelt. Hierdoor meent hij tevens beperkt te worden in zijn voetbalkansen omdat hij niet steeds in de mogelijkheid is aan alle matches deel te nemen.

Ten tweede voelt Akello zich **financieel** beperkt door het wekelijkse zakgeld dat hij niet voldoende acht. Het **eten** van het opvangcentrum is verder ook een stresserende factor omdat hij het niet lekker vindt en er geen mogelijkheid is om zelf te koken.

Vervolgens ervaart Akello de **assistenten** als te controlerend. Hij meent tevens dat andere jongeren sneller een LOI toegewezen krijgen en hij dus anders behandeld wordt. Hij voelt zich de **enige overgeblevene**, wat hem een gevoel van eenzaamheid oplevert.

« Ils veulent seulement ce qu'ils vont dire, c'est ça que tu vas faire. [...] Tous mes amis sont quitté là-bas, des autres sont devenu de majeur... parmi des jeunes des anciens je suis le premier. [...] Je me sens seul... je me sens seul... je ne m'occupe pas des autres »

Tot slot ervaart Akello op bepaalde vlakken problemen in het contact met de **medebewoners**. Hij stelt dat agressie en provocaties voorkomen en dat er geen vertrouwen heerst onder de bewoners. Door het verplicht moeten delen van de kamer meldt hij tevens een **gebrek** aan **privacy** en een **verstoorde nachtrust**. Akello benoemt het verplicht moeten samenleven met personen van allerlei diverse culturen als stresserend.

De negatieve connotatie die Akello geeft aan het leven in een opvangcentrum doet ons stellen dat deze wooncontext een vrij negatieve rol speelt op zijn psychosociaal welzijn. Akello beschrijft het opvangcentrum als **puur functioneel** voor zijn basisbehoeften en evalueert zijn verblijf vrij negatief. Buiten de schoolperiode verblijft hij dan ook zoveel mogelijk bij vrienden en steeds meldt hij te verlangen om alleen te gaan wonen. Het is pas wanneer hij problemen ervaart in zijn daaropvolgende verblijfscontext, het LOI, dat hij enkele positieve eigenschappen kan toeschrijven aan het centrum.

LOI

Protectieve factoren

In het LOI ervaart Akello meteen een groter gevoel van vrijheid omwille van 2 redenen. In de eerste plaats is het LOI **geografisch beter gelegen**, nl. in een stad, waardoor hij zich minder opgesloten voelt en vrijuit kan bewegen. In de tweede plaats ervaart hij meer privacy doordat hij een **eigen kamer** heeft.

Stresserende factoren

Ondanks de vrijheid die verbonden is aan het wonen in een LOI voelt Akello zich nog steeds **begrensd** door de aanwezigheid van de assistent. Hij heeft het gevoel dat ze hem niet ondersteunt maar enkel controleert. Hij vertelt dat hij vaak met zijn assistent in conflict treedt, wat hem stress bezorgt.

Akello verlangt om volledig zelfstandig te kunnen leven en de touwtjes in eigen handen te hebben.

« Je préfère, le choses qui est difficile pour moi... je veux sortir, même là où je suis, j'habite chez des gens, je n'habite pas chez moi, ce n'est pas moi qui paye, la maison, des trucs comme ça, non, on paye pour moi. »

BZW²⁶

Protectieve factoren

Akello verbindt het alleen wonen met het verwerven van meer **vrijheid**, waardoor hij **rust** vindt en zich beter voelt. Hij is dankbaar voor de **financiële hulp** die hij krijgt.

1.1.3 Besluit

Samenvattend kunnen we bij Akello stellen dat de continue onzekerheid die hij ervaart omtrent zijn verblijfsstatus een zeer grote en stresserende rol op verschillende levensterreinen speelt. Hij heeft het gevoel dat zijn leven stilstaat en verlangt om eindelijk zijn leven te kunnen opbouwen in België. De cumulatie van stresserende gedachten zorgt er tot slot ook voor dat de school geen prioriteit meer vormt. Het BZW ervaart Akello als een bevrijding, hij ervaart meer vrijheid om zijn leven in handen te nemen.

1.2 Bendele

1.2.1 Beleving schoolcontext

Protectieve factoren

Bendele beschouwt de schoolcontext in het algemeen als belangrijk voor de **vorming** van mensen.

« Ouvrir une école c'est fermer une prison. »

---

²⁶ Akello is tijdens de laatste meetmomenten absoluut niet spraakzaam waardoor deze interviews moeizaam verlopen. Hij geeft aan dat alles in orde met hem is, maar wenst verder niet te veel uit te wijden over de verschillende aangebrachte onderwerpen.

Concreet beschouwt Bendele de schoolcontext als opstap voor een **betere toekomst**. Hij meent dat hij door een diploma te behalen, vervolgens gemakkelijker zijn dromen zal kunnen realiseren. Deze dromen vertalen zich in het vinden van werk waar hij plezier aan beleeft, genoeg geld mee verdient om vervolgens zijn toekomstig gezin te kunnen onderhouden. Hij wil dankzij zijn opleiding zijn geest verruimen en meent tot slot ook dat een diploma tot meer aanzien en respect leidt.

« Je trouve les études c'est très important pour le futur parce-que un homme qui a un diplôme, tu vas être payé mieux, et tu as quelque chose dans ta tête.[...]J'ai besoin des études pour avancer.[...] Tu seras mieux respecté que celui qui n'a pas son diplôme.»

Verder vernoemt Bendele het leren van het **Nederlands** van groot belang. Niet alleen om zijn kansen op de arbeidsmarkt te vergroten, maar ook om zich op die manier volledig te kunnen **integreren** in de Belgische gemeenschap.

Hij voelt zich zowel financieel als praktisch gesteund om zijn opleiding tot een goed einde te brengen.

Stresserende factoren

De enige periode waarbij Bendele een negatieve connotatie geeft aan de schoolcontext is wanneer hij, tijdens zijn verblijf in het opvangcentrum, zijn **studierichting niet zelf** mocht **kiezen**. Bendele diende de opleiding te kiezen die op dat moment voorhanden was.

« Disiez avant que je ne veux pas faire la [naam opleiding]. Obligé tu vas le faire parce-que tu es mineur, et en plus tu n'es pas reconnu. Maintenant je les dis que je veux faire [naam nieuwe opleiding] ou autre chose, ils ont accepté.»

1.2.2 Beleving wooncontext

Bendele wordt eerst opgevangen in een OOC en stroomt vervolgens door naar een opvangcentrum. Wanneer hij erkend wordt als vluchteling verhuist hij naar een volwassenenafdeling van een ander opvangcentrum. Kort daarop gaat hij begeleid zelfstandig wonen. Bendele vertelt overwegend over de positieve rol die hij toeschrijft aan zijn verblijfscontexten.

Opvangcentrum

Protectieve factoren

Bendele ervaart de 2 opvangcentra waarin hij verbleven heeft, om verschillende redenen als positief. Ten eerste ervaart hij de **assistenten** uit de centra als belangrijke personen omdat ze hem snel helpen bij medische klachten, competent zijn in zijn ogen, en activiteiten organiseren om de verveling tegen te gaan. Voor praktische hulp zoals vragen omtrent zijn procedure of de gewoontes in België kan hij steeds bij hen terecht, stelt Bendele.

Ten tweede ervaart hij de centra als **veilige** omgevingen waar zijn **basisbehoeften** worden ingewilligd. Vervolgens waardeert Bendele dat men er met personen van verschillende origine samenleeft. Zo kan hij zaken bijleren over **andere culturen** en leert hij in groep **samenleven**, meent hij.

« C'est bon parce-que tu vas voir l'esprit de groupe, tu vas connaître beaucoup de choses, parce-qu'il y a les différentes nationalités, tu vas voir les Guinéens, les Congolais, les Ivoiriens, les Camerounais... les Afghans, tu vas avoir des idées aussi... tu es habitué de vivre en communauté. »

Tot slot zijn er enkele verschillen op te merken tussen beide opvangcentra. Bendele ervaart het eerste centrum **properder** en apprecieert ook dat hij er de **kamer** slechts met 1 andere persoon moet delen, dit in tegenstelling tot het tweede centrum.

Bendele blikt voornamelijk positief terug op zijn verblijf in de opvangcentra. Hij meent dat het niet steeds een gemakkelijke periode was maar omschrijft de rol van een **opvangcentrum** als een **noodzakelijke etappe** die je als NBBM moet doormaken.

« Vivre dans un centre? Ce n'est pas facile... mais, c'est juste aussi pour un temps, c'est un passage... parce-que quand tu viens dans un pays qu'on n'a jamais été et que tu n'as pas les documents du pays, euh tu es émigré, tu es obligé d'y passer pour demander l'asile. »

Stresserende factoren

Een opeenstapeling van stresserende factoren zorgen ervoor dat Bendele het (korte) verblijf in het tweede centrum als veel meer belastend beschouwt.

Ten eerste is het tweede centrum waar Bendele verbleef **geografisch** zeer **afgelegen**. Hij voelt zich hierdoor afgesloten van de buitenwereld, vertelt hij. Ten tweede moet hij er de **kamer delen** met veel andere personen. Door de weinige controle in het centrum is het er in de kamer ook steeds **vuil**, wat hij stresserend vindt. Het hebben van veel kamergenoten impliceert tevens een **gebrek aan privacy** en een **verstoorde nachtrust**. Tot slot vindt hij het **eten** er ook niet lekker.

BZW

Protectieve factoren

Bendele spreekt het meest frequent over de positieve beleving van het wonen in zijn gehuurde studio, en kent er voornamelijk 3 positieve eigenschappen aan toe. Vooreerst voelt Bendele zich volledig **vrij** en ervaart hij deze vrijheid op veel vlakken. Hij geeft aan zelf te kunnen beslissen wanneer hij weggaat, wat hij eet, wanneer hij eet, etc.

De erkenning als vluchteling geeft hem verder ook het recht op een **leefloon**, waardoor hij over voldoende geld beschikt om zich in zijn behoeftes te voldoen.

Een laatste positief kenmerk dat hij vaak aanhaalt is het feit dat zijn woonst **geografisch centraal gelegen is**.

« Avant je n'habitais pas seul, et tous va bien aussi avant mais... les choses se surmontent maintenant, parce-que je rentre à l'heure voulu, je sors à l'heure voulu, je fais ce que je veux, je mange ce que je veux. [...] et on me paie à chaque fin de mois... ça c'est très important. »

Stresserende factoren

In de schaduw van de verworven vrijheid schuilt het feit dat hij er nu **volledig alleen** voor staat, wat hij als belastend omschrijft. Niet alleen moet hij de steun van zijn ouders ontberen, ook ervaart hij dat de hulp van het OCMW niet zo beschikbaar (hij dient een afspraak te maken) en alomvattend is. Een voorbeeld hiervan is dat hij zelf zijn domicilie moest veranderen en instaan voor de waarborg.

1.2.3 Besluit

De erkenning als vluchteling speelt voor Bendele een zeer protectieve rol op zijn psychosociaal welzijn en heeft een invloed op zowel zijn school- als wooncontext.

Hij geeft aan dat hij dankzij zijn definitieve verblijfsdocumenten kan studeren wat hij wil, een leefloon krijgt, alleen kan wonen, etc. Factoren die daarentegen zijn psychosociaal welzijn belasten situeren zich vooral rond het gemis van zijn familie en het volledig op zichzelf aangewezen zijn.

1.3 Bisó

1.3.1 Beleving schoolcontext

Protectieve factoren

Bisó ervaart de rol van zijn schoolcontext in België als zeer belangrijk om verschillende redenen. In de eerste plaats waardeert hij de **afleiding** die het schoollopen hem biedt. Hij geeft aan dat hij zich tijdens de schoolperiodes veel minder verveelt of piekert.

Ten tweede is de drang om een **diploma** te behalen zeer groot om enerzijds te werken aan een betere toekomst zowel in België als in zijn thuisland. Anderzijds wil hij een diploma behalen om zich zo te kunnen bewijzen ten opzichte van zijn familieleden in het thuisland.

« Je dois avoir une diplôme ou quelque chose, même si c'est dans mon pays je pourrai faire quelque chose quand-même. [...] Dans ma famille nous sommes tous nulles, il n'y a personne qui va aller à l'école. [...] Sans ça [diploma] tu n'es rien. »

Tot slot ervaart Bisó een **goed contact** met zijn **leerkrachten**, wat hij als ondersteunend ervaart. Hij waardeert dat ze rekening houden met zijn situatie door bijvoorbeeld zijn taal- en schrijffouten door de vingers te zien.

Concluderend kan gesteld worden dat Bisó het **schoollopen** als **belangrijker** beschouwt **dan** zijn **verblijfplaats**. Het verblijf in het opvangcentrum omschrijft Bisó als (vrij) stresserend, maar toch gaat hij niet in op de voorstellen om te verhuizen naar een LOI, omdat hij vreest zo zijn opleiding niet te kunnen continueren.

« Non, je ne veux pas changer, si je change de centre je vais perdre mon école, je vais perdre tous... [...] Ça ne m'intéresse pas d'aller habiter seul, ça m'intéresse d'être à côté de l'école et pouvoir aller à l'école. »

Stresserende factoren

Bisó beschrijft het contact met zijn **klasgenoten** soms als stresserend. Hij heeft het gevoel 'anders' te zijn omwille van 2 redenen.

Ten eerste waren zijn klasgenoten aanvankelijk 2-3 jaar jonger dan hem. Het leeftijdsverschil zorgt bij Bisó voor frustraties. Later kan hij wel versneld doorstromen naar een andere klas waardoor het leeftijdsverschil kleiner wordt.

Ten tweede is Bisó, nadat een andere NBBM doorstroomde naar een LOI, plots de **enige NBBM** uit zijn klas waardoor hij zich nog meer 'anders' voelt dan de rest van zijn klasgenoten. Wat dit gevoel bovendien versterkt is dat sommige klasgenoten hem veel vragen stellen rond zijn achtergrond. Deze vragen probeert hij zoveel als mogelijk te vermijden.

« Moi je les[klasgenoten] évite toujours, et je n'aime pas parce-que toujours ils intentent de faire des questions, toujours, « d'où tu viens? » [...] Chaque fois ils veulent savoir tous... je n'aime pas, moi je ne peux pas raconter tous, il y a des choses que je garde pour moi. »

Tot slot vermeldt Biso ook dat de **zorgen** (gepieker betreffende het migratieproces, herinneringen aan het verleden, onzekerheid over de toekomst, etc.) die hij **aan zijn hoofd** heeft, soms het schoollopen bemoeilijken.

« Ce n'est pas facile aussi hein, d'être très, très concentré aussi à les études. Ne pas facile. Moi j'essaye mais c'est, c'est impossible. C'est difficile... »

1.3.2 Beleving wooncontext

Bij aankomst in België wordt Biso eerst opgevangen in een hotel en kort daarna in een OOC. Vervolgens stroomt hij door naar een opvangcentrum. Door een abrupte transfer dient Biso nogmaals te verhuizen naar een ander opvangcentrum, waarna hij niet veel later een LOI toegewezen krijgt.

Opvangcentrum

Protectieve factoren

Biso relateert enkele positieve kenmerken aan de opvangcentra waar hij verblijft. In de eerste plaats is hij dankbaar dat zijn **basisbehoeften** er worden ingewilligd en dat het eerste centrum **dichtbij** zijn **school** is gelegen. Hij geeft aan dat een verblijf in het opvangcentrum niet steeds even gemakkelijk is, maar dat deze stress niet opweegt tegen het belang van de school.

Wanneer Biso **meerderjarig** wordt, verhuist hij naar de volwassenenafdeling in hetzelfde centrum en gaat dit gepaard met enkele voordelen, stelt hij. Hij ervaart meer **rust** en **vrijheid** omdat hij enerzijds de kamer slechts moet delen met 2 andere personen, anderzijds omdat de assistenten minder controle uitvoeren. Zijn kamergenoten zijn tevens landgenoten, wat Biso als aangenaam beschouwt. Contact met **landgenoten** benoemt Biso als belangrijk omdat ze een bron zijn van informatie (bv. aanleren van andere landstalen) en steun en **afleiding** bieden. De televisie op zijn kamer biedt hem ook afleiding.

« C'est bien hein, ça me fait beaucoup la télé, beaucoup, quand je n'ai rien à faire je prends des CD's, je prend un film, je vois... personne qui me dérange »

De **assistenten** uit het opvangcentrum beschouwt Biso als belangrijk voor enerzijds praktische hulp (instrumenteel en informatief) en anderzijds voor emotionele steun. Deze emotionele steun ervaart hij meer in het tweede opvangcentrum, waarbij hij benadrukt dat het voor hem veel betekent als assistenten oprechte interesse tonen in zijn situatie en hem niet enkel aanspreken indien men het huisreglement overtreedt.

« C'est ton courage aussi hein, de savoir que les gens qui se préoccupent de toi, qu'ils sont là-bas pour toi non pour te faire du mal, c'est important de savoir ça aussi »

Eens overgeplaatst naar het volgende opvangcentrum gaf Biso aan dat hij deze **nieuwe locatie** wel kan appreciëren doordat het **niet** meer zo **geografisch afgelegen** en moeilijk bereikbaar is in vergelijking met het eerste opvangcentrum. Hij voelt zich hierdoor minder opgesloten.

« Tu peux sortir quand tu veux, c'est différent que à [naam 1e centrum], on te dit tu peux sortir mais tu sors, tu vas où, dans les bois? Et ici c'est différent, c'est dans un petit village [...] tu es plus libre quoi, tu peux faire beaucoup de choses comparé avec [naam 1e centrum].»

Achteraf blikt Basis positief terug op zijn verblijf in de **opvangcentra** en beschouwt hij het als een van de **noodzakelijke etappes** die je als NBBM moet doorlopen. Hij beleeft het als een soort **levensschool** waar men, in een beschermde omgeving, kennis maakt met de gewoontes en het leven van België. Op korte tijd leer je veel bij en word je als het ware voorbereid op het zelfstandig wonen, stelt hij.

«Le centre c'est où j'ai évolué le plus, où j'ai appris beaucoup de choses, tu avances, c'est aussi très important de passer d'abord par un centre avant de venir dans une ville comme ça ici, c'est comme si tu étais dans une école pour la vie. [...] Ils te préparent.»

Stresserende factoren

Ondanks de bovenvernoemde protectieve factoren ervaart Basis een verblijf in een opvangcentrum over het **algemeen** als moeilijk. Zo vermeldt hij vaak te moeten vechten tegen de **verveling**. Door de **geografisch** zeer **afgelegen locatie** van het eerste opvangcentrum brengt hij zijn vrije tijd voornamelijk door op zijn kamer.

Andere stresserende factoren die Basis inherent aan het opvangcentrum beschouwt zijn het **eten** dat hij **niet lekker** vindt en **vuile** staat van het opvangcentrum. Ook het feit dat hij vóór zijn meerderjarigheid en toen hij getransfereerd werd naar een ander opvangcentrum de **kamer** moest **delen** met veel personen, vindt Basis belastend. Hij ervaart een **gebrek** aan **privacy** waarbij tevens zijn **nachtrust** wordt **verstoord**. Een andere factor gerelateerd aan de **medebewoners** is het **gebrek aan vertrouwen** dat er heerst. Zo wordt zijn gsm gestolen en zegt hij dat hij met niemand kan praten over zijn gevoelens.

« Nous sommes six dans la chambre, ce n'est pas bien quoi parce-que dans la chambre il y a des autres qui vont à l'école mais ils vont deux jours par semaine, moi je pars chaque jour, et jusqu'à minuit... les gens entrent, ou la lumière... il y a des gens qui mangent à une heure, et moi je me... je me réveille à six heure du matin. C'est un peu chiant. »

De toegenomen vrijheid die Basis verwerft bij zijn meerderjarigheid gaat gepaard met een **minder grote beschikbaarheid** van de assistenten.

Basis voelt zich naar het einde van zijn verblijf in het eerste opvangcentrum als **enige overgeblevene**.

« Je suis découragé pour la faite de que je suis un des plus vieux dans le centre, de les plus vieux! [...] Tu veux ou tu ne veux pas, ça joue sur toi. »

Na zijn verplichte en abrupte **transfer** heeft Basis het **gevoel alles kwijt** te zijn wat hij heeft opgebouwd. Hij had net kunnen wennen aan het centrumleven, hij ging naar school, etc. Nu krijgt hij het gevoel helemaal opnieuw te moeten beginnen, wat hem ontmoedigt.

« À l'heure là je suis vraiment découragé que je n'ai même pas envie de faire rien»

LOI

Protectieve factoren

Het verblijf in een LOI gaat gepaard met een groter **gevoel** van **onafhankelijkheid**, stelt Basis. Eindelijk heeft hij iets meer de touwtjes in handen wat hem de mogelijkheid biedt tot het vinden van **rust**. Deze mate van zelfstandigheid heeft zijn **ogen** doen **openen**, concludeert hij.

« Je suis tranquille et c'est ça ce que je cherchais, tranquille ici il n'y a personne qui me dérange, si je veux être tranquille dans la chambre, je me couche, je ferme la porte, c'est moi qui décide quand je vais ouvrir, quand je sors, et c'est moi qui décide quand je vais manger. »

Stresserende factoren

Biso merkt op dat een LOI niet gepaard gaat met uitsluitend positieve elementen zoals hij tijdens zijn verblijf in het opvangcentrum had verwacht. In zijn geval moest hij ook enkele protectieve factoren inleveren, zoals zijn studies. Hij geeft aan zich nog steeds enorm te **vervelen** in het LOI.

Ondanks het reeds groter gevoel van onafhankelijk geeft Biso aan dat hij nog **niet volledig op eigen benen staat** omdat hij afhankelijk blijft van zijn sociaal assistent voor o.a. informatie. Deze is echter **minder beschikbaar** in vergelijking met de **assistenten** van het opvangcentrum, waardoor hij ervaart lang te moeten wachten alvorens geholpen te worden.

1.3.3 Besluit

Aanvankelijk ervaart Biso zeer veel steun uit de schoolcontext omdat dit hem enerzijds afleiding en anderzijds een toekomstperspectief biedt. De collectieve opvangstructuur bezorgt hem stress, stelt Biso, maar deze stresserende factoren zijn ondergeschikt aan het belang dat hij hecht aan zijn opleiding. Na zijn verplichte transfer heeft Biso in de eerste plaats het gevoel dat alle zekerheid die hij had, plots onder zijn voeten is weggehaald. De totale ontmoediging die hij eerst ervaart maakt na verloop van tijd plaats voor een gevoel van zelfbeschikking, wat hij als positief ervaart. Toch zijn er ook stresserende factoren verbonden aan het verblijf in een LOI, nl. de verminderde bereikbaarheid van hulp en de verveling.

1.4 Kebirungi

1.4.1 Beleving schoolcontext

Protectieve factoren

Kebirungi benadrukt overwegend de positieve rol die ze toekent aan haar de schoolcontext. Ze beschouwt het schoolgaan in de eerste plaats als waardevol voor haar **eigen vorming**. Het doet haar plezier te merken dat ze geleidelijk aan haar kennis vergroot, Nederlands leert en het leven in België meer begrijpt. Aangezien er veel jongeren van verschillende nationaliteiten naar dezelfde school gaan leert ze ook omgaan met diverse culturen, stelt Kebirungi.

« L'école me construit et me fait grandir psychologiquement »

Naast het belang voor haar persoonlijke vorming ziet ze de school ook als een belangrijke opstap voor een betere **toekomst**, en concreet als een voorbereiding op de arbeidsmarkt. Ze verkiest eerst te studeren en nog niet meteen te gaan werken. Ze vult hierbij aan dat eens ze zal werken, ze haar andere dromen gemakkelijker zal kunnen verwezenlijken, zoals het stichten van een familie.

In haar tweede school ervaart ze de rol van deze context als een **bron van sociaal contact** en waardeert ze de zeer hechte band die ze heeft met haar klasgenoten.

Tot slot beargumenteert Kebirungi het belang van de schoolcontext doordat het voor **afleiding** zorgt, waardoor ze minder piekert.

Stresserende factoren

Naast een bron voor sociaal contact geeft Kebirungi ook aan dat ze de schoolcontext soms als

confronterend ervaart door het feit dat er **andere jongeren** op school zitten die **geen NBBM** zijn. Ze denkt dan terug aan haar familie waardoor ze zich slechter voelt. Indien deze jongeren haar **vragen stellen** over haar familie kan ze zeer boos worden, geeft ze toe.

Tijdens het onderzoek maakte Kebirungi de **overstap** naar het **regulier onderwijs**, haar derde school. Ze vertelt dat ze het zeer moeilijk had om haar vrienden achter te laten en mist ze. Langzaamaan maakt ze echter opnieuw vrienden en voelt ze zich beter. Toch ervaart ze nog steeds niet dezelfde positieve sfeer tussen de klasgenoten als in haar tweede school.

« Avant c'était difficile pour moi de changer, mais maintenant, petit à petit je me suis habituée à la nouvelle école. J'ai des amis Belges aussi, nous amusons bien, nous rigolons, voilà. »

Soms staat ze op met een slecht gevoel en nare gedachten, waardoor ze het niet kan opbrengen om naar school te gaan. Het **gepieker** zorgt ervoor dat ze zich **niet meer** kan **concentreren** en thuis blijft.

« Et puis des fois je me sens aussi fatiguée, des fois j'ai beaucoup de pensées et je n'ai pas envie de partir, alors je reste ici à la maison. »

1.4.2 Beleving wooncontext

Kebirungi wordt eerst opgevangen in een OOC en stroomt nadien door naar een opvangcentrum. Vervolgens krijgt ze een LOI toegewezen. Het valt op hoe Kebirungi overwegend positief spreekt over haar verblijf in zowel het opvangcentrum als in het LOI.

Opvangcentrum

Protectieve factoren

Kebirungi geeft aan dat ze in het opvangcentrum op **zeer veel hulp** van haar **assistenten** kan rekenen. Er is steeds voldoende eten, ze krijgt onderdak, wordt 's morgens gewekt en haar kleren worden gewassen. Ook haar **medebewoners** betekenen voor haar een grote steun en bron van kracht. De aanwezigheid van landgenoten vindt Kebirungi ook ondersteunend. Ze vertalen boodschappen van de assistenten en geven informatie omtrent de gewoontes in het centrumleven. Tot slot geeft Kebirungi ook aan dat ze heeft leren **samenleven met personen van verschillende origine** en **contact onderhoudt** met enkele vrienden uit het opvangcentrum.

« Ce qui m'a encouragée c'est qu'il n'y avait pas de discrimination, ne personne me haïssait, nous aimions [...] Pour moi c'est devenu facile puisque déjà au centre il y avait des gens différentes cultures, alors tu t'entraînes face à telles comportements, maintenant j'ai déjà appris comment me comporter face aux gens différents »

Kebirungi geeft aan veel vaardigheden geleerd te hebben in het **opvangcentrum** die haar van pas komen wanneer ze in een LOI woont. Ze beschouwt een opvangcentrum dus als een **noodzakelijke etappe** van elke NBBM. Zowel het verblijf in het centrum als in het LOI ziet ze als een voorbereiding op het latere 'echte leven'.

« Donc il y a des choses que j'ai déjà vu en centre, qui sont plus facile à faire maintenant, puisque ce n'est pas nouveau.[...] Quand tu quittes cette endroit pour aller vivre ailleurs, tu as déjà d'information qui te permet de t'intégrer plus facilement.[...]C'est très bien d'apprendre la vie comme ça. »

Stresserende factoren

In kleinere mate beschrijft Kebirungi ook de beleving van stresserende factoren in haar verblijfscontext. Het opvangcentrum aan sich beschouwt ze over het **algemeen** als niet gemakkelijk, omdat er veel regels heersen en het gemis van haar ouders haar in het begin **eenzaam** doen voelen. Het is voor haar een hele aanpassing om te kunnen aarden in een opvangcentrum, door het cultuurverschil.

LOI

Protectieve factoren

Kebirungi ervaart **rust** in het LOI, wat ze aangenaam vindt. Het doet haar verder een enorm plezier dat ze met haar medebewoonsters een soort van **familiegevoel** creëren thuis, waarbij ze haar als hun kleine zus beschouwen.

« Des fois je vais à l'école quand je rentre les autres ont déjà préparé pour moi et je mange. [...] J'aime cette vie, nous vivons comme si c'était en famille, nous nous entraisons très bien. [...] Je suis contente, ils me prennent comme leur petite sœur. [...] Je vive toute seule mais je sens comme si je vivais avec une famille. »

Vervolgens is Kebirungi blij dat ze een groter **onafhankelijkheidsgevoel** ervaart eens ze in het LOI woont. Zo kan ze nu zelf kiezen wanneer en wat ze eet, waar ze naar toe gaat, etc. Het doet haar plezier te merken dat ze groeit in deze positie en langzaam meer verantwoordelijkheid over haar eigen leven kan opnemen.

« Je suis le père de moi-même, je suis la mère de moi-même... Je fais ce que je veux. [...] ça a déjà changé. Je suis devenue quelqu'un qui sait déjà se débrouiller, qui sait déjà voir ce qu'il faut faire soi-même, c'est très différent d'avant. »

Stresserende factoren

Kebirungi meent dat het meest stresserende element verbonden aan het verblijf in een LOI de **verminderde beschikbaarheid** van de **assistenten** is. Het voordeel hiervan is, zoals hierboven reeds vernoemd, dat ze meer zelfbeschikkingsrecht ervaart. Toch voelt ze zich nog niet volledig in de mogelijkheid op eigen benen te kunnen staan en ervaart ze een enorm gemis aan haar familie, waarbij een verminderde hulp soms stresserend kan zijn.

« Ici... on est tous seul, on doit faire soi-même, même quand on est malade. Alors, ça c'est difficile. Il n'y a pas de l'aide. [...] J'ai toujours besoin de quelqu'un pour m'aider, je ne peux pas tous faire moi-même, j'ai besoin des conseils, j'ai besoin d'être guidée, je ne connais pas encore tous. Je n'ai pas besoin beaucoup, mais si j'avais un seul qui pourrai rester à mon côté de m'aider, c'est bien »

Momenteel ziet Kebirungi het nog niet zitten om volledig alleen te gaan wonen, haar angst om eenzaam te worden is hiervoor te groot.

1.4.3 Besluit

Samenvattend kunnen we stellen dat Kebirungi vooral getuigt van een positieve beleving van haar school- en wooncontexten. Ze beschouwt sociaal contact als een enorme steun. Deze steun vindt ze

voornamelijk in het LOI. In haar tweede school had ze ook een zeer ondersteunende vriendenkring maar deze moest ze achterlaten bij haar overstap naar het regulier onderwijs. Deze overstap in combinatie met het gemis van haar familie en een verminderde hulp van assistenten in het LOI, weegt negatief op haar psychosociaal welzijn.

1.5 Duante

1.5.1 Beleving schoolcontext

Protectieve factoren

Duante schrijft zijn schoolcontext enkele positieve eigenschappen toe.

Ten eerste beschouwt hij het behalen van een **diploma** als zeer belangrijk en noodzakelijk. Hij stelt dat een diploma voor meer aanzien zorgt en dient verder ook als opstap om andere dromen te kunnen verwezenlijken, zoals geld verdienen om vervolgens een gezin te kunnen stichten.

Ten tweede vindt Duante zijn **huidige studierichting interessant**. Hij doet het graag en goed. Tot slot merkt Duante op dat men in België met veel **minder medeleerlingen** in klas zit, wat contrasteert met zijn ervaringen uit het thuisland. Het schoollopen verloopt hierdoor comfortabeler.

Stresserende factoren

Aanvankelijk, in het eerste opvangcentrum, kon Duante geen OKAN volgen. Hierdoor werd zijn **leerachterstand** vergroot, waardoor hij deze periode als zeer stresserend beschrijft.

Na verloop van tijd kan Duante toch schoollopen. Ondanks het feit dat de klassen in België uit minder leerlingen bestaan en zo comfortabeler kunnen verlopen, geeft Duante aan dat hij soms **problemen** ervaart met zijn **klasgenoten**. Hij beschouwt ze als onrespectvol ten opzichte van de leerkracht aangezien ze tussendoor praten, muziek beluisteren, met hun gsm bezig zijn, etc. Het is een enorm verschil met hoe men zich dient te gedragen in een school in zijn thuisland, vertelt hij.

Hoewel Duante een opleiding naar waarde schat, ervaart hij soms moeite door de vele **andere zorgen aan zijn hoofd** veroorzaakt door de nieuwe levensomstandigheden in België.

« Si tu es dans le centre même pour aller à l'école ce n'est pas facile, tu n'as pas de courage d'aller. »

1.5.2 Beleving wooncontext

Duante verblijft eerst in een OOC en stroomt vervolgens door naar een opvangcentrum. Omdat hij geen OKAN kan volgen in de buurt van het opvangcentrum vraagt hij een transfer aan naar een ander opvangcentrum. Na verloop van tijd wordt hij toegewezen aan een ander opvangcentrum.

Opvangcentrum

Protectieve factoren

Duante somt verschillende protectieve factoren op, verbonden aan het verblijf in een opvangcentrum. De grootste protectieve eigenschap is eerst en vooral de **bron van sociaal contact**. Duante beschouwt zijn medebewoners van grote waarde. Hij brengt met hen het grootste deel van zijn tijd door en kan bij hen ook terecht voor emotionele steun. Uit angst dit sociaal contact te verliezen verkiest Duante zelfs

voorlopig in het centrum te blijven verblijven en niet in te gaan op het aanbod van een LOI. Ook met vrienden uit vorige centra onderhoudt Duante contact.

« Entre nous chaque-un connait bien les problèmes de l'autre. [...]Oui, tous les weekends je pars à Bruxelles, ces jours là c'est rempli avec des amis, des amis de Guinée, Congo, Cameroun,,...On se connait dans les centres.»

Duante stelt verder dat je als NBBM meer gecontroleerd wordt in een opvangcentrum. In zijn centrum is het zo dat NBBM na een bepaalde tijd geëvalueerd worden, en indien je een zekere vorm van maturiteit toont, je een '**mineur autonome**' wordt. Indien je deze status krijgt, verwerf je de 'privileges' waar tevens de volwassen asielaanvragers van kunnen genieten (bv. minder controle). Duante voelde zich vrijer toen hij tevens een 'mineur autonome' werd en vermeldde vaak dit belang.

Ten derde beschouwt Duante de **assistenten** als bron voor praktische hulp, zoals het geven van treintickets, je herinneren aan afspraken met je voogd of advocaat en het helpen bij medische klachten. Met zijn persoonlijke assistent heeft Duante een goed contact, met de andere verloopt het iets stroever (zie stresserende factoren).

Wat Duante tot slot als positief beschouwt inherent aan het opvangcentrum op zich is in de eerste plaats het feit dat het **dichtbij** zijn **school** is gelegen. Vervolgens vindt hij het ook zeer aangenaam dat de minderjarigen in het eerste opvangcentrum de mogelijkheid krijgen om ook **zelf te koken**. Hierdoor kan hij meeproeven van het eten uit zijn thuisland, wat hij belangrijk vindt. In het tweede centrum wordt dit niet toegelaten. Duante vertelt wel dat er op de kamers soms in het geheim wordt gekookt. Andere voordelen verbonden aan het eerste opvangcentrum is dat het er **properder** is en men slechts de **kamer met 2** moet delen. Wat dan weer positiever aan het tweede centrum is, is dat deze **centraler gelegen** waardoor Duante het centrum gemakkelijker kan verlaten. Hij voelt zich er minder opgesloten.

Stresserende factoren

Ondanks de hierboven vermelde protectieve factoren beschouwt Duante het verblijf in een collectieve opvangstructuur over het algemeen als niet gemakkelijk. Hij kent verschillende stresserende eigenschappen toe aan zijn verblijf.

Ten eerste vindt Duante het **eten** absoluut niet lekker.

« Quand il est l'heure de manger, les mineurs disent que c'est l'heure de se te encourager, tellement que le mangé ce n'est pas mangeable. [...] Si je descends pour manger... là-bas je me décourage de tous. »

Een tweede stresserende eigenschap, die enkel wordt toegekend aan het eerste opvangcentrum, is de **geografisch zeer afgelegen locatie**. Hij voelde zich afgesloten van de buitenwereld, zegt hij.

Hoewel Duante aangeeft dat een opvangcentrum een bron betekent voor sociaal contact, meldt hij ook enkele problemen veroorzaakt door zijn **medebewoners**. Het verplicht moeten delen van de kamer veroorzaakt een **verstoorde nachtrust**. Ook is er soms sprake van **agressie** in de centra. Duante vult hierbij echter aan dat deze agressie soms opgezet spel is. Deze zou ontlokt worden indien bepaalde personen van centrum willen veranderen maar dit niet mogelijk is omdat ze geen geldige reden hiertoe hebben.

« Tous mes amis ils ont changé, mais ils se sont bagarré pour changer, c'est moi je trouvais le directeur et j'ai dit: moi je vais changer de centre, mais je ne vais pas me bagarré quelqu'un pour changer de centre. »

Een laatste stresserende factor die Duante toeschrijft aan het tweede opvangcentrum is het feit dat hij soms problemen ervaart met de **assistenten**. Hij omschrijft ze als te controlerend waardoor hij zich in zijn handelen beperkt voelt. Wat verder ook zijn handelen beperkt is het beperkte **zakgeld** waarover hij beschikt. Hij geeft aan dat het leven duur is en hij amper zijn gsm kan heropladen met dit geld.

1.5.3 Besluit

Duante ervaart de opleiding die hij volgt als belangrijk omdat hij een diploma wil behalen. Dit diploma betekent voor hem een opstap om andere dromen te realiseren. Het schoollopen wordt soms bemoeilijkt omdat hij problemen ervaart door het mentaliteitsverschil met zijn klasgenoten. De beleving van de verblijfscontext is bij Duante verdeeld over protectieve en stresserende factoren. Het meest positief klinkt Duante over het sociaal contact met zijn medebewoners. Ondanks de aanwezigheid van vrienden in het centrum kent Duante ook verschillende stresserende eigenschappen toe aan het opvangcentrum. Duante wenst nog niet alleen te gaan wonen omdat hij vreest in eenzaamheid te vervallen.

1.6 Rabia

Na het eerste interview met Rabia, dat moeizaam verloopt, wenst ze niet meer deel te nemen aan het onderzoek en wordt het contact verbroken. Ik onderhield het contact met haar voorgd.

In wat volgt worden de beperkte resultaten weergegeven, waarbij geopteerd wordt om de beleving van school- en wooncontext gecombineerd te bespreken.

Protectieve factoren

Rabia beschouwt haar **school** als een positief element in haar leven, vooral omdat dit haar verveling tegengaat. Het interview vindt plaats tijdens de zomervakantie, en Rabia stelt dat eens de school opnieuw zal starten, het beter met haar zal gaan. Naast het feit dat de school haar **afleiding** biedt vindt ze onderwijs belangrijk voor haar **toekomst**, waarbij ze dit niet concretiseert.

« Pendant la période scolaire ça va mieux. Dans ce temps je me lève, je vais à l'école, je retourne, je lis un peu, je regarde un peu la télé et je vais dormir... »

Als Rabia haar verblijf in het LOI vergelijkt met deze in het opvangcentrum zegt ze liever in het **LOI** te verblijven aangezien ze nu meer **rust** heeft en een **eigen kamer**. Op haar **assistenten** doet ze enkel beroep indien ze **praktische hulp** nodig heeft.

Stresserende factoren

Rabia geeft aan dat de **onzekerheid** over haar **verblijfsstatus** de grootste impact heeft op haar gemoedstoestand.

Het **LOI** waar ze verblijft ervaart ze als **stresserend** omdat haar **medebewoonsters** eenzelfde nationaliteit hebben, maar verschillend van het hare, en een baby hebben.

Tot slot geeft Rabia aan dat ze zich enorm **verveelt**.

« Ici il n'y a rien à faire. [...] Dormir et regarder la télé. »

HOOFDSTUK V: DISCUSSIE

1. Interpretaties van de onderzoeksresultaten

In wat volgt zullen de resultaten uit het kwalitatief en het kwantitatief onderzoek op elkaar betrokken worden om zo een antwoord te bieden op de afzonderlijke onderzoeksvragen. Deze antwoorden zullen gerelateerd worden aan de bestaande literatuur, waarna overeenkomsten en verschillen met elkaar worden vergeleken.

(Hoe) evolueert het psychosociaal welzijn van deze NBBM over een periode van anderhalf jaar?

Tijdens een verblijf van anderhalf jaar in België zijn er bij de participanten fluctuaties op verschillende gebieden van hun psychosociaal welzijn te bemerken. Meer specifiek bemerken we een evolutie op vlak van rapportage van stresserende levensgebeurtenissen, angst, depressie en posttraumatische stressreacties. Deze evoluties worden in wat volgt apart nader bekeken.

Ten eerste valt op dat de participanten uit dit onderzoek veel dezelfde stresserende gebeurtenissen hebben meegemaakt: scheiding van hun familie tegen hun wil, overlijden van een dierbare, getuige van lichamelijke mishandeling, gewapend conflict in het thuisland en een gebeurtenis waarbij zowel hun eigen leven als het leven van een ander in gevaar was. Het literatuuronderzoek van Huemer *et al.* (2009) stemt gedeeltelijk overeen met deze resultaten, waarbij ze stellen dat de meest gerapporteerde stresserende levensgebeurtenissen bij NBBM het overlijden van een dierbare is, alsook de blootstelling aan fysiek en seksueel geweld.

De rapportage van stresserende levensgebeurtenissen evolueert en varieert over anderhalf jaar. Bij 3 participanten is een stijging waar te nemen of blijft het aantal stabiel. Derluyn & Broekaert (2008) stellen dat een stijging in rapportage veroorzaakt kan worden door het feit dat de NBBM ook stresserende gebeurtenissen kunnen meemaken in het gastland. Goodman (2004) plaatst een hogere rapportage in het licht van het gefaseerde rouwproces. Hij stelt dat NBBM zich na verloop van tijd meer traumatische gebeurtenissen herinneren, omdat ze zich veilig voelen (*ibid.*). De 3 jongeren geven inderdaad aan zich veilig te voelen in België. De participant die op het laatste meetmoment een plotse daling in stresserende levensgebeurtenissen rapporteert, scoort op dat moment tegelijkertijd klinisch op de angstschaal, borderline op de depressieschaal alsook borderline op posttraumatische stressreacties. Uit wat Goodman (2004) stelt zouden we deze variërende scores kunnen verklaren door het rouwproces waar deze participant zich in bevindt. Een andere mogelijke verklaring voor deze plotse hoge scores is de angst die deze participant ervaart omtrent zijn toekomst (Goudriaan, 2001; Plysier, 2003). Dit brengt ons bij de volgende vaststellingen omtrent de variërende scores op de depressie- en angstschaal.

Uit de resultaten van de HSCL-37A merken we ten eerste op dat de scores op de depressieschaal fluctueren. Een duidelijke overeenkomst met eerder onderzoek (Derluyn & Broekaert, 2007) hierbij is dat de participanten die 17-18 jaar zijn en zich nog steeds in de asielpprocedure bevinden hoger scoren op de depressieschaal. Een langdurige asielpprocedure vergroot de onzekerheid omtrent de toekomst, wat geassocieerd wordt met een verhoogd risico op psychopathologie waarvan depressie en angst in het bijzonder (Ajdukovic & Ajdukovic, 1993; Cheung, 1994; De Jongh, 2006; Derluyn & Broekaert, 2007; Ehntholt & Yule, 2006; Hosking *et al.*, 1997; Laban *et al.*, 2005; Plysier, 2003; Silove *et al.*, 1997; Silove *et al.*, 1998; Silove *et al.*, 2000; Sourander, 1998, 2003; van Essen & Bala, 2007). Ook

tijdens de semigestructureerde interviews benoemen deze participanten de onzekerheid over de toekomst als stresserend.

Er is een duidelijke omgekeerde beweging op te merken bij de scores van de 2 andere participanten die gedurende het onderzoek ofwel als vluchteling erkend worden ofwel een voorlopig statuut als NBMV krijgen. Hun scores daalden op vrijwel elk onderdeel van alle zelfrapportage vragenlijsten. Opvallend hierbij is dat deze jongeren de hoogste registratie van meegemaakte stresserende levensgebeurtenissen ($\bar{x}=9,33$; $\bar{x}=7,67$) doen, en toch systematisch lager scoren op de internaliserende gedragschaal. Onderzoek toont aan dat kan verwacht worden dat wanneer NBBM duidelijkheid hebben over hun verblijfsstatus, dit het psychosociaal welzijn bevordert in vergelijking met wanneer er daarover onzekerheid heerst (Bean *et al.*, 2004).

Huemer *et al.* (2009) stellen dat de stresserende levensgebeurtenissen de sterkste voorspeller zijn voor daaropvolgende internaliserende problemen of traumatische stressreacties. Ook verder onderzoek (Bean *et al.*, 2007; Derluyn & Broekaert, 2005; Derluyn, Broekaert, & Schuyten, 2008) stelt dat traumatische gebeurtenissen een cumulatief effect hebben op het psychosociaal welzijn. In voorliggend onderzoek schijnen de resultaten op het eerste zicht niet overeen te komen met dergelijke stellingen. We merken echter op dat de SLE de kwantiteit aan stresserende levensgebeurtenissen meet, en niet de ernst die subjectief ervaren wordt door de participant zelf. Dit nuanceert voorgaande stellingen.

De mate waarin de jongeren tot slot posttraumatische stressreacties vertonen verschilt ook over de periode van anderhalf jaar. Bij 2 participanten, een jongen en een meisje, is een duidelijke stijging te bemerken op hun scores op de RATS, waarbij deze op het laatste meetmoment respectievelijk een borderline en klinische score behalen. Bevindingen uit onderzoek (Huemer *et al.*, 2011) tonen aan dat vrouwelijke NBBM een hoger risico lopen op PTSS. Indien men een oorlog of een gewapend conflict heeft meegemaakt (Huemer *et al.*, 2011) en/of sociale isolatie (Geltman *et al.*, 2005) ervaart, loopt men een bijkomend risico. Beide participanten getuigen een gewapend conflict te hebben meegemaakt. De sociale isolatie bij deze participanten kan opgemerkt worden op het vlak van schoolgaan bij de vrouwelijke participant en bij de mannelijke participant op het vlak van de zowel de school- en wooncontext. In wat volgt zal hier dieper op ingegaan worden.

Hoe ervaren deze NBBM hun leven op school? (Hoe) evolueert deze beleving en welke rol kan deze context spelen op het psychosociaal welzijn van deze NBBM?

Uit de vele positieve eigenschappen die de NBBM uit voorliggend onderzoek toeschrijven aan hun schoolcontext, kunnen we afleiden dat deze sociale context voornamelijk een protectieve rol op hun psychosociaal welzijn speelt. Onderzoek (Derluyn, 2005; Hek, 2005; Plysier, 2003) stelt tevens dat de schoolcontext door NBBM als een zeer positief en belangrijk aspect in hun leven in het gastland wordt beschouwt. We overlopen eerst de gemeenschappelijke protectieve factoren die naar voren werden geschoven door de participanten en vervolgens staan we stil bij de stresserende factoren. We relateren deze resultaten steeds met de bestaande literatuur.

Protectieve factoren

In de eerste plaats ervaren de NBBM uit dit onderzoek de rol van de schoolcontext als een opportuniteit voor een **beter toekomst**. Ze stellen dat een opleiding hen de mogelijkheid biedt een diploma te behalen en vervolgens werk te vinden. Op die manier kunnen ze geld verdienen wat op zich een opstap betekent om andere dromen te kunnen realiseren, zoals een gezin stichten. Deze protectieve factor wordt ook in de bestaande literatuur vermeld, waarbij studies aantonen dat NBBM onderwijs

ervaren als een belangrijke mogelijke uitweg uit hun stresserende situatie (Blaak *et al.*, 2004; Betancourt & Kahn, 2008; Dunkerley *et al.*, 2006; Hek, 2005; Huemer, 2011). Onderwijs biedt NBBM hoop op een beter leven (*ibid.*).

Ten tweede ervaren de NBBM het schoollopen als belangrijk voor hun **eigen vorming**. Ze worden er niet enkel voorbereid op de arbeidsmarkt maar leren er ook algemene vaardigheden. Deze vaardigheden komen hen niet enkel in hun leven hier en nu van pas, maar eventueel ook later indien ze terugkeren naar het land van herkomst. Sommige jongeren geven aan dat hun algemene kennis vergroot en dat dit in contrast staat met de beperkte scholing die ze in het land van herkomst kregen. In de schoolcontext leren ze verder ook meer over de Belgische gewoonten.

Een derde protectieve eigenschap die door elke participant wordt ervaren, is de **afleiding** die het schoolgaan biedt. Deze resultaten komen overeen met de bestaande literatuur waarbij NBBM aangeven minder te piekeren wanneer ze zich kunnen focussen op de school (Blaak *et al.*, 2004; Mels *et al.*, 2008; Montgomery *et al.*, 2001). Deze afleiding werkt vervolgens stressreducerend (*ibid.*), wat ook wordt aangebracht door de participanten. Andere studies voegen hieraan toe dat de school structuur en routine in het leven van de NBBM implementeert (Hek, 2005) waardoor de school door NBBM zelfs kan worden gezien als de enige stabiliteit in het leven (Elbedour *et al.*, 1993; Fazel & Stein, 2002). In dit onderzoek vinden we dergelijke resultaten echter niet terug. De jongeren verhuizen immers vaak waardoor hun schoolcontext eveneens wisselt.

Vervolgens wordt het leren van de Nederlandse taal door enkele jongeren vernoemd als noodzakelijk om hun **integratie** in de Belgische samenleving te bevorderen. Deze resultaten worden bevestigd in studies die de schoolcontext als een cruciale plaats ter mogelijke bevordering van de integratie beschouwen (Anderson, 2001; Hek, 2005; Fazel & Stein, 2002; Montgomery, Rousseau & Shermarke, 2001; Plysier, 2003).

Ten slotte ervaren de participanten de rol van hun **leerkrachten** eerder praktisch van aard door de extra hulp en uitleg die ze van hen ontvangen. Geen enkele participant beleeft zijn leerkrachten als bron voor emotionele steun. Blaak *et al.* (2004) stellen eveneens dat leerkrachten voornamelijk een praktische rol opnemen ten opzichte van NBBM. Volgens hetzelfde onderzoek zouden NBBM het wel appreciëren indien de leerkrachten tevens oprechte interesse tonen en aandacht hebben voor hun persoonlijke problemen (*ibid.*). De meningen van de participanten hieromtrent zijn uiteenlopend. Sommige jongeren benoemen dat ze hier geen behoefte toe hebben en liever hun gevoelens niet delen met de leerkracht. Andere jongeren benadrukken wel deze wens, maar ervaren deze emotionele steun niet.

Stresserende factoren

Naast de bovengenoemde protectieve factoren worden de NBBM uit dit onderzoek ook geconfronteerd met stresserende factoren in hun schoolcontext. We sommen de meest voorkomende factoren op. In de eerste plaats vinden de participanten het stresserend dat ze hun **opleiding** bij aankomst in België **niet zelf** kunnen **kieszen** naar persoonlijke voorkeur. Ze dienen ofwel eerst OKAN te volgen wegens het nog niet machtig zijn van de landstaal ofwel moeten ze de opleiding volgen die voorhanden is wegens de geografisch afgelegen ligging van het opvangcentrum. Na verloop van tijd leggen alle participanten zich wel neer bij de (praktische) opleiding die ze volgen. Christie & Sidhu (2006) stellen dat NBBM die zich nog in de onzekerheid bevinden betreffende hun verblijfsdocumenten eerder opteren voor een praktische opleiding met werkzekerheid of zelfs zo snel mogelijk willen werken in plaats van te studeren.

In de tweede plaats benoemen de NBBM dat het schoolgaan af en toe bemoeilijkt wordt door stresserende gedachten die gepaard gaan met de onzekerheid van hun toekomst, de herinneringen aan het verleden en/of de problemen die ze ervaren in het gastland. Uit onderzoek (Christie & Sidhu, 2006) blijkt dat deze gedachten **concentratieproblemen** kunnen veroorzaken. Één participant gaat bij

meerderjarigheid begeleid zelfstandig wonen en stopt hierbij vrijwillig zijn studies. Hij geeft aan dat de school geen prioriteit meer voor hem vormt.

Tot slot getuigen enkele NBBM uit het onderzoek dat ze zich ‘anders’ voelen dan hun **klasgenoten**, hun school **niet** als een **bron** van **nieuwe sociale contacten** en soms **sociale afwijzing** ervaren. Ook Mels *et al.* (2008) komt tot dezelfde conclusie in haar casestudy bij mannelijke AMA's in België. Wat het gevoel ‘anders’ te zijn bij de participanten versterkt is enerzijds de ervaring dat hun klasgenoten een andere mentaliteit hebben door het cultuurverschil en anderzijds dat er weinig andere NBBM in hun school aanwezig zijn. Deze ervaringen worden ook in andere studies bij NBBM naar voren geschoven (Derluyn & Broekaert, 2008; Hek, 2005). Sociaal contact wordt in de literatuur (Ehnholt & Yule, 2006; Derluyn, Mels, & Broekaert, 2008; Hek, 2005; Sourander, 1998) omschreven als een belangrijke protectieve factor om te kunnen omgaan met moeilijke situaties. Verder gaat sociaal contact ook psychopathologie, als reactie op een stressvolle gebeurtenis, tegen (*ibid.*). Indien men de positieve effecten van deze sociale steun moet ontberen, doet dit de zelfwaarde dalen en kunnen psychologische problemen toenemen (Mels *et al.*, 2008). Deze stelling rond sociale isolatie kan de plotse hoge scores op de RATS van 2 participanten mogelijk verklaren. De participant die moeilijkheden ervaart bij de overstap naar het regulier onderwijs, scoort op dat moment hoger op zowel de depressieschaal als op de RATS. De participant die zijn studies heeft stopgezet en begeleid zelfstandig gaat wonen, scoort plots borderline op de RATS en scoort ook hoog op de angst- en depressieschaal.

Enkele participanten stellen dat indien ze buiten hun wil niet naar school kunnen in België, dit stress veroorzaakt. Ze weten dan niet hoe ze hun vrije tijd kunnen invullen, vervelen zich, en piekeren meer. Uit onderzoek (Hek, 2005) blijkt dat het niet naar school kunnen gaan een toename aan stress veroorzaakt om hierdoor zowel de heropbouw van hun leven alsook hun zelfvertrouwen en vertrouwen in de toekomst onder druk komt te staan.

Hoe ervaren deze NBBM hun leven op in hun wooncontext? (Hoe) evolueert deze beleving en welke rol kan deze context spelen op het psychosociaal welzijn van deze NBBM?

Uit de ervaringen die de participanten delen wordt duidelijk dat elke wooncontext waar de NBBM verblijven gekleurd wordt door zowel protectieve als stresserende factoren, en hierbij een evolutie is waar te nemen. In wat volgt worden de meest frequent vernoemde factoren per wooncontext aangehaald, en wordt dit vervolgens gerelateerd aan de bestaande literatuur.

Opvangcentrum

Protectieve factoren

De NBBM uit het onderzoek wijzen een aantal protectieve factoren toe aan hun verblijf in het opvangcentrum. Enkele participanten klinken overwegend negatief over deze wooncontext op het moment dat ze er nog verblijven, maar blikken achteraf positiever terug wanneer ze ook de stresserende factoren die eigen zijn aan een LOI of BZW, ervaren. Ook Blaak *et al.* (2004) toont dergelijke conclusies aan.

Wat zowel uit de onderzoeksresultaten als uit de bestaande literatuur blijkt, is dat NBBM het opvangcentrum in de eerste plaats beschouwen als een **bron van sociaal contact** en een ondersteunend netwerk (Betancourt & Kahn, 2008; Derluyn *et al.*, 2005; Plysier, 2003; Van der Veer, 1998). De participanten geven unaniem aan dat ze na het verlaten van het opvangcentrum, contact onderhouden met enkele vrienden die ze er gemaakt hebben. De NBBM, en voornamelijk

landgenoten, die tevens in het opvangcentrum verblijven worden beschouwd als een bron voor informatie en afleiding. Op die manier kunnen ze beter omgaan met de stress die inherent is aan hun situatie (De Jongh, 2006; Simich *et al.*, 2003a, 2003b).

Een tweede protectieve factor die door de participanten naar voren wordt geschoven is de **praktische hulp** van de **assistenten**. Onderzoek (Hek, 2005; Mels *et al.*, 2008) toont aan dat de eerste fase na aankomst in het gastland gepaard gaat met de substantiële behoefte aan instrumentele steun en informatie. De jongeren uit dit onderzoek geven aan op deze informatieve en instrumentele steun van hun assistenten te kunnen rekenen. Mels *et al.* (2008) stelt dat de assistenten uit de opvangcentra het meest vernoemd worden als belangrijke personen voor emotionele steun. In dit onderzoek vonden we dergelijke resultaten evenwel niet terug.

De contacten met zowel de assistenten als de andere bewoners ervaren de participanten als hoofdzakelijk oppervlakkig. Dit kan verklaard worden door het feit dat de jongeren mogelijks moeilijker praten over emotionele problemen omwille van enerzijds taalproblemen of anderzijds om verdriet en herinneringen te vermijden (Jones, 2002; Mels *et al.*, 2008). Enkele participanten geven aan dat ze de andere bewoners niet vertrouwen. Het ontberen van sociale steun kan een risico vormen voor het psychosociaal welzijn van de NBBM, zoals reeds hierboven werd vermeld (Mels *et al.*, 2008).

Een derde en laatste protectieve factor die door alle participanten wordt vernoemd is dat er in het opvangcentrum aan hun **basisbehoeften** wordt voldaan. Deze resultaten komen tevens voor in ander onderzoek (De Jongh, 2006). Ze worden opgevangen, voelen zich veilig en, ook al vinden ze het eten niet lekker, ze lijden geen honger. In het opvangcentrum waar men slechts 1 kamergenoot had, werd deze verhoogde privacy erg gewaardeerd.

Stresserende factoren

Alle participanten beschouwen het wonen in een opvangcentrum over het algemeen als moeilijk. Hun beleving illustreren ze aan de hand van stresserende factoren die we kunnen concentreren op 4 vlakken. De ondertoon van deze stresserende factoren kan voornamelijk in het **verlies van autonomie** gezocht worden (Vandermeerschen, 2007).

Een eerste factor waardoor de participanten zich begrensd voelen in hun autonomie is de **geografische ligging** van het centrum. Deze locatie is vaak zeer afgelegen waardoor de NBBM zich letterlijk afgesloten voelen van de buitenwereld (Blaak *et al.*, 2004). Naast het gevoel van isolatie, geven de participanten ook aan dat ze zich hierdoor erg vervelen. Deze resultaten zijn overeenkomstig met de bestaande literatuur (De Jongh, 2006; Geuijen, 1998; Plysier, 2003; Sourander, 2003; Van der Horst, 2004; Vandermeerschen, 2007; van Essen & Bala, 2007). Silove *et al.* (1997) stellen dat een gevoel van isolatie en eenzaamheid wordt gerelateerd aan een risico op verhoogde angst- en symptomen van depressie. Deze stelling kunnen we niet bevestigen op basis van de kwantitatieve data. De participanten die in een afgelegen opvangcentrum verblijven scoren niet per se hoger op de angst- en depressieschaal.

Een tweede stresserende factor die eigen is aan het leven in een collectieve opvangstructuur is dat men dient te **eten** wat voor hen klaargemaakt wordt. De participanten geven quasi allemaal aan dat ze het eten niet lusten omdat het te hard verschilt met het eten uit hun thuisland. Op één na alle participanten zouden ze graag een eigen kookgelegenheid hebben. Van der Horst (2004) en Vandermeerschen (2007) beschouwen de mogelijkheid tot het zelf koken als ondersteunend voor het psychosociaal welzijn.

Wat ten derde enkele participanten een gevoel geeft begrensd te zijn in hun autonomie is het **zakgeld** dat ze **niet voldoende** vinden.

Tot slot is een laatste veel vernoemde stresserende factor die hen begrenst het feit dat men de **kamer** steeds dient te **delen** met andere NBBM. Hierdoor ervaren ze een gebrek aan privacy en een

verstoorde nachtrust. Deze resultaten worden bevestigd in ander bestaand onderzoek (De Jongh, 2006; Vandermeerschen, 2007).

Onderzoek (De Jongh, 2006; Laban, 2003) toont aan dat een langdurig verblijf in een opvangcentrum correleert met een lager psychosociaal welzijn. Deze stelling kunnen we echter niet bevestigen in dit onderzoek. De participant die na anderhalf jaar nog steeds in een opvangcentrum verblijft scoort vrij laag op de verschillende zelfrapportage vragenlijsten, in vergelijking met de andere participanten. Dit kan tevens beïnvloed worden door andere factoren, zoals het feit dat hij voorlopige verblijfsdocumenten heeft gekregen.

LOI en BZW

Protectieve factoren

Quasi alle participanten geven tijdens hun verblijf in het opvangcentrum aan dat ze verlangen om door te stromen naar een LOI of BZW. Ze willen weg uit het opvangcentrum omdat ze ervaren beperkt te worden in hun mogelijkheden en zich opgesloten voelen. Deze resultaten komen overeen met het onderzoek van Van Essen & Bala (2007), die stellen dat veel NBBM zich als het ware bevrijd voelen eens ze van het centrum kunnen doorstromen naar een kleinschaliger opvangcentrum of een eigen huis. Een eerste veel vernoemde protectieve factor die eigen is aan een LOI of BZW is dus het **gevoel vrijer en onafhankelijker** te kunnen ageren in vergelijking met hun verblijf in het opvangcentrum. Hun nieuwe wooncontext is ook steeds **geografisch centraler gelegen**, waardoor ze zich vrijer voelen en de verveling iets afneemt. De participanten die in een LOI verblijven nuanceren deze vrijheid wel enigszins door erbij aan te vullen dat ze nog steeds niet volledig op eigen benen staan.

Ten tweede geven alle participanten die in een LOI of BZW aan dat ze de **rust** appreciëren die in het LOI heerst, aangezien hier geen sprake van was in het opvangcentrum.

Tot slot wordt door één participant het **thuisgevoel** dat heerst in het LOI aangehaald als een zeer belangrijke eigenschap. Ze beschrijft haar medebewoonsters als familie en voelt zich er heel goed bij. Studies tonen aan dat asielzoekers hun verblijf zullen evalueren in de mate waarin deze hen een thuisgevoel verschaft (Geuijen, 1998; Van der Horst, 2004). De andere participanten doen hier echter geen melding van.

Stresserende factoren

Alle participanten nuanceren het protectieve aspect van de verworven vrijheid in een LOI of BZW door de stresserende factor dat ze er quasi **volledig alleen voor staan**. Het missen van de ouderlijke steun en het ervaren dat de hulp van het OCWM niet echt bereikbaar is, wordt frequent aangehaald. Hek (2005) stelt dat NBBM ook in vervolgoptvang een toegewijde begeleider willen die hen regelmatig bezoekt.

Tot slot ervaren op één na alle participanten die in een LOI verblijven of BZW hun wooncontext **niet** als een bron van **sociaal contact**.

2. Beperkingen van het onderzoek

In wat volgt bespreken we 4 beperkingen van dit onderzoek.

Ten eerste bestond dit onderzoek uit een selecte groep NBBM. Niet alleen nam er slechts een klein aantal participanten, afkomstig uit 1 continent, aan deel. Ook dient vermeld te worden dat deze groep bestond uit participanten die na een eerste onderzoeksjaar, er vrijwillig mee instemden met het onderzoek te continueren. De kans bestaat dat de jongeren die het emotioneel zwaarder hadden reeds afgehaakt hadden (Bean *et al.*, 2007), waardoor hun beleving niet bevraagd kon worden. Deze beperking impliceert dat de conclusies uit dit onderzoek niet generaliseerbaar zijn voor de hele populatie NBBM, wat echter ook niet tot de doelstelling behoorde.

Ten tweede dient opgemerkt dat ondanks het feit dat het onderzoek longitudinaal is opgezet, de meetmomenten momentopnames blijven. De kans bestaat dus dat de gemoedstoestand van de jongere op dat moment de resultaten heeft beïnvloed. Om hieraan tegemoet te komen werd getracht om zoveel mogelijk in te gaan op de wensen van de participanten kwestie van tijdstip en plaats van het interview.

Een derde mogelijke beperking van het onderzoek is het feit dat de verwerking van de resultaten slechts door 1 onderzoeker werd uitgevoerd (Maso & Smaling, 1998). Door het onderzoek zowel kwalitatief als kwantitatief aan te pakken, het mixed-method ontwerp, wordt aan deze beperking deels aan tegemoet gekomen.

Tot slot bestaat de mogelijkheid dat in de communicatie tussen de onderzoeker en de participant beperkingen schuilen.

Eenzijds kan zowel het cultuurverschil, de onderzoeker en de participant hebben een verschillend referentiekader, als de taalbarrière ervoor zorgen dat de communicatie over de thema's die aan bod kwamen, bemoeilijkt werd. Alle communicatie verliep in het Frans en bij 1 participant werd een tolk ingeschakeld aangezien de jongere zowel het Engels, Frans als Nederlands niet machtig genoeg was om voluit te kunnen communiceren. Een mogelijke beperking gelinkt aan het inschakelen van een tolk is wanneer de tolk niet letterlijk vertaalt, maar een eigen interpretatie geeft (Derluyn *et al.*, 2005). Om deze reden werd de tolk steeds gevraagd om letterlijk te vertalen. Ook zijn er voordelen aan het gebruik maken van een tolk. Op die manier heeft de onderzoeker meer tijd om de non-verbale signalen van de jongere op te merken en om tegelijkertijd zijn gedachten te structureren voor het verdere verloop van het gesprek.

Anderzijds schuilt het gevaar voor sociaal wenselijke antwoorden. We willen hierbij aanvullen dat dergelijk onderzoek als vrij intensief en belastend kan worden ervaren door de jongeren.

Om aan beide beperkingen op vlak van communicatie een antwoord te bieden werd aan methodetriangulatie gedaan (Maso & Smaling, 1998), was de onderzoeker zich van haar referentiekader bewust, werd aan de vertrouwensband gewerkt door regelmatig contact te onderhouden en werd de anonimiteit bij elk meetmoment benadrukt. Tot slot werd tevens vóór elk interview benadrukt dat men vragen mocht weigeren te beantwoorden. Ook wist de onderzoeker welke thema's bij welke participant gevoelig lagen en werden deze thema's vervolgens niet zelf aangesneden.

Met deze beperkingen in het achterhoofd dient men de onderzoeksresultaten met enige voorzichtigheid te benaderen. Echter, bovenstaande beperkingen vormen een opportuniteit voor verder onderzoek. Hieronder formuleren we een aantal aanbevelingen voor toekomstig wetenschappelijk onderzoek, beleid en praktijk.

3. Implicaties van het onderzoek

3.1 Aanbevelingen voor verder wetenschappelijk onderzoek

In voorliggend onderzoek werd enkel de beleving van de NBBM op hun eigen psychosociaal welzijn nagegaan alsook hun ervaring van de rol die de school- en wooncontext voor hen speelt. De verkregen informatie omtrent beide sociale contexten hangt hierbij af van de spraakzaamheid van de jongere. Het zou interessant kunnen zijn om tevens onderzoek op te starten die de beleving van de assistenten en leerkrachten nagaat op de evolutie van het psychosociaal welzijn van de NBBM.

Verder is grootschalig onderzoek aangewezen in volgend wetenschappelijk onderzoek om op die manier de resultaten generaliseerbaar te maken. Het kan een optie zijn om dergelijk grootschalig onderzoek een nog bredere tijdsperiode te laten omvatten, maar hierbij dient opgemerkt te worden dat, door o.a. de intensiviteit van het onderzoek, dit waarschijnlijk een nog grotere uitval bij de participanten zal veroorzaken.

3.2 Aanbevelingen voor het beleid en de praktijk

Ondanks het feit dat zowel uit de bestaande literatuur als uit de resultaten van dit onderzoek duidelijk blijkt dat het psychosociaal welzijn van NBBM in vergelijking met de Belgische populatie jongeren meer onder druk staat, kunnen in het huidige opvangbeleid maar zeer weinig middelen beschikbaar gesteld worden (Derluyn & Broekaert, 2008). Indien echter meer aandacht geschonken kan worden aan het psychosociaal welzijn van deze jongeren, door bijvoorbeeld de problemen en vooral de sterktes van de jongere in kaart te brengen, zou korter op de bal kunnen gespeeld worden.

We mogen ons echter niet vastpinnen op enkel de nood aan psychologische interventies in de abstracte zin van het woord, om bijstand te kunnen verlenen aan NBBM. De nood aan kosteneffectiviteit is (helaas) eigen aan het huidige opvangbeleid in deze tijden van economische crisis. Bijstand via psychologische interventies zijn wenselijk maar niet steeds haalbaar. In plaats van te focussen op het 'psychisch genezen' willen we eerder het 'mentaal laten groeien' benadrukken. Uit de resultaten van voorliggend onderzoek besluiten we dat in de school- en wooncontext reeds veel potentiële protectieve factoren aanwezig zijn die haalbaar aangewend kunnen worden ter bevordering van het psychosociaal welzijn van de NBBM (Mels *et al.*, 2008; Plysier, 2003). Verder blijkt uit de resultaten van het onderzoek dat de participanten vooral de behoefte uiten om bezig te zijn, te werken aan hun toekomst door middel van een schoolopleiding, en bovenal hun onzekerheid betreffende de verblijfsstatus willen wegwerken. Een expliciete wens tot psychologische bijstand benoemen ze niet. Betrokken leerkrachten en assistenten worden daarentegen wel als protectief beschouwt, maar in de praktijk ervaren de NBBM deze emotionele steun niet steeds.

De participanten rapporteren frequent geconfronteerd te worden met een gevoel van verveling en op zoek te zijn naar afleiding. Door bezig te zijn en te blijven vermijdt men te piekeren over stresserende gedachten die zowel gerelateerd kunnen zijn aan gebeurtenissen uit het verleden, alsook met de huidige leefomstandigheden (Blaak *et al.*, 2004; Mels *et al.*, 2008; Montgomery *et al.*, 2001). Opvallend is dat zeer weinig positieve reacties voortkwamen over de activiteiten georganiseerd door de assistenten uit het opvangcentrum, terwijl dit ook een bron van vrijetijdsbesteding zou kunnen betekenen. De grootste reden waarom de participanten hier niet op inspeelden is omdat ze het aanbod van activiteiten ontoereikend vinden in vergelijking met het aantal bewoners uit het opvangcentrum of omdat het aanbod hen niet aanspreekt. Een mogelijke aanbeveling naar de praktijk die hieruit kan voortvloeien is het besteden van aandacht aan de vrijetijdsbesteding van de NBBM, gericht op hun

interesses. Sommige jongeren zullen net op zoek zijn om hun vrije tijd door te brengen buiten de muren van het centrum, anderen zullen de voorspelbare omgeving van het centrum verkiezen. Het aanspreken van organisaties buiten het centrum heeft tal van mogelijke voordelen. Op die manier wordt de draaglast van de assistenten uit de opvangcentra verlaagd, komen de jongeren meer in contact met de Belgische samenleving, krijgen ze op die manier meer controle over hun eigen leven aangezien ze hun tevens een leven buiten het centrum zelf opbouwen, etc. Hierbij beschouwen we het als belangrijk dat assistenten eerder een coachende begeleidingsstijl aannemen, waarin fasering een belangrijke rol speelt. Slot, Veldhuizen, Creemers, & Haspels (2003) pleiten hierbij voor een verschuiving van 'externe sturing' naar 'interne sturing'. De jongeren worden op hun verantwoordelijkheid aangesproken, rekening houdende met hun leeftijd, draagkracht en capaciteiten (De Smet, 2009). Op die manier worden de jongeren van een passieve naar een actieve positie gebracht (ibid.).

BESLUIT

In deze masterproef stond de vraag centraal hoe het psychosociaal welzijn van NBBM evolueert over een periode van anderhalf jaar en welke rol de school- en wooncontext kan spelen op dit welzijn. Naast het feit dat elke persoon, elke NBBM, uniek is en elke ervaring verschillend gekleurd is, konden uit de beleving van de jongeren in dit onderzoek toch enkele gemeenschappelijke protectieve en stresserende factoren gefilterd worden.

Uit de kwantitatieve resultaten blijkt dat er evoluties waar te nemen zijn in het psychosociaal welzijn van de NBBM op het vlak van symptomen van angst, depressie en posttraumatische stressreacties op de meegemaakte stresserende levensgebeurtenissen. De oorzaken van deze evoluties in het psychosociaal welzijn kunnen enerzijds gezocht worden in de onzekerheid omtrent de verblijfsstatus en het gemis aan de familie in het thuisland. Anderzijds tonen kwalitatieve gegevens aan dat ook de school- en wooncontext in het gastland gekenmerkt worden door een resem beïnvloedende protectieve en stresserende factoren op het psychosociaal welzijn van de NBBM.

De schoolcontext evalueren de NBBM hoofdzakelijk positief waarbij ze aangeven dat ze deze sociale context vooral waarderen omdat het hen hoop op een betere toekomst en afleiding biedt. Ook leren ze er algemene vaardigheden die hen op verschillende levensterreinen van pas komen. De moeilijkheden die ze ervaren in het contact met hun klasgenoten daarentegen, is vaak een bron van stress. Ook bemoeilijken de concentratieproblemen (door andere zorgen aan hun hoofd) soms het schoolgaan.

De meningen over de wooncontext zijn meer verdeeld. De protectieve factoren die worden toegekend aan een opvangcentrum concentreren zich vooral rond de bron van sociaal contact, de praktische hulp van assistenten en de bevrediging van de basisbehoeften. Een opvangcentrum ervaren vele NBBM echter over het algemeen als moeilijk omdat ze op veel gebieden een verlies aan autonomie ervaren. Wanneer NBBM doorstromen naar een LOI of BZW voelen ze zich bijgevolg vrijer, wat ze belangrijk vinden. Deze verworven vrijheid gaat gepaard met een verminderde bereikbaarheid van de assistenten, wat dan weer stresserend kan werken op het psychosociaal welzijn van NBBM.

Achteraf blikken quasi alle participanten terug op hun verblijf in het opvangcentrum als een noodzakelijke etappe die elke NBBM moet doorgaan, omdat ze er voorbereid worden op hun latere leven waar ze er nog meer alleen voor staan.

Daar slechts een beperkte steekproef onderzocht werd is verder onderzoek aangewezen.

LITERATUUR

- Ahearn, F. (Ed.). (2000). *Psychosocial wellness of refugees. Issues in qualitative and quantitative research*. New York: Berghahn Books.
- Anderson, P. (2001). 'You Don't Belong Here in Germany...'. On the Social Situation of Refugee Children in Germany. *Journal of Refugee Studies*, 14(2), 187-199.
- Ajdukovic, M., & Ajdukovic, D. (1993). Psychosocial well-being of refugee children. *Child Abuse and Neglect*, 17, 843-854.
- Ajdukovic, M., & Ajdukovic, D. (1998). Impact of displacement on the psychological well-being of refugee children. *International review of psychiatry*, 10(3), 186-196.
- American Psychiatric Association (1980). *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (DSM-III)*, (3rd edn). Washington, DC: Author.
- Baarda, D. B., de Goede, M. P. M., & Teunissen, J. (2005). *Basisboek kwalitatief onderzoek. Handleiding voor het opzetten en uitvoeren van kwalitatief onderzoek*. Groningen: Stenfert Kroese.
- Bala J. (1999) "In de marge van de psychotherapeutische optiek." In: A. van Waning (red) *Multiculturele samenleving en psychoanalyse*. Assen: Van Gorcum, pp. 53 – 62.
- Bean, T.M. (2000). *Measuring the effects of traumatic stress; on immigrant and refugee adolescents*. Leiden: Universiteit Leiden.
- Bean, T.M., Derluyn, I., Eurelings-Bontekoe, E., Broekaert, E., & Spinhoven, P.H. (2006). Validation of the multiple versions of the Reactions of Adolescents to Traumatic Stress questionnaire. *Journal of Traumatic Stress*, 19(2), 241-255.
- Bean, T.M., Derluyn, I., Eurelings-Bontekoe, E., Broekaert, E., & Spinhoven, P.H. (2007). Validation of the multiple language versions of the Hopkins symptom checklist-37 for refugee adolescents. *Adolescence*, 42(165), 51–71.
- Bean, T.M., Eurelings-Bontekoe, E., Derluyn, I., & Spinhoven, P. (2004a). Hopkins Symptom Checklist-37A (HSCL-37A). Handleiding, Stichting Centrum '45, Oegstgeest.
- Bean, T.M., Eurelings-Bontekoe, E., Derluyn, I., & Spinhoven, P. (2004b). Stressful Life Events (SLE). Handleiding, Stichting Centrum '45, Oegstgeest.
- Bean, T.M., Eurelings-Bontekoe, E., Derluyn, I., & Spinhoven, P. (2004c). Reacties van Adolescenten op Traumatische Stress vragenlijst (RATS). Handleiding, Stichting Centrum '45, Oegstgeest.
- Bean, T.M., Eurelings-Bontekoe, E., Mooijaart, A., Spinhoven, P. (2006). Factors associated with mental health service need and utilization among unaccompanied refugee adolescents. *Administration and Policy in Mental Health*, 33(3), 342-355.

- Bean, T.M., Eurelings-Bontekoe, E., & Spinhoven, P. (2007). Course and predictors of mental health of unaccompanied refugee minors in the Netherlands: one year follow-up. *Social Science & Medicine*, 64(6), 1204-1215.
- Belgisch Contactpunt van het Europees Migratienetwerk [BC EMN]. (2009) *Niet-begeleide minderjarigen in België. Onthaal, terugkeer en integratie*. Geraadpleegd op <http://emn.intrasoft-intl.com/Downloads/download.do;jsessionid...?fileID=911>
- Belgisch Staatsblad. 28 juli 1951. Conventie van Genève betreffende de Status van Vluchtelingen. *Belgisch Staatsblad 4 oktober 1953*.
- Benhabib, S. (2004). *De rechten van 'anderen'. Over migranten, vluchtelingen en asielzoekers (vertaling)*. Kampen: Ten Have, pp. 9.
- Bernard, H. R. (1988). *Qualitative methods in cultural anthropology*. Newbury Park, CA: Sage.
- Betancourt, T.S., & Kahn, K.T. (2008). The mental health of children affected by armed conflict: protective processes and pathways to resilience. *International Review of Psychiatry*, 20, 317-328.
- Bhabha, J. (2004). Seeking asylum alone: Treatment of separated and trafficked children in need of refugee protection. *International Migration*, 42(1), 141-148.
- Bhabha, J. (2009). Arendt's children: do today's migrant children have a right to have rights? *Human Rights Quarterly*, 31, 410-451.
- Billiet, J., & Waege, H. (Eds.) (2003). *Een samenleving onderzocht. Methoden van sociaal-wetenschappelijk onderzoek*. Antwerpen: De Boeck.
- Blaak, M., Engelhard, D., de Frenne, F., & Sproet, M. (2004). *De Smaak van Noedelsoep. Begeleiding en opvang van Chinese AMA's in opvang en onderwijs*. Utrecht: Stichting Pharos.
- Boszormenyi-Nagy, I., & Krasner, B. (1994). *Tussen geven en nemen. Over contextuele therapie*. Haarlem: De Toorts.
- Bronfenbrenner, U. (1979). *The ecology of human development*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Cheung, P. (2004). Posttraumatic stress disorder among Cambodian refugees in New Zealand. *International Journal Social Psychiatry*, 40, 17-26.
- Christie, P., & Sidhu, R. (2006). Governmentality and fearless speech: framing the education of asylum seeker and refugee children in Australia. *Oxford Review of Education*, 32(4), 449-465.
- Cloet, M. (2007). *Voldongen feit? Opvang en begeleiding van buitenlandse niet-begeleide minderjarigen*. Antwerpen: Garant.
- Commissariaat Generaal voor de Vluchtelingen en de Staatlozen. (2011). *Jaarverslag 2011*. Verkregen op 20/01/2012 van <http://www.cgvs.be/nl/>

- Coie, J.D., Watt, N.F., West, S.G., Hawkins, J.D., Asarnow, J.R., Markman, H.J.,... Shure, M.B. (1993). The science of prevention: A conceptual framework and some directions for a national research program. *American Psychologist*, 48(10), 1013-1022.
- Davis, M., & Webb, E. (2000). Promoting the psychological well-being of refugee children. *Clinical Child Psychology and Psychiatry*, 5(4), 541-554.
- de Jong, J. (2002). *Trauma, war, and violence: Public mental health in socio-cultural context*. New York: Kluwer Academic/Plenum.
- De Jongh, S. (2007). *Psychologische impact van (langdurig) verblijf in open centra op asielzoekers*. Brussel: Vluchtelingenwerk Vlaanderen.
- Derluyn, I., & Broekaert, E. (2007a). Niet-begeleide buitenlandse minderjarigen: onoplosbare paradoxen. *Orde van de dag: Criminaliteit en Samenleving*, 37, 10, 29-34.
- Derluyn, I., & Broekaert, E. (2007b). Different perspectives on emotional and behavioural problems in unaccompanied refugee children and adolescents. *Ethnicity and Health*, 12 (2), 141-162.
- Derluyn, I., & Broekaert, E. (2008). Unaccompanied refugee children and adolescents: The glaring contrast between a legal and a psychological perspective. *International Journal of Law and Psychiatry*, 31(4), 319-330.
- Derluyn, I., Broekaert, E., & Schuyten, G. (2008). Emotional and behavioural problems in migrant adolescents in Belgium. *European Child & Adolescent Psychiatry*, 17 (1), 54-62.
- Derluyn, I., Mels, C., & Broekaert, E. (2008). Mental Health Problems in Separated Refugee Adolescents. *Journal of Adolescent Health*, 44(3), 291-297.
- Derluyn, I., Wille, B., De Smet, T., & Broekaert, E. (2005). *Op weg. Psychosociale begeleiding van niet-begeleide buitenlandse minderjarigen*. Antwerpen-Apeldoorn: Garant.
- De Smet, S. (2005). *Het profiel en de traject-monitoring van de niet-begeleide minderjarige asielzoekers in België*. Brussel: Child Focus.
- De Smet, T. (2009). *Ontmoeting met het vreemde, begeleiding van niet-begeleide buitenlandse minderjarigen*. Antwerpen: Garant.
- de Vries, S. (2004). De therapeut wikt, de cliënt beschikt. *Phaxx*, 1, 12-14.
- Dienst Vreemdelingenzaken, FOD Binnenlandse Zaken. (2010). *Activiteitenrapport 2010*. Geraadpleegd op <https://dofi.ibz.be/sites/dvzoe/NL/Documents/2010NL.pdf>
- Dunkerley, D., Scourfield, J., Maegusuku-Hewett, T., & Smalley, N. (2006). Children Seeking Asylum in Wales. *Journal of Refugee Studies*, 19(4), 488-508.

- Ehnholt, K.A., & Yule, W. (2006). Practitioner Review: Assessment and treatment of refugee children and adolescents who have experienced war-related trauma. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 47(12), 1197-1210.
- Elbedour, S., Bensel, R.T., & Bastien, D.T. (1993). Ecological integrated model of children of war: Individual and social psychology. *Child abuse & Neglect*, 17, 805-819.
- Fazel, M., & Stein, A. (2002). The mental health of refugee children. *British Medical Journal*, 87, 366-370.
- Federaal Agentschap voor de opvang van asielzoekers. (2010). *Jaarverslag 2010*. Geraadpleegd op <http://www.fedasil.be/home/attachment/i/22044>
- Federaal Agentschap voor de opvang van asielzoekers. (2011). *Opvang*. Geraadpleegd op <http://www.fedasil.be/nl/home/traject>.
- Federale Overheidsdienst Binnenlandse Zaken. 15 september 2005. Omzendbrief betreffende het verblijf van niet-begeleide minderjarige vreemdelingen. *Belgisch Staatsblad 7 oktober 2005*.
- Fournier, K. (2011). *Closing a Protection Gap. National Report*. Geraadpleegd op <http://drcwww.uvt.nl/its/voorlichting/handleidingen/bibliotheek/apa.pdf>
- Flynn, H.A. (2011). Setting the Stage for the Integration of Motivational Interviewing With Cognitive Behavioral Therapy in the Treatment of Depression. *Cognitive and Behavioral Practice*, 18(1), 46-54.
- Garbarino, J., & Kostelny, K. (1996). The effects of political violence on Palestinian children's behavior problems: A risk accumulation model. *Child Development*, 67(1), 33-45.
- Geltman, P.L., Grant-Knight, W., Mehta, S.D., Lloyd-Travaglini, C., Lustig, S., Landgraf, J.M., Wise, P.H. (2005). The "lost boys of Sudan": functional and behavioral health of unaccompanied refugee minors resettled in the United States. *Archives of Pediatrics & Adolescent Medicine*, 159(6), 585-591.
- Geuijen, K. (1998). Wonen en werken in een asielzoekerscentrum. *Migrantenstudies*, 4, 261-272.
- Goleman, D. (1996). *Emotionele intelligentie: emoties als sleutel tot succes*. Amsterdam: Contact.
- Goodman, J.H. (2004). Coping with trauma and hardship among unaccompanied refugee youths from Sudan. *Qualitative Health Research*, 14 (9), 1177-1196.
- Goudriaan, M. (2001). *Met de dood in het hart. Rouw bij migranten- en vluchtelingenjongeren*. Utrecht: Stichting Pharos, pp. 31.
- Grove, N.J., & Zwi, A.B. (2006). Our health and theirs: Forced migration, othering, and public health. *Social Science & Medicine*, 62, 1931-1942.

- Hallas, P., Hansen, A.R., Stahr, M.A., Munk-Andersen, E., & Jorgensen, H.L. (2007). Length of stay in asylum centres and mental health in asylum seekers. A retrospective study from Denmark. *BCM Public Health*, 7, 288-294.
- Hek, R. (2005). *The Experiences and Needs of Refugee and Asylum Seeking Children in the UK: A Literature Review* (Report No. 635). Geraadpleegd op <https://www.education.gov.uk/publications/eOrderingDownload/RR635.pdf>
- Hendriks, M. (1995). *Maatschappelijk werk en vluchtelingen. Stilstaan bij de praktijk*. Utrecht: Stichting Pharos.
- Hoffman, E. (2002). *Interculturele gespreksvoering*. Houtem/Diegem: Bohn Stafleu Van Loghum.
- Hosking, P., Murphy, K., McGuire, S. (1997). *Asylum Seekers in Australia*. Sydney, Australia: Jesuit Social Justice Centre
- Huemer, J., Karnik, N.S., Voelkl-Kernstock, S., Granditsch, E., Dervic, K., Friedrich, M.H., & Steiner, H. (2009). Mental Health issues in unaccompanied refugee minors. *Child and Adolescent Psychiatry and Mental Health*, 2(3), 3-13.
- Huemer, J., Karnik, N.S., Voelkl-Kernstock, S., Granditsch, E., Plattner, B., Friedrich, M., & Steiner, H. (2011). Psychopathology in African Unaccompanied Refugee Minors in Austria. *Child Psychiatry and Human Development*, 42(3), 307-319.
- IVRK (1989). *Verdrag inzake de Rechten van het Kind. Aangenomen door de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties op 20 november 1989*. Geraadpleegd op <http://www.kinderrechten.be/IUSR/documents/documenten/Kinderrechtenverdrag.PDF>
- Janssens, F. J. (1985). Betrouwbaarheid en validiteit in interpretatief onderzoek. *Pedagogisch Tijdschrift*, 10(3), 149-161.
- Jones, L. (2002). Adolescent understandings of political violence and psychological well-being: a qualitative study from Bosnia Herzegovina. *Social Science & Medicine*, 55(8), 1351-1371.
- Karaszova, K. (1994). Contribution to the study of constructive personal change in Person-Centered Therapy. *Ceskoslovenska Psychologie*, 38(4), 345-355.
- Kliewer, W., Lepore, S. J., Oskin, D., & Johnson, P.D. (1998). The role of social and cognitive processes in children's adjustment to community violence. *Journal of Consulting & Clinical Psychology*, 66, 199-209.
- Kliewer, W., Murrelle, L., Mejia, R., Torres de, Y., & Angold, A. (2001). Exposure to violence against a family member and internalizing symptoms in Colombian adolescents. *Journal of Consulting & Clinical Psychology*, 69(6), 971-982.
- Kruispunt Migratie - Integratie. (2011). Geraadpleegd op <http://www.kruispuntmi.be/vreemdelingenrecht/wegwijs.aspx?id=245>.

- Laban, K. (2003). Wachten op een status is ziekmakend. *Phaxx*, 10, 10-11.
- Laban, C.J., Komproe, I.H., Schreuder, B.A., & De Jongh, J.T. (2004). Impact of a long asylum procedure on the prevalence of psychiatric disorders. *Journal of Nervous and Mental Diseases*, 192(12), 843-851.
- Laban, C.J., Hajo, B.P.E., Gernaat, M.D., Komproe, I.H., van der Tweel, I., & De Jongh, J.T. (2005). Postmigration Living Problems and Common Psychiatric Disorders in Iraqi Asylum Seekers in the Netherlands. *The Journal of Nervous and Mental Disease*, 193 (12), 825- 832.
- Machel, G. (2000). *The Impact of Armed Conflict on Children: A critical review of progress made and obstacles encountered in increasing protection for war-affected children*. Canada: International conference on waraffected children.
- Martin, K.D., & Hill, R.P. (2012). Life Satisfaction, Self-Determination, and Consumption Adequacy at the Bottom of the Pyramid. *Journal of Consumer Research*, 38(6), 1155-1168.
- Maso, I., & Smaling, A. (1998). *Kwalitatief onderzoek: praktijk en theorie*. Amsterdam: Boom
- Maso, I., & Smaling, A. (1990). *Objectiviteit in Kwalitatief Onderzoek*. Amsterdam: Boom
- Mead, M. (1934). *Mind, self and society*. Chicago: University of Chicago Press.
- Mels, C. (2004). *Een onderzoek naar sociale steun bij NBMV en de invloed hiervan op hun psychosociaal welzijn*. Gent: Universiteit Gent, scriptie Vakgroep Orthopedagogiek.
- Mels, C., Derluyn, I., & Broekaert, E. (2008). Social support in unaccompanied asylum-seeking boys: a case study. *Child Care Health and Development*, 34(6), 757-762.
- Miller, K.E., & Rasko, L.M. (2004). Innovations, challenges, and critical issues in the development of ecological mental health interventions with refugees. In: K.E. Miller & L.M. Rasko (eds.), *The mental health of refugees: ecological approaches to healing and adaptations*. New York: Lawrence Erlbaum Associates, pp. 375-431.
- Montgomery, C., Rousseau, C., & Shermarke, M. (2001). Alone in a strange land: unaccompanied minors and issues of protection. *Canadian Ethnic Studies*, 33, 102–122.
- Mortelmans, D., & Van Looy, D. (2009). *NVivo (Versie 8). Een Inleiding*. Antwerpen: Universiteit Antwerpen, Faculteit Politieke en Sociale Wetenschappen.
- Ni Raghallaigh, M. (2011). Religion in the Lives of Unaccompanied Minors: An Available and Compelling Coping Resource. *British Journal of Social Work*, 41(3), 539-556.
- Ni Raghallaigh, M., & Gilligan, R. (2010). Active survival in the lives of unaccompanied minors: coping strategies, resilience, and the relevance of religion. *Child and Family Social Work*, 15, 226-237.

Onderwijs Vlaanderen. 30 juni 2006. *Omzendbrief van 30 juni 2006 betreffende het Onthaalonderwijs voor anderstalige nieuwkomers.* Geraadpleegd op <http://www.ond.vlaanderen.be/edulex/database/document/document.asp?docid=13800>

Ostlund, U., Kidd, L., Wengstrom, Y., & Rowa-Dewar, N. (2011). Combining qualitative and quantitative research within mixed method research designs: A methodological review. *International journal of nursing studies*, 48(3), 369-383.

Peeters, B. (2008). *Handleiding NVivo 8*. Gent: Universiteit Gent, Vakgroep Huisartsgeneeskunde en Eerstelijnsgezondheidszorg.

Pinxten, R., & Verstraete, G. (2002). Identiteit en conflict. Een model en een perspectief. In: R. Pinxten & G. Verstraete (eds.), *Cultuur en macht. Over identiteit en conflict in een multiculturele wereld*. Houtekiet, pp. 13-77.

Plysier, S. (2003). *Kinderen met een tweede huid. Onthaal van kinderen op de vlucht*. Antwerpen: Garant.

Reijneveld, S.A., de Boer, J.B., Bean, T., & Korfker, D.G. (2005). Unaccompanied adolescents seeking asylum: poorer mental health under a restrictive reception. *Journal of Nervous and Mental Disease*. 193(11), 759-761.

Resnick, M.D., Bearman, P.S., Blum, R.W., Bauman, K.E., Harris, K.M., Jones, J.,... Udry, J.R. (1997). Protecting adolescents from harm. Findings from the National Longitudinal Study on Adolescent Health. *Journal of the American Medical Association*, 278(10), 823-832.

Richman, N. (1998). *In the midst of the whirlwind. A manual for helping refugee children*. Save the Children. London: Trentham Books.

Robins, C. S., Ware, N. C., dosReis, S., Willging, C.E., Chung, J.Y., & Lewis-Fernandez, R. (2008). Dialogues on mixed methods and mental health services research: Anticipating challenges, building solutions. *Psychiatric Services*, 59, 727-731.

Rutter, M. (1979). *Changing youth in a changing society: Patterns of adolescent development and disorder*. London: The Nuffield Provincial Hospitals Trust.

Rutter, M. (1985). Resilience in the face of adversity: Protective factors and resistance to psychiatric disorder. *British Journal of Psychiatry*, 147, 598-611.

Rutter, M., & Garmezy, N. (1983). Developmental psychopathology. In P. Mussen (Ed.), *Handbook of child psychology* (Vol. 4). New York: Wiley.

Ryan, D., Dooley, B., & Benson, C. (2008). Theoretical Perspectives on Post-Migration Adaptation and Psychological Well-Being among Refugees: Towards a Resource-Based Model. *Journal of Refugee Studies*, 21(1), 1-18.

Schell, P., Muller, P. (2000). *Terugkeren. Een levenslang dilemma*. Utrecht: Stichting Pharos.

- Schuyten, G. (2004). *Modellen van Empirisch Onderzoek I & II*. Gent: Vakgroep Data-Analyse UGent.
- Shadid, W.A. (2007). *Grondslagen van interculturele communicatie. Studieveld en werkterrein*. Kluwer.
- Sherbourne, C.D., & Stewart, A.L. (1991). The MOS social support survey. *Social Science & Medicine*, 32(6), 705-714.
- Silove, D., & Steel, Z. (1998a). *The mental health & well-being of on-shore asylum seekers in Australia*. Psychiatry Research and Teaching Unit. Liverpool, Australia: University of New South Wales.
- Silove, D., Philippa, M., & Becker, R. (1993). Risk of retraumatisation of asylum seekers in Australia. *Australian and New Zealand Journal of Psychiatry*, 27, 606-612.
- Silove, D., Sinnerbrink, I., Field, A., Manicavasagar, V., & Steel, Z. (1997). Anxiety, depression and PTSD in asylum-seekers. Associations with pre-migration trauma and post migration stressors. *British Journal of Psychiatry*, 170, 351-357.
- Silove, D., Steel, Z., & Watters, C. (2000). Policies of deterrence and the mental health of asylum seekers. *The Journal of the American Medical Association*, 284(5), 604- 611.
- Silove, D., Steel, Z., McGorry, P. & Mohan, P. (1998). Trauma exposure, post-migration stressors and symptoms of anxiety, depression and post-traumatic stress in Tamil asylum-seekers: comparison with refugees and immigrants. *Acta Psychiatrica Scandinavica*, 3, 175-181.
- Simich, L. (2003a). Negotiating boundaries of refugee resettlement. A study of resettlement patterns and social support. *Canadian Review of Sociology & Anthropology*, 40(5), 575-592.
- Simich, L. (2003b). Social support and the significance of shared experience in refugee migration and resettlement. *Western Journal of Nursing Research*, 25(7), 872-891.
- Slot, N.W., Veldhuizen, H.P.C., Creemers, J., & Haspels, M.J.G. (2003). *Competentiegericht werken met AMA's in de tussenvariant*. Duivendrecht: P.I. Research B.V.
- Steel, Z., & Silove, D. (2000). The psychological cost of seeking and granting asylum. In A. Y. Shalev, R. Yehuda, & A. C. McFarlane (Eds). *International Handbook of Human Response to Trauma* (pp. 421-438). New York: Academic/ Plenum Publishers.
- SteunpuntGOK – Anderstalige Nieuwkomers. (2012). *Spijbelen in de onthaalklas* geraadpleegd op <http://www.anderstaligenieuwkomers.be/themas/spijbelen/achtergrondspijbelen/default.aspx>
- SOS Opvang. (2012) Geraadpleegd op <http://www.sosopvang.be>
- Sourander, A. (1998). Behavior Problems and Traumatic Events of Unaccompanied Refugee Minors. *Child Abuse & Neglect*, 22(7), 719-727.
- Sourander, A. (2003). Refugee families during asylum seeking. *Nordic Journal of Psychiatry*, 57, 203-207.

- Teddlie, C., & Tashakkori, A. (2003). Major issues and controversies in the use of mixed methods in the social and behavioral sciences. In A. Tashakkori & C. Teddlie (Eds.), *Handbook of mixed methods in the social and behavioral sciences*. Thousand Oaks, CA: Sage, pp. 3–50.
- Timmerman, C., Vandenhole, W., & Vanheule, D. (eds.) (2009). *Kinderen zonder papieren: feiten en rechten*. Antwerpen: Intersentia, pp. 1.
- Todd, D.J. (1979). Mixing Qualitative and Quantitative Methods: Triangulation in Action. *Administrative Science Quarterly*, 24, 4, 602-611.
- Tuk, B., & de la Rive Box, A. (2000). *Welkom op school. Een mentormethode voor nieuwkomers in het voortgezet onderwijs*. Utrecht: Stichting Pharos.
- UNHCR. (1994). Refugee children. Guidelines on protection and care. Geneva: UNHCR.
- United Nations Human Rights. (2012). *Universal Declaration of Human Rights*. Geraadpleegd op <http://www.ohchr.org/en/udhr/pages/Language.aspx?LangID=dut>
- Van der Horst, H. (2004). Living in a reception centre. The search for home in an institutional setting. *Housing, Theory and Society*, 21, 36-46.
- Vandermeersch, H. (2007). Tussen hoop, angst en verveling. De ervaringen en het welbevinden van asielzoekers in de Belgische asielopvang. *Tijdschrift voor Sociologie*, 3(4), 344-367.
- Van der Veer, G. (1989). Traumatisering en adolescentie: ervaringen met politieke vluchtelingen. *Kind en Adolescent*, 10(2), 61-71.
- Van der Veer, G. (2002). *Gevluchte adolescenten. Ontwikkeling, begeleiding en hulpverlening*, Utrecht: Stichting Pharos.
- van der Zee, F. (2004). *Kennisverwerving in de Empirische Wetenschappen, de methodologie van wetenschappelijk onderzoek*. Groningen: BMOOO.
- van Essen, J & Bala, J. (2007). *Als glas in lood: integratieve behandeling van vluchtelingkinderen en gezinnen*. Utrecht: Stichting Pharos.
- Vanistendael, S. (2003). *Toch in het leven geloven. Het realisme van de spiritualiteit*. Mechelen: DKSR Breda en Kerk & Wereld.
- Verstraete, G. (1999). Cultuur is geen kalkei. Naar een interculturalisering van het welzijnswerk. *Alert*, 25(1), 66-77.
- Vluchtelingenwerk Vlaanderen. (2012) Geraadpleegd op <http://www.vluchtelingenwerk.be/actueel>
- Watters, C. (2001). Emerging paradigms in the mental health care of refugees. *Social science & Medicine*, 52, 1709-1718.

Willett, J.B. (1998). The design and analysis of longitudinal studies of development and psychopathology in context: Statistical models and methodological recommendations. *Development and Psychopathology*, 10(2), 395-426.

BIJLAGEN

Bijlage 1. Leidraad tussentijds interview

Deze leidraad dient om houvast te bieden tijdens het interview. De bedoeling van de tussentijdse (tweemaandelijks) gesprekken is in te spelen op het persoonlijke verhaal van de jongere en zowel subjectieve als objectieve veranderingen na te gaan in hun leven. Hierbij wordt de focus in dit onderzoek gelegd op veranderingen in het psychosociaal welzijn en de beleving van de school- en wooncontext.

Begin gesprek: Zeer open beginnen. Hoe gaat het?

- *Terugkoppeling naar het vorige gesprek: wat hebben jullie toen gedaan/besproken? Vragen van vorig interview of belangrijke zaken opnieuw bevragen*
- *Bedoeling van gesprek vandaag toelichten, terug wat zelfde thema's: bespreken hoe het nu gaat met de jongere, vooral wat betreft huidige leefsituatie en hoe de jongere zich daarbij voelt en verwachtingen.*

Huidige leefsituatie

- Kan je me iets vertellen over je **huidige leefsituatie in België**? Wat gaat er goed? Wat moeilijk?
  - Het huis/centrum waar je leeft...
    - Heb je het gevoel 'thuis' te zijn?
    - Hoe beschouw je je verblijfplaats geografisch? Wat vind je van de locatie?
    - Hoeveel jongeren verblijven er in het centrum? Volwassenen? Van welke origine zijn deze? Met wie slaap je op je kamer? Privacy?
    - In welke mate voel je je zelfstandig/afhankelijk?
    - Basisbehoeften: eten: wie kookt? Geld: genoeg?
    - Worden er activiteiten georganiseerd? Zoja, welke en wat vind je hiervan?
    - Hoe zit het met de reglementering in je verblijfplaats?
  - Begeleiding: voogd/assistent: hoe loopt het contact met hen? Waarvoor heb je ze nodig? Kun je me iets over hen vertellen?
  - Vrije tijd
  - School
    - Waar loop je school? Hoe gaat het er daar aan toe?
    - Welke opleiding volg je? Doe je dit graag?
    - Opleiding/diploma: welk belang? Hoe zie je het verband tussen je school en de toekomst?
    - Belang Nederlands?

- Indien je zou kunnen kiezen tussen verder studeren of beginnen werken, wat verkies je en waarom?
    - Hoe was de school georganiseerd in je land van herkomst?
  - Werk
  - Partner
  - Religie
  - Vrienden: contact met Belgen, contact met mensen van je land van herkomst in België, contact met vrienden en familie die in je land van herkomst wonen
  - Hoe gaat het momenteel met je procedure?
- In welke mate ben je **tevreden** over deze situatie en wat zou je mogelijk veranderen?
- “Wat betekent ‘zich goed voelen’ voor jou? Wat houdt het in voor jou?” ***
  - “Welke factoren beïnvloeden de verwezenlijking ervan volgens jou?” ***
  - “Wat denk je dat voor jou de grootste factor is die bepalend is voor jouw welzijn, waar put jij je kracht uit?” ***
  - Wat vind je het leukst aan leven in België?
  - Wat vind je het moeilijkste aan leven in België?
  - Wil je graag in België wonen voor de rest van je leven of heb je andere plannen/ dromen voor de toekomst?
  - Heb je het gevoel dat je persoonlijkheid is veranderd door de tijd heen?

Verwachtingen: wat wil je? Wat denk je dat er zal gebeuren?

1. Kan je me iets vertellen over de verwachtingen die je nu **voor jezelf** hebt voor de toekomst?
  - Welke verwachtingen zijn veranderd? Waarom?
2. Wat zijn volgens jou de verwachtingen die je **familie** nu heeft voor jou, voor jouw toekomst? Eerst: heb je nog contact met hen? Hoe gaat het met hen? Andere familieleden?
  - Welke verwachtingen zijn veranderd? Waarom?
  - Wat zijn de belangrijkste verschillen tussen je eigen verwachtingen en deze van je familie?
3. En wat zijn volgens jou de verwachtingen van de **gemeenschap in je land van herkomst** voor jou of jongeren zoals jij (jonge vluchtelingen)? Mensen die in het dorp woonden, waarmee ze op school zaten, ‘de mensen uit Guinee’,... Wat verwachten ze van jongeren zoals jou die in België zitten zonder ouders?
  - Welke verwachtingen zijn veranderd? Waarom?
  - Wat zijn de belangrijkste verschillen tussen je eigen verwachtingen en deze van de gemeenschap?

4. En wat zijn volgens jou de verwachtingen van de van de **gemeenschap in België** voor jou of jongeren zoals jij (jonge vluchtelingen)?

- Wat zijn de verwachtingen van mensen uit jouw land van herkomst die in België wonen?
- Wat zijn de verwachtingen van Belgische mensen?
- Welke verwachtingen zijn veranderd? Waarom?

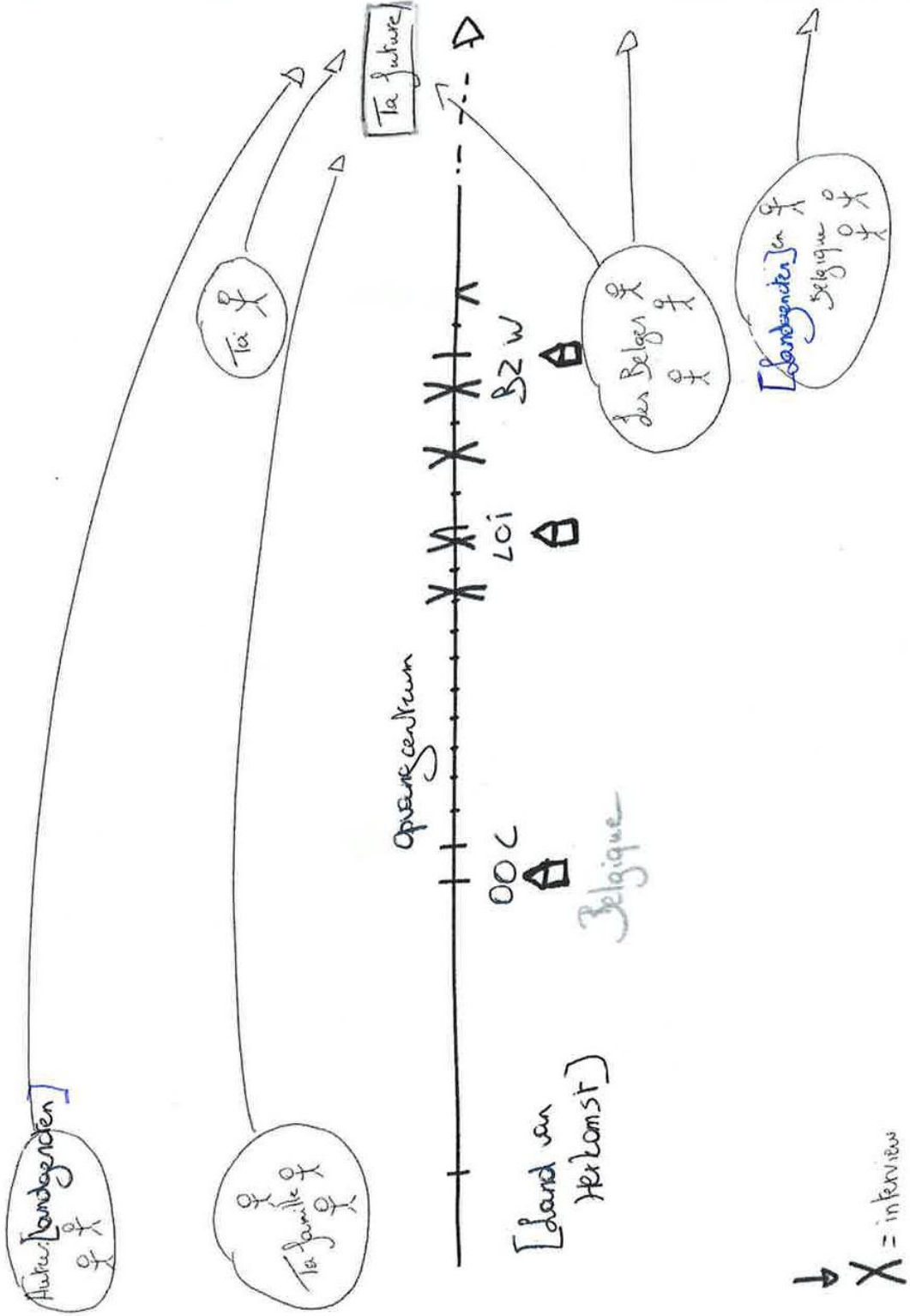
Agency: Als je terugkijkt op de periode tot nu toe, heb je het gevoel dat je sommige verwachtingen al hebt bereikt? Of al stappen hebt gezet? Wat/wie helpt? Wat helpt je en wat beperkt je?

- Kan je me vertellen in welke mate je vindt en voelt dat je de verwachtingen waarover je het had al hebt **gerealiseerd**?
  - Wie/wat heeft je hierbij geholpen? Hoe voel je je daarbij?
  - Wie/wat heeft dit bemoeilijkt? Hoe voel je je daarbij?
  - Wat kunnen Belgische mensen of de Belgische overheid (regering, ministers,...) doen om jou te helpen om je verwachtingen te realiseren?
  - Wie kan wat doen voor jou?
  - Wat is nodig om je verwachtingen te realiseren? Wie/ wat kan je helpen?
  - Wie/wat heeft je al geholpen en helpt je in België om om te gaan met de veranderingen in je leven?
- Wat vind je dat Belgen van jou moeten leren? Waar ben je goed in?
  - Van je cultuur?
  - Van wat je hebt ervaren en ervaart als vluchteling? Welke boodschap heb je voor de Belgen?
  - En kan je iets vertellen over wat jij van Belgische mensen kan leren?
- En kan je iets vertellen over wat je zou kunnen leren aan andere jonge vluchtelingen, in België of in jouw/hun land van herkomst? Wat wil je hen zeggen? Advies? Raad?
  - En kan je iets vertellen over wat jij van andere jonge vluchtelingen kan leren?

Afronding gesprek

- Is er nog iets anders dat je me wilt vertellen?
  - Wat denk je over dit interview? Hoe was het voor jou om op deze manier te praten over deze onderwerpen?

Bijlage 2. Tijdslijn

Bijlage 3. Zelfrapportage vragenlijsten

3.1 HSCL-37A

Datum: .././..

ID-nummer

Des symptômes	HSCL-37A
----------------------	-----------------

Instructions: Des exemples de comportement et de sentiments des jeunes sont donnés ci-dessous. Indique combien de fois **le mois dernier** tu as ressenti ces sentiments ou tu t'es conduit de cette manière par colorer le cercles en noir qui sont les plus applicables.

	Au cours du mois dernier, combien de fois as-tu ressenti ce sentiment ou tu t'es-tu conduit de la manière suivante ?	presque jamais	parfois	souvent	presque tout le temps
1.	Avoir peur sans raison	0	0	0	0
2.	Se sentir agité, ne pas pouvoir rester tranquille	0	0	0	0
3.	Se mettre vite en colère	0	0	0	0
4.	Boire de l'alcool lorsque je sors le week-end	0	0	0	0
5.	Etre anxieux	0	0	0	0
6.	Rejeter la faute de quelque chose sur moi meme	0	0	0	0
7.	Embêter ou tromper les autres	0	0	0	0
8.	Fumer des cigarettes	0	0	0	0
9.	Avoir des vertiges ou des faiblesses	0	0	0	0
10.	Pleurer facilement	0	0	0	0
11.	Démolir ou casser les choses de quelqu'un d'autre (???)	0	0	0	0
12.	Nerveux ou trembler à l'intérieur	0	0	0	0
13.	Commencer des bagarres	0	0	0	0
14.	Ne pas avoir beaucoup d'énergie	0	0	0	0
15.	Battements de coeur (palpitations)	0	0	0	0
16.	Ne pas avoir d'appétit	0	0	0	0
17.	Faire mal à quelqu'un volontairement	0	0	0	0
18.	Trembler	0	0	0	0
19.	Avoir du mal à s'endormir, ou se réveiller souvent	0	0	0	0
20.	Se disputer souvent	0	0	0	0
21.	Se sentir tendu	0	0	0	0
22.	Se sentir sans espoir pour le futur	0	0	0	0
23.	Ne s'intéresser à rien	0	0	0	0
24.	Boire de l'alcool pendant la semaine	0	0	0	0
25.	Mal à la tête	0	0	0	0
26.	Se sentir triste	0	0	0	0
27.	Prendre des somnifères ou des calmants	0	0	0	0
28.	Exccès de peur ou de panique	0	0	0	0
29.	Se sentir seul	0	0	0	0
30.	Penser au suicide	0	0	0	0
31.	Se sentir pris au piège ou prisonnier	0	0	0	0
32.	Se torturer trop l'esprit	0	0	0	0
33.	Voler des choses	0	0	0	0
34.	Avoir le sentiment que tout est tellement difficile	0	0	0	0
35.	Avoir le sentiment de ne rien valoir	0	0	0	0
36.	Prendre des drogues (herbe, ecstasy, coke, LSD)	0	0	0	0
37.	Éprouver de la méfiance	0	0	0	0
38.	M'isoler moi-même	0	0	0	0

3.2 SLE

Evenements et situations stressantes dans la vie	SLE
---	------------

Instructions: Voici une liste d'événements terrifiants ou difficile que les gens peuvent avoir vécus. Si tu as vécu un de ces événements, indique-le en cochant « **oui** » dans le tableau ci dessous. Si tu n'as pas vécu cet événement coche « **non** ».

As-tu vécu ces événements?		Oui	Non
1.	Y a-t-il eu un changement radical dans ta situation familiale <i>cette dernière année</i> ?	0	0
2.	As-tu été séparé de ta famille par des étrangers (par exemple par la police, des militaires ou des inconnus) sans que tu ne le veuilles?	0	0
3.	As-tu perdu quelqu'un que tu aimais beaucoup?	0	0
4.	As-tu été très malade, à un point tel que ta vie était en danger?	0	0
5.	As-tu été impliqué dans un grave accident (par exemple en voiture)?	0	0
6.	As-tu déjà été confronté à un désastre comme une inondation, un ouragan, un incendie, un tremblement de terre?	0	0
7.	As-tu déjà vécu une guerre ou un autre conflit armé dans ton pays d'origine?	0	0
8.	As-tu été frappe violement. As-tu subi des coups de pied violents? T'a-t-on tiré dessus ou fait très mal d'une autre manière?	0	0
9.	As-tu déjà vu ceci (WAT??)se produire avec une autre personne 'dans la réalité' (donc pas à la télévision ou dans un film)?	0	0
10.	Quelqu'un a-t-il essayé de toucher tes parties génitales ou t'a forcé à avoir des relations sexuelles avec lui ou elle?	0	0
11.	As-tu déjà connu une situation où tu as cru que ta vie était en danger?	0	0
12.	As-tu vécu une situation dans laquelle tu pensais que la vie de quelqu'un était en danger?	0	0
13.	Non mentionné, mais très angoissant à vivre:	0	0

Événement qui est la plus important pour moi <u>en ce moment</u> = ... (numéro de la liste ci-dessus)
As-tu d'autres observations ou d'autres commentaires sur ces événements? ....

3.3 RATS

Datum:.././..

ID-

Nummer:

Réactions sur stress	RATS + question on coping
-----------------------------	----------------------------------

Instructions: Parfois, certains jeunes éprouvent des difficultés après avoir vécu une situation de stress ou un événement difficile. Pense maintenant à l'événement le plus grave du questionnaire précédent. Voudrais tu indiquer pour chaque phrase ci-dessous dans quelle mesure tu l'as ressenti **pendant le dernier mois** en cochant le cercle qui correspond le mieux.

		Dans quelle mesure as-tu ressenti... ?				
			pas du tout	un peu	beaucoup	énormément
1.		Je pense souvent aux événements du passé, même quand je ne le veux pas (par exemple que les images du passé surgissent dans ma tête).	0	0	0	0
2.		Je fais des rêves angoissants ou des cauchemars à propos des événements du passé.	0	0	0	0
3.		J'ai le sentiment que les faits du passé se passent de nouveau.	0	0	0	0
4.		Je me sens angoissé(e) ou triste (je m'use les nerfs) quand je pense aux événements du passé.	0	0	0	0
5.		Je trouve que je me comporte de la même manière que pendant les événements.	0	0	0	0
6.		Quand je pense aux événements, je les ressens dans mon corps (par exemple mal à la tête)	0	0	0	0
7.		J'essaye de ne pas penser ou de ne pas parler des événements du passé.	0	0	0	0
8.		J'essaye de cacher mes sentiments à propos des événements du passé.	0	0	0	0
9.		J'essaye d'éviter les personnes ou les endroits qui me font penser aux événements du passé.	0	0	0	0
10.		J'ai oublié des parties importantes de ce qui s'est passé.	0	0	0	0
11.		Je me sens seul(e).	0	0	0	0
12.		J'ai l'impression de ne pas être en contact avec les gens autour de moi.	0	0	0	0
13.		J'ai du mal à exprimer mes sentiments.	0	0	0	0
14.		Je n'ai pas d'intérêt pour les activités comme le sport, l'école, les copains.	0	0	0	0
15.		Je ne suis pas positif(ve) à propos de l'avenir (par exemple que je ne trouverai pas un partenaire; que je n'aurai pas un bon emploi)	0	0	0	0
16.		J'ai des problèmes à m'endormir.	0	0	0	0
17.		Je me réveille souvent durant la nuit ou trop tôt le matin.	0	0	0	0
18.		J'ai du mal à me concentrer, à garder mon attention sur un sujet (à l'école, à la maison).	0	0	0	0
19.		Je me tiens sur mes gardes (je fais toujours attention pour les choses qui me font peur).	0	0	0	0
20.		Je m'effraie très vite (par exemple quand j'entends des bruits ou quand quelque chose d'inattendu se passe).	0	0	0	0
21.		J'ai souvent des bagarres avec des autres (par exemple avec ma famille, mes copains, mes professeurs).	0	0	0	0
22.		J'ai des explosions de colère (je me fâche tellement que je me mets à lancer des objets).	0	0	0	0

Quoi ou qui t'aide pour t'habituer à ces événements dans ta vie?

Bijlage 4. Informatieve brief centra (Franse versie)

Faculteit PSYCHOLOGIE EN
PEDAGOGISCHE WETENSCHAPPEN

Dit project bestaat dankzij de ondersteuning
van het Europees Vluchtelingenfonds (EVF)

Vakgroep Orthopedagogiek

Information concernant l'étude longitudinale avec des mineurs étrangers non-accompagnés

Gand 22/08/2011

Cher Monsieur,
Chère Madame,

Dans le cadre de mes études doctorales à l'Université de Gand - Département d'Orthopédagogie, je fais une recherche concernant les mineurs étrangers non-accompagnés en Belgique, ensemble avec des étudiantes du 2ième master en orthopédagogie à notre université, et financé par le Bijzonder Onderzoeksfonds de l' Université de Gand et par le Fonds Européen pour les Réfugiés (FER).

Le but de ma recherche est d'examiner comment les espérances et le bien-être psychologique des jeunes évoluent en Belgique, en leur suivant pendant une période de deux ans. A côté des buts scientifiques, nous espérons d'enrichir la connaissance sur ce groupe, et ainsi, de supporter les personnes travaillant avec ces jeunes, comme les tuteurs, éducateurs et assistants sociaux.

Pour cette recherche, nous suivons un groupe de mineurs étrangers non-accompagnés sur un période de deux années (entre 2009 et 2012), commençant si vite que possible après leur arrivée en Belgique. Pendant ce période, nous visitons les jeunes régulièrement (tous les deux à six mois) et pendant ces rencontres, nous les demandons de remplir des questionnaires et/ou de faire un interview.

Pour cette recherche nous coopérons avec les centres d'accueil et d'observation de Steenokkerzeel et Neder-Over-Heembeek et on suit le procédure suivant : Les psychologues de COO demandent tous les jeunes arrivés dans des périodes fixes (à partir de août 2009 jusqu'au février 2011) s'ils sont prêts à participer à la recherche. Si le jeune est d'accord, une première rencontre avec la chercheuse est organisée. pendant cette rencontre, plus d'information sur la recherche est donné et le consentement de participation est demandé encore une fois. Si 'oui', le jeune est demandé de signer un 'Informed Consent'. Après, les jeunes sont suivis pendant deux ans, donc aussi quand ils déménagent à d'autres centres ou changes de domicile.

Nous voudrions demander si c'est possible de nous supporter un peu quand il y a un participant de notre recherche qui vit à votre centre d'accueil. En général, nous vous contacterons toujours quand nous voudrions organiser un rendez-vous avec le jeune qui habite chez vous. Mais si le jeune est difficile à contacter, ce serait une aide importante pour nous si vous pourriez nous aider à contacter le jeune ou à organiser le rendez-vous.

En plus, car le recherche est supporté par le Fonds Européen pour les Réfugiés (FER), on a besoin des documents des jeunes qui montrent que le jeune est demandeur d'asile ou on a obtenu un statut de réfugié. Si le jeune n'obtient pas son document – et seulement avec son accord - est-ce que ce serait possible de nous passer le document (p.e. l'annexe 26) du jeune ?

Finalement, est-ce que ce serait possible de nous renseigner des changements importants dans la situation des participants qui vivent dans votre centre, par exemple, quand un tuteur est désigné, ou quand un jeune va déménager,...

Nous voulons vous supporter pour chercher du support psychologique pour les jeunes qui participent s'ils en auront besoin. Nous avons des contacts avec certaines psychologues et centres qui sont d'accord pour coopérer.

Nous sommes prêts à élucider les résultats de notre projet de recherche dans votre centre, et on va aussi organiser un jour d'étude à la fin du projet pour tous les intéressés.

Si vous avez encore des questions, n'hésitez pas de me contacter (0474 46 02 83) ou Marianne.Vervliet@UGent.be.

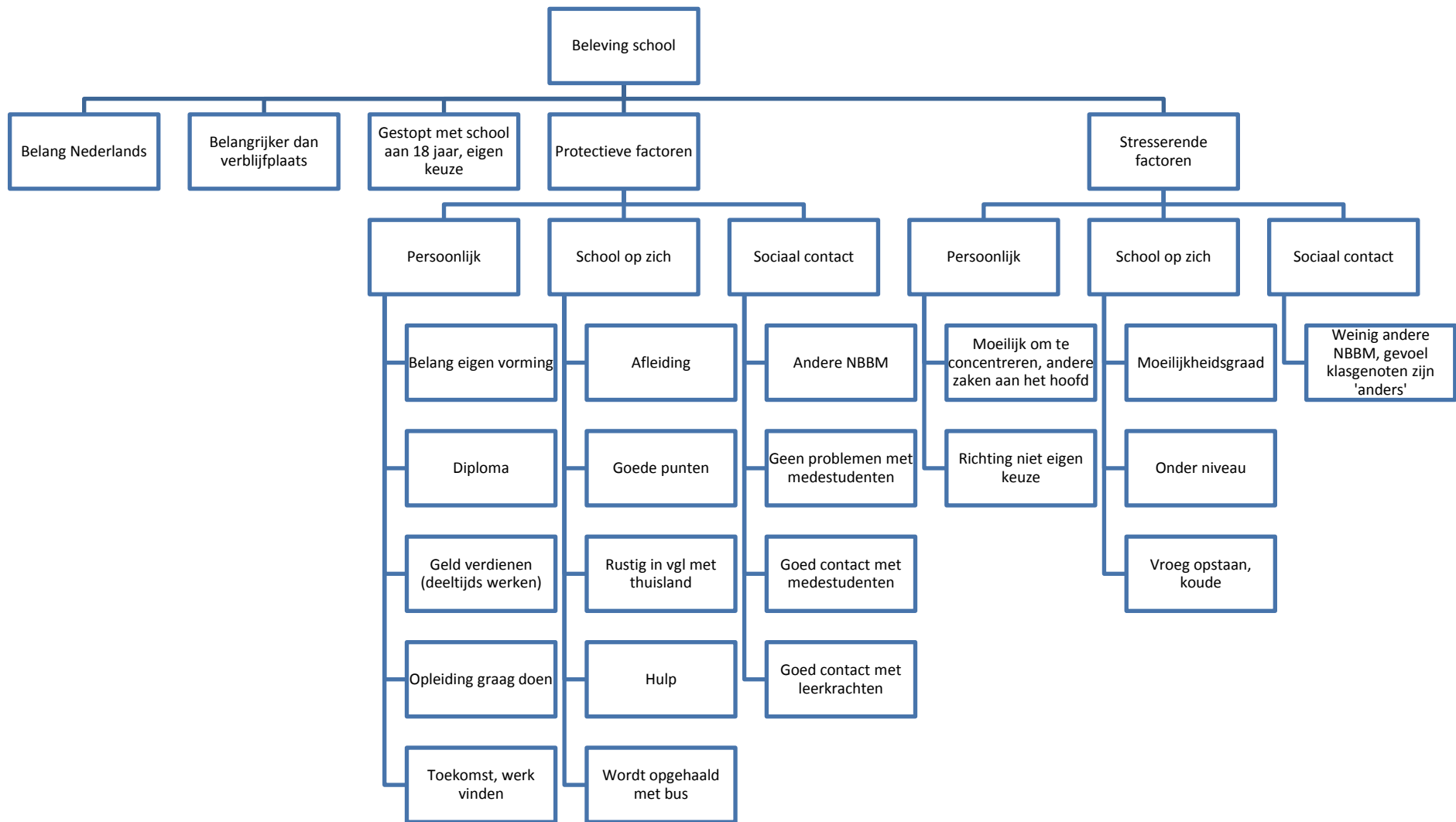
Je vous remercie cordialement pour votre coopération,
Bien à vous,

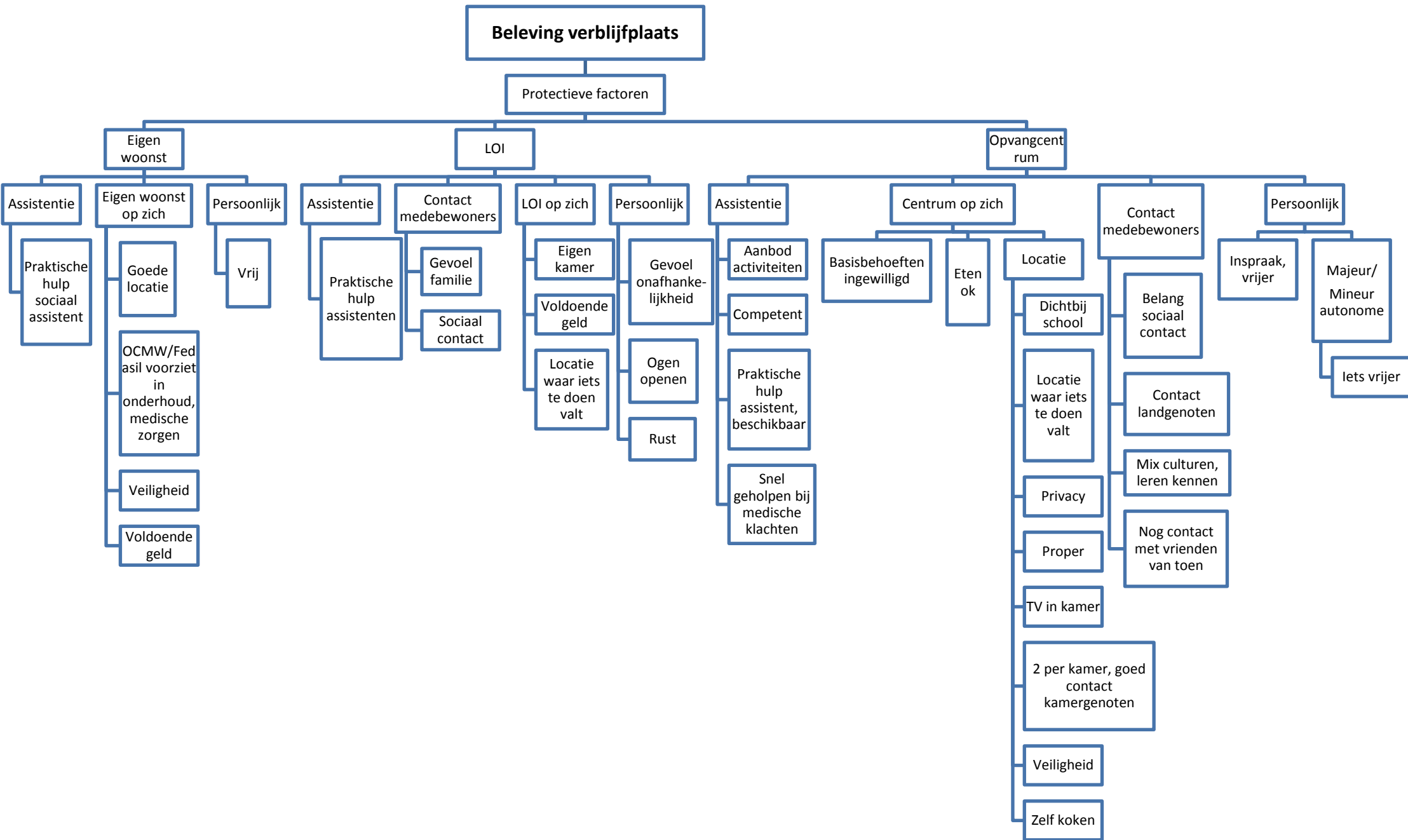
Marianne Vervliet
Département d'Orthopédagogie
Université de Gand
H. Dunantlaan 2
9000 Gent
Téléphone portable : 0474 46 02 83
E-mail : marianne.vervliet@ugent.be

Les coordonnées de Ilse Verhaert, la étudiante du 2ième master en orthopédagogie qui fait les interviews avec (*nom Mena)

Ilse Verhaert
Téléphone portable : (*)
E-mail : ilse.verhaert@ugent.be

Bijlage 5. Boomstructuur NVivo

Beleving verblijfplaats

Stresserende factoren

